

د هندوستان پښتانه  
مالير كوتله ( ختيځ پنجاب )  
صفيه حليم  
۲۰۰۹

- \*۱ د اوبو منزل
- \*۲. پاچا او ملنگ
- \*۳. مالير او كوتله
- \*۴ گورو او نواب
- \*۵ د ژوندو لاره
- \*۶ نوى ملگرى نوى دښمن
- \*۷ نولسمه پېړۍ
- \*۸ نواب او انگرېز
- \*۹ هغه تللى عظمت
- \*۱۰ د لاهور مالېرى

Ketabton.com

نا اشنا ټکي  
جاگیر- ځمکه او کلی  
جاگیردار- هغه څوک چې ځمکه او کلی ولری  
پرگنه- د ځمکې یوه برخه  
خلعت- قیمتي ټوکر نه جوړ اوږد کوټ یا چین چې د پاچا له خوا به د یو  
کس د درناوې لپاره ورکول کیدو  
ضلع- ولسوالي  
مها- لوی  
راجه- پاچاه یا واکمن  
راجپوت- د راجه ځوی- د هندوستان یو قام چې دمېراني لپاره نوم لری  
سنگ-سنگه.....زمری- دا لقب راجپوت قام سړو د خپل پېژندگلوي  
لپاره کارو- وروسته د سیک مذهب منونکوهم دا لقب غوره کړو  
نذر-نذرانه- تحفه یا ډالۍ چې د واکمن د خوشالولو لپاره به ورته وېل  
کېده- مغلو به ورته پېشکش ویېل  
گرویاگورو- هغه مشر چې نورو ته لاره بنای  
برهمن- د هندو مذهب لوړه طبقه  
بېراگی- د هندو مذهب ملنگ  
دیوان-مشر وزیر(وزیر اعظم)  
چېلا- غلام یا مرید  
کوټله- قلا  
سادهو- ملنگ یا فقیر  
واپسرائ-په هند کې د برطانوي سلطنت له خوا ټاکل شوی واکمن

## پېژندنه

د صوبه سرحد ځینې خلک کله چی په اباسین جوړ د اټک له پله واوړي نو وایي چې مونږ پنجاب ته ور داخل شو. د تاریخ په پاڼو کې د پنجاب ټکی په لومړي ځل د شپارلسمې پېړۍ په ورستیو کې د شېرشاه سوري د دور تاریخ لیکونکو وکاروو. له دې وړاندې دا ټوله سیمه د هند په نوم یادېده. د پنجاب نوم دلته بهېدونکو پنځو سیندونو له کبله ورته ورکړی شو - خو په اصل کې دلته شپږ سیندونه دي. د راوي، چناب، بیاس، ستلج او د جهېلم نه علاوه د اباسین اوبه هم دلته بهېږي. د هند او پاکستان تر مېنځ دا سیمه له اسمانه چې وگورئ نود یوې دایرې غونډې ښکاري.

د هند برخه یې ختیز پنجاب او د پاکستان هغه یې لویدیځ پنجاب بلل کېږي. د لویدیځ پنجاب سرحد د سلېمان هغه غرونه دي چې د بلوچستان او افغانستان نه یې بېلوي. د پنجاب په دې برخه کې تر ټولو مهم ښار جهېلم نومېږي چې د هندوستان نامتو واکمن شېرشاه په کې د روھتاس کلا جوړه کړه. هغه وخت ټېکسلا او کوهستان په پنجاب کې شامل نه ووبلکه دا د افغانستان خاوره گڼل کېدل.

د ختیځ پنجاب سرحد د جمناسیند دی. او پدې کې لودیانه، جالندهر او دپتیالي ښارونه دي. جنوب ختیځ کې د ډیلي او حصار ښارونه دي چې پخوا د اګرې د حکومت برخه وو. خو د ۱۸۵۷م کال نه وروسته انګرېزانو په پنجاب کې شامل کړل. د پنجاب شمالي سرحد د اباسین او د ستلج سیندونه دي چې د بهاول پور او د راجهستان (راجپوتانه) نه یې بېلوي. دلته ددې لرغونې ښار ملتان نومېږي. ددې نه علاوه د پپال پور (پاکپتن) هم لرغونې تاریخ لري.

د انگرېزانو په هند کې د اوسني صوبه سرحد سيمه هم په پنجاب پورې تړلې وه. په ۱۹۴۷ م کې د پاکستان په جوړېدو پنجاب په دوو برخو ووېشل شو. د هند پنجاب بيا هم دومره پراخه مځکه لرله چې حکومت په ۱۹۶۶ م کې بيا په دوو نورو برخو ووېشلو. يوه نوم هريانه او مرکز يې چنډي گر شو. دويم پنجاب په خپل نوم پاته شو او مرکز يې امرتسر وټاکل شو. دهندي پنجاب د شمال ځينې نورې برخې د هيمачل پردېش په ايالت کې شامل کړې شوي دي. نه اندازه کېږي چې ددې لويې ځمکې انتظام او اداره څومره گران کار دی.

په هندوستان کې ددې ټولو سيمو په گډون دلته د خلکو شمېره د ټولو نفوسو اېله ۲.۵ فيصده کېږي. يعنې په هند کې پنجابيان په اقليت کې دي. خو ځمکې يې ټول هند ته د غنمو ۲۲% او د وريزو ۱۰% حاصل ورکوي. له دې پرته په ټول هند کې د پيو (شېدو) او له هغې جوړو شيانو دريمه برخه له پنجابه ترلاسه کېږي. د پاکستان په پنجاب کې د پنجابي وگړو شمېره د نورو ټولو په پرتله زياته ده. يعنې د پاکستان د خلکو ۴۴.۵% په پنجاب کې اوسېږي. او ددغې ځمکې ټول حاصل ۸۰ فيصده غنم پيدا کوي. په ۱۸۹۱ م کې انگرېزانو د پنجاب د ځمکې کچ پو لک څلور څلوېښت زره څلور سوه او شپې دېرش زره مربع ميله بنودلو. او دلته هغه وخت پنځه ويشت لکه يو شپېته زره نهه سوه او شپې پنځوسو کسانو ژوند کاوو.

په دې خاوره اوسېدونکي زيات تره په تېرو پنځو زرو کالو کې د افغانستان او دهغې نه وراخوا د مرکزي اېشيا د خاورو نه په بېلو بېلو پړاونو ورغلي دي. ددې ځمکې شنې او ښېرازې او هوا يې نرمه او معتدله ده. ددې کتاب لپاره مايواځې دهغو پښتنو حال راخيستی دی چې د هند په لوديځ کې د پنجاب د ايالت يو ډېر وړوکی ځای کې مېشت دی. خو د خلکو د تاريخ نه وړاندې د پنجاب د سېندونو معلومات ضرور دی چې د دی خاورې د ښيرازۍ عامل دی.

## د اوبو مزل

د پېښور له تعليمي ادارو هرکال په سلگونو زده کونکي د اباسين او د کابل سيندونو سيل له ورځي، د اټک سره نږدې څوواړه واړه ټاپوگان دي چې يو په کې کنډ نومېږي. په هندي ژبه کې د اوبو تالاب ته کنډواي دې ټاپو سره يو ځای کې د دوو سيندونو اوبه يوځای کېږي. مست هلکان يا جينکي په اوبو کې وربښکته شي او دا يواځې په ژمي کې ممکن وي چې کله د دواړو سيندونو د اوبو زور کم وي. دوی په لويو تيږو پښې ږدي او هغه ځای ته ځان رسوي چې سنگم نومېږي عام خلک په دې باوري دي چې د دوو سيندونو د يوځای کېدو په مقام کې څوک دعاوغواړي سمدستي قبلېږي. دا دود او عقیده له کومه ځايه پېل شوېده هيڅوک نه دی خبرڅوک په دې پسې هم نه گرځي چې دعاگانې په رښتيا قبلېږي او که نه؟ خو د دواړو سيندونو د اوبو بېل بېل رنگونه په خپله يوه په زړه پورې ننداره وي.

اباسين يعنی د سيندونو پلار... او دا نوم ورته بې ځايه نه دی ورکړی شوی، د آرييانو په وېدی سندرو کې وايي چې ددې سيند اوبه د يوه زمري له خولې راوځي. دهندو مذهب له مخې د هماليه په غرونو کې کېلاش نومي غرونو سلسلې کې د دوی تر ټولو قوي اسطوري وشنو چينه ده چې د اباسين اوبه ترې راوځي. د شلمې پېړۍ په سر کې د انگرېز جغرافيه پوهانو يوې ډلې ددې سيند سرچينه معلومه کړه او د دوی معلومات دا وو چې د کېلاش غره نه واورينې اوبه په شمال لويديځ کې يو سل شپېته (۱۶۰) ميله ښکته راکوزېږي او دلته د گهار نومي يو بل سيند اوبه ورسره يوځای شي بيا دا اوبه چې د

کشمير له لداخ نه تېرېږي نو بې شمېره لويې وړې ويالې ورسره يوځای کېږي او کله چې د پاکستان د سکر دو په سيمه کې راتېرېږي نو مخه يې جنوب لوري ته شي دلته د گلگت سيند هم ورسره يوځای شي او د هندوکش د غرونو نه درابن ته رارسېږي تر دې ځايه د اباسين او بو اته سوه دولس (۸۱۲) ميله لاره وهلې وي.

په درابن کې ددې لويديځې غاړې ته د صوبه سرحد د بنو او ډېره اسماعيل خان ښارونه دي او ختيځې غاړې ته ډېره غازي خان چې په پنجاب کې شامل دی. دلته دا سيند د غرنيو پښتنو د سيمو وروستې سرحد يا پوله جوړوي. کله چې د چچ په وادي کښې ددې سيند اوبه غورځېږي نو د سيند لمنه دومره پراخه شي چې څو ځايونو کې جبه زارونه پيدا شي دلته پکې کشتۍ هم چلېږي. څلوېښت ميله چې نور مزل ووهي نو د کابل سيند اوبه ورسره يوځای کېږي او که د اټک د پله نه که څوک ښکته ځير شي نو د دواړو سيندونو د اوبو رنگ بېل بېل ښکاري.

زما د ماشومتوب يوه تجربه دا وه چې پلار به راته د اټک پله نه د دواړو سيندونو رنگونه ښودل د اباسين شنې او د کابل ژېړبخنې سرې اوبه دلته دا سيندونه د يوه بل په څنگ کې بهېږي او زموږ لپاره به حېرانونکې خبره دا وه چې دا اوبه ولې يو بل کښې نه ورگډېږي. دواړه سيندونه لږ نور ښکته د اټک د پله نه پورې ختيځ ته چې ورسېږي نو د اوبو رنگ تېز نيلا شي. دا د هغه نيلا رنگو تېرو له امله وي چې د سيند دواړو غاړو ته په اوبو کې پرتي دي. او د اوبو رڼا دا رنگ منعکسوي، دغه ځای "نيلاب" نومېږي د نيلاب نه ښکته د اباسين او د کابل اوبه په گډه کالاباغ ته ورسېږي نو ددې مخه جنوب ته شي او ۳۵۰ ميله مزل وهلو نه وروسته مټهن کوټ نومې ځای کښې څلورو نورو سيندونو سره يوځای کېږي، دلته د پنجاب يو مشهور ځای "پنج ند" دی خو اباسين ته يواځې ځان له ۴۹۰ ميله لاره اوس هم پاتې وي چې سمندر ته ور

رسېږي. او دا هغه لويه دښته ده چې د گرمۍ له کبله پکښې ډېرې اوبه په هواکښې ياپه شگه کښې ورک شې. خود اباسين اوبه اوس هم ډېرې وي ځکه په دې کې د شلو نورو سيندونو اوبه ورگډې شوې وې چې د سپين غر او چترال نه واخلي د سليمان د غرونو نه راماتې وي. له کومو ځمکوچې دا سيند تېرشوی دی ددې ساحه ۲۵,۰ ۱,۱ مربع کلوميټره ده. دسيند د غاړې وروستی ښار "جام شورو" دی اودلته دا اوبه د يو لوي ډنډتر جوړېدو وروسته سمندر ته ځان وسپاري. ددې سيند اوږدوالی درې زره يو سل او اتيا کلوميټره دی.

د اباسين تر ټولو زوړ نوم په ويدي سندرو کښې يادېږي چې ورته "سپتا سيند هو" وايي يعني اوه سيندونه دا ځکه چې ددې په شپږو څانگو کې يو بل سيند هم ورگډ وو چې "سرسوتي" نومېدو او په لرغونو وختونو کې د سنده ايالت په شگو کې ورک شو. په سانسکرت ژبه کې دا سيندهوس نومېږي، د اوستا په مناجاتوکې سيندهوس بيا هيندوس شو هم دغسې سپتا، هپتا شو، ځکه په زړې باختري ژبه کښې د "س" غږ په "ه" اوږي. د هند ټکي له پارسي نه يوناني ته کډه وکړه او په دې ژبه کې "ه" په "يا" اوږي. هندو، هندو بيا اندو او اخرترې انډيا شو. يونانيانو "سيندوس" بيا انډوس (انډس) کړو. کله چې لرغونې ويدي سندري وليکل شوی نو دوی ته يې "ريگ وېد" وويل او په دې سندرو کې د سيندوس ذکر ۱۷۲ ځلې راغلی دی.

ددې سيند په غاړه په ۳۳۰۰ ق م کښې ښارونه آباد وو چې د شلمې پېړۍ په پېل کښې انگرېزانو رابرسېره کړل. د هرپه او د موهنجوډارو لرغونو ښارونو تمدن ته د "انډس تمدن" يعني د "اباسين تمدن" نوم ورکړی شو. دلته د موندل شويو توکيو ځانگړتيا دهند په لويه وچه کښې د دوو سوو نه زياتو ځايونو کې په نښه شول. په افغانستان کې د آمو سيند په غاړه په شور توغه

کښې هم ددې تمدن آثار پېدا شول ، د کندهار منډۍ گک او د ژوب رڼا غونډۍ د اندېس تمدن ښې بېلگې دي.

په ۳۲۲ ق م کې د یونان اسکندر مقدوني د تېکسلا (تاکشاشيلا) کې د راجه امبهي مېلمه شو، د یونان د لښکرو یوه برخه کال وړاندې د خیبر د درې د لارې د اباسین تر غاړې رسېدلې وه او د خپلو هغو ملگرو لپاره پر اباسین د تېرېدو لپاره یو مضبوط پل جوړ کړی وو چې د اسکندر تر مشرۍ لاندې د لغمان، کونړ، چترال او د باجوړ له لارې ورغلي وو. امبهي اسکندر ته د خپل سیال د جهېلم راجه پورس پر ضد د پوځي او مالي مرستو ژمنه کړې وه. جهېلم سیند

د اباسین نه پورې جنوب لوري ته جهېلم د یوه لوی سیند پر غاړه د اباد سلطنت نوم وو. دا سیند ویتاستا نومېدو چې په پخوانیو ویدي سندرو کې یې ذکر شوی دی. ددې سیند سرچینه هم د هماليې غرونه دي او ددې اوبه چې کله د کشمیر د سرینگر ښار نه تېرېږي نو هلته د اباسین اوبه ورسره گډېږي، دا گډې اوبه د بارامولا نومې تنگۍ نه په تېرېدو مظفرآباد، بلتستان، هزاره او آخر جهېلم ته ورسېږي. ددې سیند اوږدوالی ۷۷۲ کیلومتره دی او په جهېلم کې د دې اوبه دومره پراخه شي چې ټاپوگان په کې پېدا شي.

اسکندر، راجه پورس ته پیغام ور واستوو چې ده ته تسلیم شي خو هغه ورسره د جنگ اعلان وکړ. په اول جنگ کې اسکندر ماتې وخوړه خو ددویم ځل لپاره یې په شپه کې خپل پوځ په یو ټاپو کې پټ کړ او سهار یې د پورس په پوځ یرغل وکړ او ماتې یې ورکړه. د جهېلم سر زوره اوبه د یونانیانو لپاره یو لوی گواښ و نو کله چې دوی بریالي شول نو ددې په ختیځه څنډه کې یې جشن جوړ کړ او داسیند یې د خپل یو اسطوري هایداسپس په نوم ونوماوه. د جهېلم سیند د بهیره، خوشاب، ساهيوال، جهنگ او دملتان د لارې بهاولپور ته رسیږي، دلته د بیاس د سیند اوبه ورسره گډه شي او د چناب سیند ته په رسېدو اخر د



اباسين برخه شي. د جهېلم د سيند په غاړه اسڪندر مقدوني د خپل اس بوکا فيلا په نوم يو ښار هم اباد کړ، دغه اس د زوروالي له امله دغلته مړ شوی و. هم د دې سيند په غاړه د روهتاس مشهوره کلا ده چې شيرشاه سوري جوړه کړې وه.

### چناب سيند

د کشمير په لوړو غرو کې د واورينو اوبو دوه لوی جهيلونه دي چې يوه يې چندرا (سپوږمۍ) او بله يې بهاگا (تقدير) نومېږي. د اوبو دا دواړه چينې په شمال لويديځ کې د جمون نه تر کشتواره ۱۳۰ ميله مزل وهلو نه وروسته په اباسين کې ورگډه شي خو لږ ښکته بيا د اباسين نه بېلې شي، سيالکوټ او وزير اباد د ښارونو په تيريدو د جهنگ نومې ښار شگلنې ځمکې خړوبوي. په دې لاره دا اوبه د چناب په نوم ياديږي خو په لرغوني وېدي سندرو کې دا اشگيني بلل شوي دي. د پنجاب په اولسي داستانونو کې دا سيند لوی نوم لري د پنجابي ژبې دوه د مينې داستانونه هير رانجها او سوهني مهينوال هم ددې سيند په غاړو جوړ شوي دي. د ۷۲۵ ميله مزل وهلو نه وروسته دا سيند د دوو نورو سيندونو ستلج او بياس په بدرگه پنجنه کې د اباسين سره يو ځای شي.

### ستلج سيند

د پنجاب تر ټولو لوی سيند ستلج (ست لوج) دی اوږدوالی ۱۴۴۸ کلوميتر دی. د اباسين په خير د دې اوبه هم د کبلاش له غرو سرچينه اخلي خو په لاره کې ورسره بې شمېره لوی او وړې ويالې ورگډيږي، همدا ده چې په سانسکرت کې ورته "سوتودرو" وايي يعني د سلو سيندونو سيند. د دی اوبو مخه ختيځ لوری ته وي، او دسوالک دغرونو نه د هندوستان د بلاس پور او روپرت ته چې رسيږي نو په دوو برخو ووېشل شي. دلته د لودپاني مشهور ښار دي، کله چې د پاکستان د پهلور او پتن ته رسيږي نو د بياس اوبه ورسره گډې شي. دا

سيند د خپلو يخو اوبو او کبانو لپاره ډير نوم لري. ځيني خلک ورته لال دريا  
يعني سور سيند وايي ځکه د سرو خاورو له کبله د دې رنگ سور دی.  
راوی سيند

د سرو اوبو دی سيند ته د لاهور سيند هم وايي ځکه د دې سيند په ختيځه  
غاره د لاهور ښار اباد دی. په وېدې سندرو کې دا په دوو نومونو ياد شوي  
دي، پارو شاي او اراوتي. په لرغوني يونان کې دا "هايډراوتس" نومېدو. د  
دې اوبولاره لنډه ده او د کشمير د کانگره غرونو نه راوځي. هلته داسيند ډير  
سپېڅلی گڼل کېږي. په لويديځ کې د دې اوبه د پنجاب له غريزې سمېې چمبه  
ته چې را ورسېږي نو د دې نوم راوي شي. بيا د جمون نه شل ميله ښکته يو بل  
سيند "توي" په کې ور کډ شي. ديرش ميله ښکته د راج پور په ميدانونو کې  
څلور سوه کاله پخوا مغل واکمنو د دې اوبو نه يوکانال را ويستلی وو چې  
نهرشاهي نومېږي او اوبه يې د لاهور ښار ته رسېږي. دهند په گورداسپور او  
امرتسر ښارونو کې له دې سيند ځای ځای نهرونه او ويالې ويستل شوي دي نو  
ځکه تر لاهوره د دې سيند اوبه ډيرې کمې پاتېږي. د لاهور ښار نه تاو را تاو د  
دې دوه برخې جنوب لويديځ کې بيايو ځای شي، ساهيوال او ملتان ښارونو ته  
ځان رسوي او همدلته د چناب په اوبو کې يو ځای شي. يو مهال په دغه سيند  
کې لويي سوداگريزې کښتۍ چلېدې او پنجاب ته به يې مالونه رسول.  
بياس سيند

اسکندر مقدوني چې کله د جنگ جگړو له لارې د پنجاب لويه خاوره ونيوله  
نو دهند د نورو ځمکو د رالاندې کولو هوس يې لا په زياتيدو شو. هغه خپل  
پوځ د پنجاب د وروستي سيند بياس پوري را وستو خو دلته د ده په  
عسکرو کې خپل وطن ته بيرته د ورتلو ارمان پيدا شو. اوس دوی په هيڅ شان  
نه غوښتل چې وړاندې ولاړ شي. اسکندر ورته د هغه مال او دولت او زرو  
جواهرو يادونه وکړه چې د گنگا جمن په واديو کې يې پاچاهانو لرل خو هيڅ

اثریې پرې ونکړو. بیاس د دوی وروستی حد و او په یوناني ژبه کې دا سیند هایداسس نومېږي.

د دې اوبو سرچینه د هند د پنجاب د لاهول وارين غرونه دي. د کانگری نه دا په شمال لويديځ کې د سوالک د غونډيو نه تاو را تاو بهیدو وروسته لومړي جنوب اوبيا جنوب لويديځ ته مخ کړي. د هوشيارپوراو گورداسپور د ښارونو ترمنځ تېرېدو وروسته د امرتسر او کپور تهله ته رسېږي او بيا پتن کې د ستلج له خړو اوبو سره يو ځای شي. ۴۷۰ کيلو ميتره اوږد دا سیند په سانسکرت ژبه کې "دياسا" نومېږي خوځای نومونه هم لري لکه دپاسه، بياسچه، بياند، وياه او بپاشه او يو ځای کې ارجيکی هم ورته وای. د سیندونو د اوبو شخړه

د پنجاب د ټولو سیندونو سرچینه د هماليې په غرونو کې د هند په خاوره کې ده. د هند د وېش نه وروسته دواړو هیوادونو د بریښنا او د کرکړهني لپاره د بندونو د جوړولو اوداوبو د مخې د اړولو اختیار غوښتو. د ویش نه وړاندې هم د انگریزانو د حکومت پرمهال د پنجاب او سنده د صوبې په منځ کې په ۱۹۴۲ کې دا شخړه را پورته شوې وه. پنجاب بره دخپلی خاوری نه د تېرېدونکي سیندونو اوبه د خپلو ځمکو د خړوبولو لپاره غوښتې او ښکته د سنده ایالت دا خبره نه منله. هغه وخت د اوبو شخړه نا حله پاتې وه. په ۱۹۴۷ م کی دا شخړه بیا را پورته شوه چی د پاکستان او هند ترمنځ به دا اوبه څنگه وېشل کیږي. نو هم دا وه چی د پاکستان او هند حکومتونو د اوبو په سر خبری پیل کړې چې په پای کې په ۱۹۶۰ م د ستمبر په میاشت کې د نړیوال بانک په مرسته د دواړو هیوادونو ترمنځ د اباسین (انډس) په نوم یو تړون په کراچی کې لاسلیک شو. د دې تړون له مخې د اباسین، جهېلم او د چناب د اوبو کنټرول به د پاکستان په لاس کی وې او د ستلج، بیاس او د راوي سیندونو اوبه به هند کنټرولوي. هندوستان ته دا حق هم ورکړی شو چې

د پاکستان د برخې په دریو سیندونو اباسین، جهلم او چناب غېر زرعي پراجې جوړولی شي. عملاً د دې خبرې مانا دا وه چې د کر د ځمکې لپاره د سیندونو د اوبو مخه نشي اړولې خو که د بریښنا لپاره ورباندې بندونه جوړوي نو جوړولی شي. همدا وه چې هندوستان په ۱۹۹۹ کې د چناب سیند په اوبو د بگلیهار (بگلي یار) نومې د بریښنا د بند جوړولو په کار لاس پورې کړ نو پاکستان ورباندې سخت خپگان څرگند کړ.

#### نور سیندونه

د پنجاب له اوبو پرته دوه نور سیندونه داسې دي چې د پښتنو لپاره تاریخي ارزښت یې له پامه نشي غورځیدی. د گومل سیند چې ځینې خلک ورته گومله وایي، د افغانستان له غزني ولایت نه سرچینه اخلي، له پکتیا ولایت را تیریږي، یوه څانگه یې له کتوازه را وځي او دویمه یې د دې نه څوارلس میله بنکته ورسره یو ځای شي. په ویدي سرودونو کې دا سیند د گومتی په نوم یاد شوی دی. ددی اوبه قریباً یو سل او لس میله مزل وهی. د گومل اوبه د جنوبي وزیرستان د صوبه سرحد د ټانک ولسوالۍ په گرداوي کې د کرکړهني لپاره کارېږي او په کلاچي کې د دامان نه تیریږي. وروسته د گومل اوبه په کجوری کې د ژوب له اوبو سره یوځای او په پای کې د ډېره اسماعیل خان نه شل میله جنوب کې په اباسین ورگډیږي.

یو بل تاریخي سیند د کرمې (کورمې) سیند دی، د دې اوبه د سپین غرد جنوب نه را وځي. د پکتیا نه په تیریدو پاړه چنارد پېوار درې نه تیریږي او د کوهات سیمې ته را وځي، وروسته د بنو له میدانه تیریږي او اباسین ته ځان ورسوي. په رگ وېدا کې دا سیند د کرومو په نوم یاد شوی دی. د کرمې سیند قریباً دوه سوه میله مزل وهي اود دې اوبه تر ډېره د اوبه خوړ او د کرکيلې لپاره کارېږي.

## پاچا او ملنگ

د سلېمان د غرونو په لرئ کې د اوسني ډېره اسماعېل خان ښار په لوېدېځ کې د غرو لمنې خاص د امان نومېږي او همدلته يوه وړه دره اوس هم د درابني په نوم يادېږي. دا دره دولس مېله پلنه او يوه وېشت مېله اوږده ده، يو مهال يې ځمکه شنه او له ونو ډکه وه. دلته هغه وخت واړه واړه کلي و چې په کې لس دولس کورنيو ژوند کاوه، هر کور يوه کوټه لرله چې د غره په ډډه کې به جوړه وه. د دېوالونو د پاسه به يې د لرگيو چت و چې په کې د لوگيو د وتلو لاره جوړه شوې وه. د کوټو دروازی به نه وي او د شپې به يې په ازغنو بوتو او لويو ډږو بندولې. په ژمي کې به د کوټې په منځ کې اور بلبده او خلکو به د پسو په وړيو کې ځانونه تاوول او د اور چاپېره به وېده شول. د رڼا لپاره به يې د ځلغوزو د ونو شونتۍ کاروله چې په غرونو کې ډېرې کېدلې.

په پنځلسمه پېړۍ کې دلته د متي خېلو سروانيانو چې نېکونه يې د غور نه ورغلي و ډېره و. دوی د لودي تېر سره خپلوي لرله، خلک يې ميانه قد، قوي غړي او خړې غټې سترگې يې لرلې. سړيو به د کمپس پرتوگ د پاسه يوه توره شړۍ له ملا تاووله او بله به يې په اوږو غوړوله. د څرمنو خپلۍ به يې په پښو وې او يو څوگزه سپين کتان به يې د پټکي په توگه د سر نه تاوکړي و. ښځو تر ډېره تورې کوچېانۍ جامې کولې. سرواني مشرانو د ملتان وربښمن لونگۍ په سرولې، عام خواږه يې د جوارو ډوډۍ، کوچ او کروت ووخو کروت يوازې هغو خلکو خوړی شو چې پسونه يې لرل د غنمو ډوډۍ يې يوازې په اختر او برات کې خوړله. د دوی په ځنگلونو کې به د زېتونو ونې هم وې چې د هغې زېتون به يې وچول او خوړلو لپاره به يې په اوبو کې وېشوول. د ځنگله

نه به يې انار هم را شکول او د توتانو ونو خو به ورله هر ډول توتان ورکول،  
ځلغوزي هم ورته ډېر رسېدل.

سروانيانو تر ډېره کروندې کولې او د للمې په ځمکو کې به يې جوار او غنم  
کرل. دوی د شپانو په راکړه ورکړه خپلې اړتياوې پوره کولې، د لور په سر به  
يې ولور نه اخیستو او کله به چې لونه يې ودولې نو پسول (جهېز) به يې ورله  
ورکاوه. دوی خپل ټول کارونه په خپله کول او خدمتگاران يا غلامان يې نه لرل.  
په سروانيانو کې د ديني ازدکړو شوق تر نورو قبایلو ډېرو او په څوارلسمې  
میلادي پېړۍ کې د درابن په ډېرو کورنيو کې لوستي خلک موندل کېده چې  
د ځېنو شهرت خو يې آن خواو شا سېمو ته هم رسېدلي و. په دوی کې شيخ  
سلېمان دانا، شيخ ملي، شيخ احمد نومونه دياد وړ دي. يو وخت د تصوف په  
تذکرو کې د درابن د صوفيانو او اولېاوو نومونه له ډېرشو واوختل.

د پينځلسمې ميلادي پېړۍ د ۱۴۳۰ کال تېر شوی دی. دا هغه وخت و چې له  
پښتنو سيمو جوپه جوپه ځوانانو د بهلول لودي په لښکر کې د جنگ لپاره  
ځانونه شاملول. د شيخ صدرالدين پلار شيخ احمد سرواني په درابن کې د  
ژوندي پېر په نوم شهرت لرلو. د ځوئ زړه يې غواړی چې د اسلام رڼا د پنجاب  
سيمې ته خپور کړي او له پوې قافلې سره د اباسين، چناب او راوي د  
سېندونو پورې ولاړ. د پتيا لې سره نږدې د ستلج د بوی وېالې په غاړه په يوه  
وړو کي کلي کې يې واړول چې بهومسی يا جهومسی نومېدو.

شيخ صدرالدين د ورځې کار مزدوري کوي او شپه په عبادت رڼوي. لږه موده  
وروسته دلته د مالېر (ملېر) په نوم يو نوی ښارگوټی ابادوئ. د هند پاچا  
بهلول لودی ورته خپله لور په نکاح کوئ او ده ته د صدر جهان خطاب ورکوي.  
وروسته د شيخ صدرالدين او د مالېر د ابادېدو په اړه تاريخ په بوداستان بدل  
شو. په دی اړه د حيات افغاني ليکوال وايي: "هغه وخت د مالېر ښې ښانې  
هيڅ موجودی نه وې خو د جهوم په نوم يو کوچني کلي کې د شيخ صدر جهان

عبادت ځای موجود و او په هغه وخت کې یوه ضعیفه مسلمانانه ښځه چې د مالي قام نه وه هلته لا پخوا اوسېدله. دغه ښځه لومړۍ د شیخ معتقده او بیا یې مریده شوه. کله چې صدر جهان د سلطان بهلول لودي د لور سره نکاح وکړه نو دلته یې د یو کلي د جوړولو نیت وکړ او د مالي د نوم سره یې د (ر) توری چې د رب لومړی توری دی یو ځای او له همدې امله په دغه ځای د مالېر نوم کیښود".

د هندي سرچینو له مخې دا ځای د ملېر سنگه نومې راجه لخوا د خښتو جوړد پوې کلا نوم وچې ملیرگر نومیده. صدرالدین د بهومسي نومې کلي کې په یوه جونگره کې اوسیدو چې ملیر ته نژدې وه دا کلا د لرغونو وختونو نه وړانه وه خو کله چې د صدرالدین د جونگرې شاوخوا خلکو ژوند پیل کړ نو د دې پخوانی نوم مالېر (ملیر) هماغسې د خلکو په ژبه پاتې شو. مالي قام په پنجاب کې میشت و او د دوی په نوم ملتان ښار اباد شوی وو چې لومړی مالستان، مولستان او بیا مولتان شو.

د مالیر په اړه د خلکو یوه بله مشهوره کیسه هم شته، دا چې یو وخت د ستلج سیند نه راوتلی ویا له د شیخ صدرالدین جونگرې ته ډېره نژدې بهېده یوه ورځ شیخ د سیند په اوبو کې د پښې د وینځلو لپاره چې خپله پڼه (پایزار) وویسته نو هغه ترې په اوبو کې لاهو شوه، له خولې یې را ووتل چې "څه نو زما له پښې سره ته هم ورکه شه" له دې خبرې نه یې مطلب اوبه وې. له هغې راهیسې د ویالې اوبو مالېر کوتلې نه خپله لاره بدله کړه او اوس له دې ځای سل کیلومتره لېرې بهیري، دا خبره رښتیا ده چې د ستلج سیند اوبو خپله لاره بدله کړې وه خو د پنجاب ځینو سیندونو د وخت په اوږدو کې څو وارې د اوچ کالۍ او سېلابونو له کبله خپلې لارې بدلې کړې دي.

د بهلول لودی سره د شېخ صدرالدین د لیدنې په اړه هم د ده عقیدت مندان یوه کیسه کوي. دی پوه شپه د خدای په ذکر بوخت و بهر سېلۍ را الوځي، د

ده د جونگرې ډېوه نه مړه کېږي. بهلول له خپل لښکر بېلېږي او لاره ورکوي. په دې تورتم کې ددې جونگرې بله ډيوه د بهلول لپاره حيرانونکې وه، خو ده د شيخ صدر الدين سرواني په تندي د پوهې او تصوف نښې ليدې، هغه ته يې وويل دعا راته وکړه چې د ډيلي پاچا شم او په زړه کې واپې که زه د هندوستان په تخت کښېناستم نو صدرالدين ته به خپله لور ورکوم. شيخ ورته دعا کوي او بهلول چې د خپل لښکر سره يوځای شونو ملگروته يې ډاکيسه وکړه. څو کاله وروسته چې دی د ډيلي په تخت کښېناست نو شيخ صدرالدين ته يې خپله لور تاج المرحا په نکاح کړه. د لور په پسرول کې يې ورته دولس کلي د جاگير په توگه ورکړل چې د شپږو نومونه يې داسې وو، مالېر، برناله، پهل، امرگر، لونگه وال او اسلوه.

د صدرالدين د اوسني زيارت شاوخوا او په خپله په مالېر کوټله کې د هغه وخت په اړه داسې کيسې نورې پوښتنې پېدا کوي. که د مالېر په نوم ځای موجود نه وو نو دا څنگه امکان لري چې بهلول لودي دا د لور د پسرول په دولسو کليو کې شامل کړو. د مالېر کوټله ځينې خلک دی خبری ته د شک په سترگه گوري چې گوندی هغه دروېش وو. دوی باور لري چې صدرالدين د بهلول لودی د يو قوماندان ځوی وو ځکه په تاريخ کې داسې هيڅ بېلگه نشته چې يو پاچا دی خپله لور يو دروېش ته په نکاح کړی وی. خو ددی خبری د امکان لپاره به پخپله د بهلول لودی شخصيت ته وگورو. داسې ښکاري چې بهلول په اولياو ډېر باور لرلو.

د پتيالي نه دولس مېله جنوب لوري ته د سامانه لرغونې ښاريه ده. د دولسمې پېړۍ په وروستيو کې دا په لومړي ځل شهاب الدين غوري ونيوله او دلته يې يوه پوځي چاوښۍ جوړه کړه دا هغه مهال و چې د دين د تبليغ لپاره به صوفيان له افغانستان نه هلته ورتلل. يوه ورځ بهلول د قطب خان چې وروسته د ده يو امېر شو او خپل تره ملک فېروز سره ساماني ته روان و چې يو ملنگ ورته



مخې ته راغی. دی سید انام یا سید ابن انام نومېدو (مرقع افغان- او طبقات اکبری) ملنگ ورته وویل "په تاسو کې څوک شته چې د ډیلی پاچایي په دوو زرو سیکو واخلي؟" بهلول سره شپاړس سوه سیکې وې. ده هغه ملنگ مخې ته کېښودې او ورته یې وویل "نورې نه لرم" ملنگ پیسې واخیستې او ورته یې وویل پاچاهي تا ته مبارک شه. په لاره کې خپلو ملگرو ورپورې ټوکې ټکالې کولې چې پیسې یې وبايللې، بهلول ورته په ځواب کې وویل که د ملنگ وېنا ریښتیا وي نو بیا مې ارزانه سودا کړې ده او که نه د یو ملنگ خدمت مې وکړو، دا هم ثواب لري.

بهلول لودي د عالمانو او دیني بزرگانو پېر درناوی کاوو. ده په لاهور، ملتان او دیپال پور کې دیني مدرسې هم جوړې کړې وې. دده ځوئ سکندر لودي هم خپله یوه لور شاه عبدالجلیل ته یې واده کړې وه چې لقب یې چوهرې بندګي و. شاه عبدالجلیل د بهاول پورنه دیپال پور (پاک پتن) او بیا لاهور ته ولاړ او د ملتان او لاهور په مېنځ کې د غوریانو د وخت ښارچې کوت کروړنومېږي، میشت شو. دلته د شاه عبدالجلیل په لاس د راجپوت هندو قام ډېر خلک مسلمانان شول. شاه عبدالجلیل هم د صدرالدین په شان خپله روزي په خپله ګټله، غنم به یې په خپله په مېچنی اوږه کول. د ده په ارادت مندانو کې شیخ موسی آهن ګر او شیخ زین الدین غازي شامل وو.

د مالېر کوتله د نوابي کورنۍ په تاریخ کې لیکلی دی چې بهلول خپل زوم صدرالدین په خپل دربار کې د قاضي په توګه ټاکلی و نو ځکه د ده لقب صدرجهان د ده د شهرت سبب وګرځېد. بهلول لودی د خپلې لور په پسرل (جهېز) کې شپږ پنځوس نور کلي هم صدرالدین ته ورکړل او درې لکه روپۍ د کال نغدې به یې د خرڅ لپاره ورلېږلې.

د مالېر د تاریخ نه وړاندې به د دې سېمې د نورو مشهورو ځایونو تاریخ ته وګورو چې نومونه یې بیا بیا یادېږي. د پنجاب دا سېمه دواړه په نوم یادېږي او

علت يې دلته د دوو سپندونو راوي او د ستلج اوبه دي. سلطان بهلول لودي کله چې د هندوستان پاچا شو نو په دې کلونو کې بې شمېره پښتانه د سليمان د غرونو او نورو ځايونو نه د پنجاب په لورې و لاړل، په دې سېمه کې د پښتنو ميشتېدل د لسمې پېړۍ راهيسې پېل شوي وو. د "افغان نوبيليتي او مغل" نومې کتاب لېکونکي ريتا جوشي وايي "د پتيالي په خواوشا د افغانانو داسې بې شمېره مېشت ځايونه موجود وو، دوی ځمکه وال وو او کر کړونده يې کوله ځينې افغانان يواځې په ښارونو کې اوسېدل". د دې لېکوالې خبره ريښتيا ده ځکه چې اوس هم په ختيځ پنجاب کې بسې پتهانان (د پښتنو کلی) او د سلطان پورغوندي ښاريي شته چې پښتنو اباد کړي دي خو اوس په کې يو تن پښتون هم نه موندل کېږي. استاد رشاد په خپل کتاب (لودي پښتانه) کې لېکلي "د سرهند په شاوخوا کې بهلول پور- يا بهلول پوره نومې ځای شته" او بيا د بابرنامې له نقله وايي "د بهلول پور کلا د چناب د سيند پر ژۍ په يوه لور مواقع ده".

د لاهور نه ډېلي ته تلونکي په لوی شېرشاهي سړک مالېر کوټله نه شل کيلو متره ختيځ کې د سرهند ښاريه ده چې د لويديځ لخوا ورتلونکو لپاره دا ځای يو مهم پړاو وو. د ملتان د لرغوني ښار په شان دلته هم يوه غونډۍ ده چې د پخوانيو وختونو راهيسې ورباندې يوه دفاعي قلا جوړه وه. په ۲۰۰ ق.م کې دا ځای د "ستودرا ديش" په نوم ياديدو چې وروسته "شيتوتو" شو، همدغه نوم د ستلج سيند لپاره هم کارېدو. د مېلاد نه وروسته دا ځای دافغانستان د کوشاني واکمنو لپاره هم يو مهم مرکز وگرځېد او په دوېم ميلادي پېړۍ کې دا ځای د هندو شاهي پاچايانو پلازمېنه وه. د لسمې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې دلته راجپوت چوهان هندوان ميشت وو، خو د غزنوي او غوري تر حملو وروسته دا يوه پوځي چاوښۍ شوه. وروسته د ډېلي د تخت ساتنې

لپاره د سرهند ساتل ضروري وگڼل شول. د دې ځای والي به پاچا پخپله ټاکلو او سرهند به چې د هر چا لاس ته ولوېدونو مهم بری به یې گڼلو.

د ډېلي د سلطنت تر اخیستو وړاندې بهلول لودي د خلجي پاچا محمد شاه لخوا د سرهند والي ټاکل شوی و. بیا سلطان بهلول لودی خپل دوه زامن خواجه بایزید اوشهزاده نظام (سکندر لودهی) پرله پسې د سرهند والیان ټاکلي و. بهلول خپله یوه لور چې سبحان نومېده د سرهند یووالي ته په نکاح کړی وه چې لقب یې مېر مېران و. د دوی دواړو قبرونه د سرهند په شاهي هدیره کې اوس هم شته او د سبحان د قبر په شناخته د هغې د مړینې نېټه ۹۰۱ هجري قمري او د ۱۱ صفری میاشت لیکلې ده. خو د هند د عامو مسلمانانو لپاره په سرهند کې د شیخ مجدد الف ثاني زیارت مهم دی چې د اکبر پاچا د نوي دین (دین الهی) پر ضد یې مبارزه کړې وه او د سیکانو لپاره دا د گورو گوبند د ځامنود یادگار لپاره اهمیت لری چې د مالیر کوتله په تاریخ کی یوه مهمه پېښه وه. دلته د افغانستان پاچا شاه زمان هم خښ دی.

دا چې ځایي راجاگانو صدرالدین ته څومره احترام لرو په ۱۴۵۸ م کې د کپور تهله د ریاست نواب رائ بهرام بهادر بهتی خپله لور شیخ ته په نکاح کړه یعنې د بهلول د لور سره د واده نه څلور کاله وروسته صدرالدین دویم واده وکړو. دا مېرمن د بهتیاني جي په لقب وپېژندل شوه. او بنایي د راجپوت دود سره سم ورته په جهېز (پسول) کې کلی او ځمکې ورکړل شوی وي.

د شیخ صدرالدین درې زامن وو چې مشر یې حسن، دویم یې عیسی او دریم یې موسی او یوه لور وه چې د بي بي منگي په نوم یې پېژنو. خو د مالیر کوتله د نواب کورنئ تاریخ لیکونکې عنایت علی خان لیکي د صدرالدین د لور هیڅ ذکر نه دی کړی. دی حسن د تاج المرسا او عیسی او موسی د بهتیاني ځامن بنایي.

د پينځلسمې پيړۍ په وروستيو کې شيخ صدرالدين خپله لوربي بي منگي د توهانه په يوې مسلمانې کورنۍ کې واده کړله. توهانه په ختيځ پنجاب کې اوس د هند د هرياني په ايالت کې شامله ده. ځينې سرچينې وايي چې د توهانه دا کورنۍ راجپوت وه او د غوربانو په وخت مسلمان شوی وه. د بي بي منگي اولاد نه لرلواو د واده نه پنځه کاله وروسته يې خاوند مړ شو. د خاوند څلوېښتي يې چې پوره شوه نو خسرگنۍ ورته د دويم واده وويل. د هند راجپوت قام د کونډې په واده ټينگار نه کوي او په هند کې ځينې مسلمانان اوس هم د کونډې دويم واده يو عېب گڼي خو داسې بنايي چې د بي بي منگي خسرگنۍ پا خو په اسلامي اصولو ټينگه وه او با بېا د مزکي او د مال شخړه وه. کېدېشې بي بي منگي مجبوره کړې شوې وې چې د خپلې خوښې خلاف خپل لېور او يا په نژدې خپلوانو کې چاته په کښېني. هغې خپل پلار ته پيغام واستوو چې څوک دی ورپسې راشي، صدرالدين خپل مشر زوی شيخ حسن ته وويل چې توهانې ته ولاړ شي او خپله کونډه خور ورسره راوړي. حسن دا خبره و نه منله او څرگنده نه ده چې د هغه د انکار سوب څه و خو داسې ښکاري چې پلار او زوی ډېرې ورځې په دې تېرې کړې.

د مالېر کوټله د خلکو روايت دی چې يوه ورځ بي بي منگي په خپله کوټه کې ناسته وه، د هغې خسرگنۍ له خوا دوه جوړه جامې چې يوه يې سره او بله يې سپينه وه ورته راوړل شو چې بايد يوه په کې خوښه کړي. د سړي جوړې مانا د دويم واده منل او د سپينې مانا کفن و يعنې مرگ ته دی تياره شي. يو روايت دا دی چې بي بي منگي سپينه جوړه واغوسته او د شپې په تياره کې له کوره بهر ووتله. بهر ورته د پلار له خوا ورلېږلی کسان ناست وو، دا يې له ځانه سره کړه او مالېر ته يې را وسته. خولیکلی تاريخ واي چې شيخ صدرالدين کله چې د شيخ حسن نه ناهيلي شو، نو خپل دوه کشري زامن عيسى او موسى لور پسې واستول. دا چې دوی څنگه خپله خور په خوندې ډول پلار کړه راوسته په

دې اړه معلومات نه شته، خو شيخ صدرالدين د بي بي منگي په ليدو خوشحاله شو. او خپلو دوو زامنو ته يې په دې الفاظو دوعا وکړه "ديغ (ديگ) تيغ (توره) فتح" يعنې رزق موډېر، په توره مو برکت او برياليتوب مو په برخه شي. د مالېر کوټله خلک چې اوس هم چاته دوعا کوي نو همدغه درې ټکي يادوي. د بي بي منگي قبر په توهانه کې دی او څرگنده نه ده چې دا په کومو حالاتو او شرايطو کې بېرته ولاړه، دوېم واده يې وکړو که نه؟

لږه موده وروسته د صدرالدين درېم زوی شيخ موسی ناروغ او مړ شو، او د هغه هيلې په خپل وروستي زوی عیسی پوری وتړل شوی. د شيخ صدرالدين د مړينې په نېټه کې د اوو کلونو توپير لېدل کېږي، د ده په مزار ۱۵۱۵ ميلادي کال او د تاريخ په پاڼو کې د ده د مړينې نېټه ۱۵۰۸ ليکل شوې ده. هغه د خپل مرگ پرمهال يې وصيت وکړ چې د ده ځای ناستی به د ده کشر زوی عیسی وي خو په دی وصيت د هغه په دوو زامنو کې د تربگنۍ داسې زړې وکرل شو چې دغه کورنۍ يې سره وويشله. د تبغ او د توری وضاحت د ماليرکوټله هغه خلک چې ځان ته منجاور واي داسی کوئ. د شېخ هغه ځامن چې دده امر يې ومنلو ورته د تبغ او د فتح دعا وشوه، دوی نوابان شول او هغه چې د پلار امر يې ونه منلو هغه ته يې د دېغ (دېگ) دعا وکړه او د هغه اولاد اوس دده په زیارت د پخېدونکو دېگونو له برکته ژوندی دی. يو ساده وضاحت چې خلک يې کوئ دا دی چې حسن د مسلماني مېرمنې ځوئ و نودده اولادونه د صدرالدين د زیارت منجاوران او د راجپوت مېرمنې اولادونه نوابان شول. خوکه حسن د تاج المرسا ځوئ و نو دې د هندوستان د پاچاهلول لودي لمسي او د سکندر لودي خورئ و. تاج المرصا به په دې خوشحاله نه وی چې د مشر زوی شيخ حسن حق دې و خوړل شي. د صدرالدين د وصييت تر مخه دجاگېر په اړه داسې پرېکړه وشوه چې د بهلول او سکندر لودی لخوا چې کومې ځمکې شيخ صدرالدين ته ورکړل شوې وې هغه

به ټول شيخ حسن اودده اولادونوته رسېږي. کومې ځمکې چې شيخ صدرالدين ته د دواړو مېرمنو تاج المرحا او بهتياني په جهېز کې ورکړل شوې وې، هغه به د شيخ عيسى او دده د زامنو وي. په دې کې نه د نوابي، نه د منجاوري او نه د يو يا بل ځوي سره نا انصافي وشوه. د لوديانو په سلطنت کې د صدر جهان وظيفه په ډېلي کې يوه لوړه عهده وه. او د پاچا د پر تخت د کښېناستو مراسم دده په وېنا به پېل کېدل. پاچا به په مهمو فيصلو له ده مشوره کوله. خو د صدرالدين ددې رول او د هغه د ډېلي د ژوند په اړه هيڅ نه دي ليکل شوي.

## گورو او نواب

په ۱۴۲۹ ميلادي کال د راوی سيند سره نږدې په يو وړوکی کلی تلونډی کې د هندوانو د کهشتری زات د يو دکاندار سپوا رام کره يو ماشوم وزېږېدو چې مور پلار ورله نانک نوم غوره کړو. سپوا رام شته من نه و خو د کلی خلکو پې درناوې کوو. دلته د بهتي قام خلک د لوديانو پر وخت مسلمانان شوي وو. په کلی کې هندوانو او مسلمانانو په گډه ژوند کوو خو کله کله مذهبي شخړې به پېدا کېدې. هندوانو به مسلمانانو ته د بنکېلاک گرو په سترگه کتل. نانک چې د وو کالو شو نو پلار د کلی په بنونځي کې داخل کړو خو ماشوم د الف په توري بنوونکي سره بحث پېل کړ او د خدای د وحدانيېت خبره يې وکړه. د سپوارام په گاوند کې د ېو مولوی سپد حسين کور وو. هغه چې د نانک خبرې واورېدې نو پوه شو چې دی ولی وو. هغه ته يې د اسلامي ازدکړي پېل کړی. نانک به زيات تره په نږدې ځنگل کې ځان ورک کړو. د نهو کالو په عمر کې مور پلار ورته د هندوانو د تاراغوستودوديزه مېلمستيا جوړه کړه. خو نانک د تاراغوستل رد کړل. دی چې د پينځلسو کالو شو نو پلاريي فکر وکړو چې د دکانداري ته يې را ووهځوئ. يوه ورځ يې ورله پېسي ورکړې او د خپل ملازم

بالا سره یو ځای وړ واستوو چې مالګه دی واخلي او په نږدې کلو بانډو کې دی خرڅ کړی. منډی ته په لاره دوی د ملنګانو د یوې ډلې سره مخ شول چې د ولورې د لاسه یې خبرې نشوې کولی. نانک د ټولو پېسو ډوډی واخیسته او ملنګان یې پرې ماړه کړل. بیا یې ورسره مذهبي بحث وکړو. پلار یې خبر شو نو دده د وهلو لپاره یې لستونې راښکل. خو د کلی مشر رام بولار چې د نانک د دروېشۍ نه خبر وو له خپله جېبه ورله تاوان پورا کړو.

بهلول لودي په ۱۴۸۸ عيسوي کال کې د ۳۸ کالو او اتو میاشتو حکومت نه وروسته مړ شو. دده زوی نظام خان د سکندر لودي په نوم چې د ډېلي پر تخت کېناست نو پښتانه د پنجاب نه وراخوا د هند ختيځ او مرکزي برخو کې خپاره شول. یو لوی شمېر پښتنوته د مالوی، بندېل کهنډ او نورو ته په بهار او بنگال کې مزګې ورکړې شوې. د پینځلسمې پېړۍ په وروستیو کې سکندر لودي د دوآب شاوخوا د کوکر (کھو کهر) قبیلې د بغاوت ختمولو لپاره دوه سرداران یوسف خان او نهاند خان ورواستول. دوی د ستلج سیند په غاړه په یوه وړوکی کلي کې خپل پوځي لښکر تم کړ. نهاند خان د سیند په ختيځه غاړه پاتې شو، دلته د محمد غوري پر وخت یو وړوکی کلي اباد و چې په کې د هغه وخت یو جومات هم جوړ و. نهاند خان د دغه جومات چار چاپېره د یوه نوي ښار د ابادولو کار پیل کړ او دا یې لودیان ونوموو چې وروسته بیا لودیانه شو. د پنجاب په ځینو تاریخونو کې د نهاند نوم "نهنګ" لېکل شوی چې ګواکې دی دومره ظالم سړی و چې له خلکو نه یې په ژوندوني خرمنه وېستله او له همدې امله ورته نهنګ وایي.

د سیند په لوېدیځه غاړه د سلطان پور لودی ښار اباد دی او په ځینو تاریخونو کې راغلی دی چې یوسف خان د ستلج نه پورې غاړې یعنې لودیځ غاړې ته ولاړ او هلته یې د سلطان پور لودي په نوم د یو ښار بنسټ کېښود خو د سلطان پور لودی نومی ښار زکړ د بولسمې پېړۍ راهیسې شوی دی. دا ښار

په لرغونی زمانه کی د سرومان پوراو په کوشانی سلطنت کی د پو لوی  
بودهائی مرکز په توگه پیژندل کېدو. د سلطان محمود غزنوی په حمله کی دا  
ښار ویجاړ شو او بیا د دولسمی پېړی په سر کی سلطان خان لودی چی د  
غزنوی دوری پو جنرال و، دلته یو نوی ښار اباد کړو. دا ښار د ډېلي او د  
پېښور تر مېنځ د تجارتی قافلو د لاری په سروو نو ډېر ژر د بارلس کلومیتر  
پراخه شو. د ښار په مېنځ کی یوه وپاله بهېده چی کالی بین به یې ورته ویېل.  
په ښار کی د مساپرو لپاره سراپونه او په برابره فاصله حفاظتی مینارونه جوړ  
وو. یو وخت دلته ۳۲ بازارونه او د پینځو سوو نه زيات دکانونه وو. په  
خوارلسمی پېړی کی دا د لوېدیځ پنجاب مرکز او په پینځلسمی پېړی کی د  
لودی حکومت والی دولت خان به له دی ځایه د پنجاب پراخه سیمه اداره کوله.  
ښایي لاهور هغه وخت هم یو وړوکی ښاریه وه. د نانک پلار خپله لور د سلطان  
پور د یو تن جې رام ته واده کړی وه. ده د دولت خان لودی سره کار کوو. د  
ځوم په صلاح نانک ته یې په سلطان پور کی یو وړوکی هتئ واخیسته. خو  
نانک د دکان هرڅه وپړیا خلکو ته ورکول. په نتیجه کی دکان بی له څه گټی  
تش شو. جې رام خپل بادر ته د نانک په اړه ووییل. دولت خان ده ته د  
سرکاری مودی خانې (خبرات خانې) مشری وروسپارله او داسی ښایي چی  
نانک په دی کار خوشاله وو. لږه موده وروسته پلار ورله واده وکړو او دده  
دوه ځامن ووزېږېدل. دولت خان لودی د نانک د دروېشۍ نه خبر وو او هڅه  
یې وکړه چی دی رسمی ځان مسلمان اعلان کړی. ځکه ده د اسلام په پیغمبر  
حضرت محمد صلی اله علیه وسلم هم ایمان لرلو او هغه یې ریښتونی نبی  
گڼلو. خو نانک د مذهبونو د مراسمو لکه لمونځ او نورو عباداتو سره ځان نه  
تړلو. ده د سرکاری خبرات خانې نه دومره ډېر شپیان په خلکو وېشل چی د  
نورو چارواکو کینه یې راپاروله او هغوی دولت خان لودی ته دده شکاېت  
ووکړو. دولت خان د مودی خانې د سامان اود حساب جاج واخیستونو هرڅه



ورته سم ښکاره شول. نانک ته یې درناوی ووکړو او نور اختیارات یې هم ورله ورکړل. خو سازشیانو څه موده وروسته بیا په نانک تور ولگوو چې سرکاری مال خپلوانو ته ورکوئ. د دولت خان په امر پلټنې ووشوې خو هر څه سم وو. له دې وروسته که څه هم دولت خان په نانک ټینګار ووکړو چې ورسره دې پاته شی، نانک دا نوکری پرېښوده. ده یو واری بېا د ملنګانو جامې په غاړه کړې او له کوره ووتلو. اوس له ده سره دوه نور کسان هم مله وو. یو مسلمان چې رباب به یې غږوو او مردان نومېدو، بل هندو چې رام داس یې نوم وو خو خلکو به ورته بدها ویېل. نانک به په پنجابي ژبه کې صوفیانه شعر وویېلو نو مردان به ورله په رباب سر برابر کړو او زمزمه به یې کړو. درې واړه لومړي په پنجاب کې وگرځېدل، ورپسې کابل ته ولاړل. بېا د ایران د لاری ترکی او مکې معظمې پورې ورسېدل. د هغه ځای یوه پېښه داسې ده، چې یوه ورځ نانک ویده وو او کعبه ته یې پښې وې. د مکې قاضي رکن الدین وولیدو نو تری پوښتنه وکړه چې ولې یې د خدای د کور سپکاوي وکړو. نانک ورته وویېل که کولی شی نو زما پښې هغه لور ته تاو کړه چې خدای پکې نه وي. په واپسې د افغانستان د شمال په خلم کې د نانک مسلمان ملګري مردان مړ شو. خو نانک د هغه مړې وسوځوو. بېرته پنجاب ته راوگرځېدو او اوس د مردان ځوئ سجاد ورسره شو. دا ځلې دوی ملتان او ورپسې کندهار ته ولاړل. په دې سفرونو کې د نانک نوم ووتلو او لوی شمېر هندوان دده منونکي شول.

په ۱۵۱۷ کې سکندر لودي له نړۍ سترګې پټې کړې نو د پښتنود سلطنت زوال هم پیل شو. په ډېلي کې ابراهیم لودي د لیونتوب ښې څرګندولې او په هر چا یې شک کاو. خپل ډېر تکړه سرداران یې د همدې شک له امله یا ووژل او یا یې بنديان کړل، نور چې د ده با اعتماد امیران وهغوي یې تېښتې ته مجبوره کړل. آن تر دې چې خپل سکه ورور جلال خان یې لومړی بندي او بیا

يې وواژه. د نانک د منونکو شمېره مخ په زباتېدو شوه نو ابراهيم لودي، دی خپل دربار ته را ووبللو. نانک هلته پاچا ته هم دروېشانه خبری وکړی خو پاچا ورله د بندسزا وټاکله. پښتانه اوس په ابراهيم نه راټولېدل. دا وخت د پنجاب والي دولت خان لودي مغل پاچا بابر ته پيغام استولی و چې که پر ډېلي يې حمله وکړه نو دی به يې ملگرتيا وکړي.

د کابل نه مغل پاچا ظهيرالدين بابر خپلې لښکرې د اباسين نه پورې د دوآبې شاوخوا راټولې کړې. او په ۱۵۲۲ ميلادي کال کې ابراهيم لودي په پاني پت په جنگ کې ماته وخوړه، هم هلته ووژل شواوهند د مغلو لاس ته ورغلو. نانک وو مياشتې په بند کې وواو د بابر پاچا له خوا ورخوشی کړی شو. د نانک منونکی وای چې بابر د نانک سره وليدل او ده ته يې د شرابو د څښلو بلنه ورکړه خو نانک ورته ووييل چې د خداي د معرفت مستو ملنگانو ته د دنيا نشې نه وی پکاری. د بابر په ليکلی ياداشتونو کې د نانک زکر نه دی راغلی. د مغلو په دوره کې نانک چې اوس خلکو ورته بابا نانک او گورو نانک وييل، د هند نورو سيمو ته ولاړ او لوی شمېر خلک دده پېرويان شول. دی د خپل ژوند وروستي څو کاله د راوی سيند په غاړه يو کورکی وسېدو او هم دلته د بی وزلو خلکو لپاره يې يو ځای جوړکړو چې هره ورځ په زرگونو خلکو به پکې ډوډی خوړه. د ډېره بابا نانک په نوم دا ځای اوس هم په لاهور کې شته. د سيند په غاړه ده د کرتار پور نومی يو ښار هم اباد کړوچي وروسته په سپلابي اوبو لاهو شو. نانک په ۱۵۳۸ کی د ۷۱ کالو په عمر کې له فانی نړۍ سترگی پټی کړی. د نانک په مړينې د هندوانو او مسلمانانو تر مېنځ شخړه را پورته شوه. دوی د هغه وروستي مراسم د خپلې عقيدې پراساس سر ته رسولی. دده مړی د يو خادر لاندی اېښی وو او کله چې خادر لری کړی شو نو هلته مړی نه وو. اخر خادر دوه ټوټی کړی شو. مسلمانانو دا خادر څښ کړو او هندوانو خپله برخه وسوځوو. نانک د ژوند په وروستيو ورځو کې خپل پو

مرید خپل ځای ناستې گورو وټاکلو چې لهنا نومېدو او وروسته د گورو انگدپه نوم یې د نانک تعلیمات خپرول. دنانک یو ځوئ لکهمی چند دنیا داره شو او اولادونه یې اوس هم شته. دوېم ځوئ سری چند د پلار په شان ملنگ شو، ده د وېښتو نه پرېکول، د توری چلول او د ځان د دفاع لپاره جنگی دود رواج کړو. په راتلونکو سلو کالو کې پنجاب د گورو نانک د منونکو ټاټوبی شو چې سیک په نوم دی نوی مذهب پکې وده وکړه.

د ۱۵۲۲م د پانی پت په لومړۍ جنگ کې څرگنده نه ده چې د مالېر پښتانه شیخ حسن او شیخ عیسی د چا پلویان وو. شیخ عیسی په ۱۴۹۳ کې سون پت د رای صوبه خان لور را واده کړې وه او مشر زوی یې خان محمد شاه نومیدو، د شیخ حسن مشر زوی سلیمان نومېدو. دواړو توربورانو په یوه وخت کې ملگرتیا هم لرله او تربگني یې هم پاله. د مغلو د واکمنۍ سره شیخ حسن چې لا تراوسه یې د پلار په بې انصافی د مالېرله مشرۍ لاس په سر نه و، دا موقع مناسبه وگڼله او د مغلو لخوا ټاکل شوي استازي (شاهي گماشته) ته یې د خپل حق غوښتلو لپاره دعوه وړاندې کړه. په مالېر کې د شیخ صدرالدین د وصیت د ټکي بدلول نا ممکنه خبره وه او شیخ عیسی د خپل ورور په دعوه دومره په قهر شو چې د ډېلي یو قاضي ته یې مخه کړه، هلته فیصله وشوه چې د وصیت ټکي نه شي بدلېدی.

شیخ عیسی په ۱۵۳۸ م کې د شپېتو کلونو په عمر کې مړ شو او څلور څلوېښت کلن محمد شاه د پلار په ګډۍ کېناست، په دې وخت کې د ده لقب رئیس وو. که څه هم د مالېر ډېرې ځمکې د خان محمد شاه په لاس کې وې خو د ډېلي له لورې ورباندې یو چارواکي (مېر فېصلي) ټاکل شوی و چې د ماليې او نورو اداري کارونو څارنه به یې کوله. د شېخ حسن ځامنو میرزا خان اوسلېمان د خپل تربور نه د بدل اخېستو لپاره یو سازش وکړو او مېر فېصلي یې وواژه. د مغل د یو چارواکي وژل قانوني جرم و او د ډېلي له لورې ددی

جرم سخته سزا وه. په دی کار نه یوازې دا چې د مېرزا خان او سلیمان ټولې  
ځمکې ضبطې شوی بلکې د صدرالدین ټولو خپلوانو ته هم له مالېرنه د وتلو  
امرو شو.

خان محمد شاه د ټول تېر سره یوځای د خپل نیکه د سون پت رای صوبې خان  
(چې دده د مورپلاروو) سره واپراوه خو ډېر ژر د هندوستان د سیاست یول بل  
لوبغاړې مېدان ته شو. د بنگال او بهار واکمن شېرشاه سوري د بابر پاچا زوی  
همایون ته چې د خپل پلار بابر له مړینې وروسته د ډېلي پر تخت ناست و، په  
پو جنگ کې ماتې ورکړه او د هند پاچاهۍ پو واری بیا د پښتنو لاس ته  
ورغله.

همایون د ایران له پاچا طهماسب سره پناه واخېسته. خان محمد شاه د  
شېرشاه سوري لخوا ټاکل شوی د سرهند والي ته خپل خواست یوړ او په  
۱۵۴۳ عیسوي کال کې د نذرانې د پیسې ورکولو نه وروسته او د شاهي پوځ  
د منصب په اخیستود مالیر رئیس وټاکل شو. په دی کار د نواب او د منجاور  
کورنۍ سره ووېشل شوی. مېرزا خان او سلیمان هم د خپل نېکه ځمکو ته  
بېرته ور وگرځېدل خو اوس د سرهند والي د دوۍ په ځمکومالیه اخېسته.  
نبای هم له دی وخته دوۍ د مزکه والو یا خانانو په توگه وپېژندل شول. محمد  
شاه د لودیانو، مغلو او د سوریانو دورې ولېدې او په دې سیمه کې د پرله پسې  
جگړو شاهد و. نوموړی د مالېر د رئیس په توگه د پاچا او د مرکزی حکومت  
سره اړیکې ټینګې کړې. دی په ۱۵۴۵ عیسوي کال کې ومړ او درې زامن  
محمد اسحق، شاه منصور او عبدالله یې پرېښودل. محمد اسحق د خپل  
غورنېکه په څېر یو مذهبي کس و. ده د خواجه معدود (مودود) په لقب شهرت  
لرلو او کله چې ده د خپل پلار پټکې په سرکړو نوهغه مهال د شېرشاه سوري  
زوی اسلام شاه حکومت کاوه.

د پنجاب وړې وړې سيمې اوس د سرهند له لورې اداره کېدې اود دې مشر د چکله دار په نوم د ډيلي له لورې ټاکل کېدو. خواجه مودود د خپل پلار ځمکې په برابر ډول په خپلو وروڼو ووېشلې چې په نتيجه کې يې د دوو په کورنۍ کې بې اتفاقي او جگړې رامنځ ته کړې. د ده دوو وروڼو شاه منصور او عبدالله د سرهند له والي سره نيغ په نيغه اړيکې ټينگې کړې چې په دې کار د يوبل پر ضد د سازشونو لړۍ پيل شوه.

د سوري سلطنت په ډيوه کې تيل په خلاصيدو شول او په ۱۵۵۵ عيسوي کال کې د بابر پاچا زوی همایون يو وارې بيا د ايران نه لاهور ته را ورسېد، د شېرشاه لمسی سکندر سوري د سرهند سره نژدې د هغه مقابلې ته را ووت خو په جنگ کې يې ماتې وخوړه. په دغه جنگ کې خواجه مودود بې طرفه پاتې شو، همایون بری وموند او يو وارې بيا د هند واکمني د مغلو لاس ته ورغله خو همایون په ۱۵۵۶ ميلادی کال د شېرشاه له خوا جوړ شوی د ډيلي په پرانا قلا کې د شېرمنډل نومې ودانۍ له پوښو په را پرېوتو مړ شو نودده دولس کلن ځوئ جلال الدين د خپل پلار د پتمنو اميرانو په مرسته د دلي پر تخت کښېناستو.

خواجه مودود په ۱۵۶۲ عيسوي کال کې له فاني دينا سترگې پټې کړې او د ده د دوو زامنو فتح محمد خان او عبدالرزاق خان نه يې مشر زوی د مالېر رئيس و ټاکل شو. د فتح محمد خان د ورور عبدالرزاق دا هېله وه چې څرنگه د ده پلار خپلو وروڼو ته په ځمکو کې برابرې برخې ورکړې وې، د ده ورور به هم داسې وکړې خو فتح محمد د نوي مغل واکمن اکبر پاچا د پېر د انتظامي چارو نه ښه گټه اخېستل غوښته. فتح محمد خان خپلې ډېرې شاړې ځمکې کرنيزې کړې او د ماليې په چارو کې به يې د سرهند د چکله دار مرسته کوله.

په ۱۵۵۲ کې گورو انگد مړ شو او دده ډو مريد امر داس د گورو په توگه وټاکل شو. تر هغه وخته هم د نانک پېرويانو د هندوانو ډېر رواجونه نه وو

پرېښی چی بو پکی د ستي رسم وو. امر داس د سيکانو لپاره ددی ممانعت ووکړو. خو ددی رواج د ختمولو اصلی عامل مغل پاچا اکبر گڼل کېږي. امر داس په ۱۵۷۴ کی مړ شو نو دده ځوم رام داس یې پر ځای گورو شو او له دی وخته دا منصب موروثی شو. رام داس د اکبر پاچا په بلنه د ربار ته ورغلو او لکه چی د پاچا عادت وو د بېلا بېلو عقائدو د منونکو سره به یې مباحثی کولې، رام داس هم د نانک لاره ورته روښانه کړه. دا د اکبر پاچا سرپرستی وه چی رام داس په ختیځ پنجاب کی د سيکانو د لومړی ښار امرتسر د جوړولو کار پېل کړو. د نانک منونکو د پورا مذهبی جذبی سره ددی ښار په جوړولو کې مادی مرستی وکړی. او سيکان د لومړی ځل لپاره د بو قام او د قوت په توگه د هندوستان په تاریخ کې ووپېژندل شول. د رام داس ځوی ارجن په ۱۵۸۲ کی گورو وټاکل شو او ده په امرتسر کی د اوبو تالاب او معبد جوړ کړو چی اوس د طلای معبد په نوم یې پېژنو. د شپاړسمې پېړۍ وروستی کلونه په هند کی د شورشونو شاهد وو. اکبر لا ژوندې وو خو په مغل کورنۍ کی د اکبر د ځوی سلیم او د لمسي خسرو تر مېنځ د پاچاه کېدوسیالی پېل شوی وه. د خسرو مور او خسروگنۍ راجپوت هندوان وو او دوی د پوځ لوبه برخه اداره کوله.

په مالېر کوتله کی فتح محمد د یوښه واکمن په توگه را وځلېد، او د سرکاري لقب له ورکړې پرته به خلکو نواب فتح محمد خان باله. د ده مېرمنه د جهال نومې کلي یوه راجپوته وه، دلته له تېرو دوو سوو کلونو راهیسې افغانان مېشت وو او ډېرو په کې د مالېر له افغانانو سره خپلولي لرله. خو فتح محمد خان د پنځوسو کلونو په سن کې هم اولاد نه لرلو او اخرد کورنۍ په غوښتنه یې د پنجاب د روپړنومي کلي د بوی افغانې کورنۍ جینۍ را واده کړه چې خپلوان یې د مغل حکومت په لوړو عهدو (دندو) مقرر و.

په ۱۵۹۳ م کې د ده په کور کې یو ماشوم وزېږېد چې بازید خان ونومول شو، په دې وخت کې فتح محمد ۵۳ کلن و. دوه کاله وروسته دده بل زوی بهاول خان وزېږېدو خو فتح محمد خان د خپلو زامنو ځواني و نه لیده او په ۱۶۰۰ م کې یې له نړۍ سترگې پټې کړې.

## مالیر او کوتله

نن د فتح محمد خان څلوېښتې ده، ټول خپلوان په مالېر کې راسره راټول دي. د فاتحې او دوعا نه وروسته یو سپین ږیری پاسېږې، اووه کلن بازید خان ته د خپل پلار د مشرۍ پټکې په سروئ او په هغه گدی یې کښېنوي چې د مالېر د مشر لپاره ځانگړې شوې ده. د یوې پردې تر شا د بازید مور دا هرڅه ویني، خو ورځې وړاندې د هغې په کاله یو برهمن راغلی او د بازید په اړه یې وېلي و چې دی به لکه د لمر په اسمان وځلېږي. د دواړو وروڼو (بازید او بهاول) د زده کړو لپاره ښوونکي وټاکل شول، د هغې پېر له دود سره سم دوئ د تورې وهلو، د اس د سپرلۍ، غشې او نېزو ویشتل ازده کړل. له وړوکی عمر نه یې مور ورته د انتظام، د خلکو سره د چلن او ناستې ولاړې ته پام کاوو. په ډېلي کې ۱۶۰۵ کی د اکبر پاچا د مرگ نه وروسته د هغه زوی سلیم د جهانگیر په نوم پرتخت ناست کښېناستو او دده ځوئ خسرو پروېز پنجاب ته ووتښتېدو. د پاچاهۍ په هیله ده خپل تیت و پرک ځواک راټولوو. ده د سیکانو گورو ارجن سره هم وولیدل او هغه ته بې خواست ووکړو چې دده د بر بالیتوب لپاره ورته دوعا ووکړي. داسې ښایي چې گورو ارجن د خسرو سره د پوځي مرستې ژمنه هم کړې وی. چې نتیجه یې دده لپاره ښه نه وه. د مغل پاچا جهانگیر د خزاني وزیر چانډو شاه نومېدو او ارجن د خپل سیاسي اغېز د زباتولو لپاره د خپل ځوئ هرگوند د واده لپاره د هغه لورو غوښته. وزیر نه

پواځی دا چی د ارجن خواست یې رد کړو بلکه د هغه سپکاوی یې هم وکړو. وروسته چانډو شاه خپله فېصله واپوله او ارجن ته یې ښه سوغاتونه ور واستول. خو ارجن داهر څه ددی ځواب سره بېرته ولېږل چی اوس که د ټولی دنیا شته منی هم ورله ورکړی نو دی د هغه لور نه غواړی. وزیر په دی سپکاوی په قهر شواو د بدل اخیستو لپاره یې جهانگیر پاچا ته لمسون پېل کړو. پاچا د خپل نافرمانه ځوی هرملاتړی ته سزا ورکول غوښته. چانډو شاه ته یې اجازه ورکړه چی ارجن ته دی پخپله سزا ورکړی. گورو ارجن په لاهور کی وونیول شو او په بندی خانه کی شکنجه او هم هلته د مرګي د مرض د لاسه مړ شو.

د ارجن ورور پرتهی مل غوښتل چی د خپل وراره هر گوویند پرځای دی پخپله د سیکانو مشر شی خود قام وګړو یې مخه وونیوله. گورو گوویند د پلار د بدل او د وولس لپاره د وسلی را ټولول او د هر سیک لپاره جنگی تربیه لازمه ووګهله او ورو ورو د امن او د صلح پر ځای ددی مذهب منونکی سیکان د اور پکو او د جنگیالو په توګه یو ځواک شول. دی پخپله د جهانگیر پاچا په پوځ کی د یو عسکری سردار په توګه ورګډ شو او پو وخت د خپل پلار قاتل چانډو شاه ګوتو ته ورغلو نو په پښه کی یې ورته پړی واچوو او د ښار په لارو کی یې په رانښکلو رانښکلو ووژلو.

د یووېشتو کالو په عمر کی بازید خان د یو پوځ سیاست وال او پوځي په توګه د مالیر د مشر دنده په غاړه واخېسته. له ریئس کېدو سره سم هغه د شیخ صدرالدین کورنی پر ځان را ټوله کړه. خپلو تربورانو او شاوخوا کلیو کې مېشتو پښتنو ته یې بلنه ورکړه چې تربګنی دې شاته کړي او د مالیر په جوړولو کې دی ورسره لاس یو کړي. ده په لومړي ځل د مالیر لپاره یو پیاوړی پوځ جوړ کړ او د پوځیانو په روزنه کې یې خپله هم ونډه اخېسته. د سرهند د چکله دار سره یې د ځمکو او د پرګنو د مالیې چارې دومره قوي کړي چې هغه



به د ده مشورې منلې. خوپه کورنۍ کې دننه د تربور ولئ او د وړو وړو شخړو  
 د هوارولو کار دده مخه نيوله چې په مالېر کې د پرمختګ څه کار وکړي.  
 په ۱۶۲۸ ميلادي کال کې جهانګير پاچا مړ شونو دده ځوئ خرم د شاه جهان  
 په نوم د ډېلي پر تخت کښېناستو. هغه خپل مشر ځوئ دارا شکوه د پنجاب  
 والي وټاکلو چې په لاهور کې ووسېدو. دارا شکوه پخپله يو متقي کس وو او  
 د دروېشانو سره به کښناستو پاسېدو. گروهرگوويند دده نږدې ملګري و.  
 سيکان د يو پوځي قوت په توګه د مغل سلطنت لپاره د خطر ېوه الامه وه او  
 شاه جهان غوښتل چې ددوئ زور مات کړي. هغه د مخلص خان په مشرۍ وو  
 زره پوځ پنجاب ته ورواستو او د امرتسر سره نږدې په لومړۍ ځل سيکان او  
 مسلمانان د جنگ لپاره يو بل ته مخامخ شول. مسلمانانو سخت جنگ وکړو  
 خو ماته يې وخوړه. د دارا شکوه په مېنځګړتوب روغه وشوه او هرگوويند د  
 بل جنگ د مخ نيوي په هوډ د خپلو جنگيالو سره د ستلج سيند نه پينځلس  
 ميله لري د جنوب په ځنگلونو کې ژوند پېل کړو. څه موده وروسته د  
 هرگوويند يو ملګري د شاهي طوېلي نه دوه اسونه غلا کړل او د پاچا قهر يې  
 راو پارو. مغلو بيا پنجاب ته لښکر ورواستو او بيا يې ماته وخوړه. سيکان په  
 دې برياليتوب ډاډه شول، د ځنگله نه راوتل او په کرتار پور کې مېشت شول  
 خو دوئ د يو لوی جنگ لپاره څه موده ځانونه غلي وونيول.  
 د هرگوويند يو پښتون ملګري پېنده (پاېنده) خان نومېدو چې ده ورته ورور  
 ويېل. د هرگوويند د ځوئ سره يو بازو چې پېنده خان ته يې ورکړی و. ېوه  
 ورځ دا بازو الوتو او ورک شو. د گورو او د پېندا خان تر مېنځ خبرې ورانې  
 شوي او د گورو په کېږدۍ کې ولاړو ځينو سيکانو پېندا خان ووهلو. پېندا  
 خان د بدل اخيستو په موخه د شاه جهان دربار ته ورغلو چې سمدلاسه يې ورله  
 پوځ ورکړو او د سيکانو سره يې د درېم جنگ لپاره ورواستو. د جنگ په  
 مېدان کې څو ورځې توري برېښېدې او دواړه غاړې په مېړانه وجنگېدې. اخر

هرگوويند او پېندا خان پو په پو د جنگ مېدان ته ورو دانگل. پېنده خان د هر گوويند په توره ووژل شو. مغل پوځ د خپل سردار په وژني جنگ ووبايللو او د هر گوويند د مېراني کيسی هری خوا خپری شوی. مغلو ډېره هڅه وکړه چې دی ژوندي وونيسی خو بريالي نشول. په ۱۶۴۵ کی دی مړ شو او د ده د وصيبت سره سم دده لمسي هر راي گورو شو. هر راي د خپل نيکه په پرتله امن غوښتونکی و.

په مالېر کې چې کله بازید خان خپل خپلوان خان ته را نژدې کړل نو ډېر د ده په کور او سپېدل، د صدر الدين تېر اوس ډېر شوی وو. او د اوسېدو کورونه پرې تنگ شول آن تر دې چې په ۱۶۵۳ م کې د بازید کشر ورور بهاول خان د خپل تربور سلطان خان لخوا د کور په سرووژل شو، بازید خان د يوې لويې قلا د جوړولو لپاره د ډيلي چارواکو ته درخواستونه کول او ټولو خپلوانو ته يې ډاډ ورکوي چې دی به ډېر ژر يوه پخه قلا جوړوي خو د ورځو د تېرېدو سره د هغه مشکلات زياتېدل. مغل حکومت د هند ټوله خاوره د پاچا ملکيت گڼله او هر چا به چې د يوه پوځ کور ودانی او کلا د جوړولو هوډ وکړ نو حکومت نه به يې اجازه اخېسته، پايله يې دا وه چې ولسي خلکو پاڅه کورونه نه شوای جوړولي او خامو کورونو کې به اوسېدل. يوه ورځ د بازید خان يو تربور هغه ته دا پيغور ورکړ چې ترڅو ستا قلا جوړېږي موږ به مړه يو. د بازید لپاره دا پيغور يوه ننگونه وه، ده د سرهند د چکله دار نه يو ليک واخيست، په روپړ کې د خپل ماما خېلو په سفارش د ډيلي دربار ته ورغلو چې د پاچا امر واخلې. شاه جهان پاچا اوس ناروغه و او دده د دوو ځامنو دارا شکوه او اورنگزېب تر مېنځ د تخت لپاره مبارزه پېل شوی وه. په دې وخت کې اورنگزېب خپل پلار او خور جهان ارا د اگري په کلا کې نظر بند کړي و او د خپل مشر ورور دارا شکوه پسې لاهور ته روان و چې د تخت وارث شي. دارا شکوه د هر راي

مرسته تر لاسه کړه خو دا ورنگ زېب ځواکونو دارا شکوه ووژلو اود هغه سر  
يې ورته راوړو.

. مغل پاچا به په دوبي کې کشمير ته تلو او په لاره کې به د پنجاب راجاگانو  
د ده امنيت نېولو، د مالېرد پوځ يوه ډله به هم د انبالې نه د شاهي لښکر سره  
مله وه او دا به يې د ستلج تر سينده بدرگه کاوه. په لاره به د شاهي کورنۍ غړو  
بنکار کو. بازید خان په ځوانۍ کې څو واری د شهزاده اورنگزیب سره د  
بنکار پر وخت ملگرتيا کوله. د پنجاب دغه سيمې په ځنگلونو پټې وې او په  
کې هر ډول وحشي ځناور پيدا کېدل. يو حل اورنگزیب دلته پراو اوچولی و  
چي يو زمري شاهي څېمې ته نژدې ورغی. بازید خان سم د لاسه پخپلې  
توري دا زمري وواژه. افسانه ويونکي واي، د ده همدغه کار د اورنگزیب  
خوښ شوی وي چې په مالېر کې ورته د ېوې کلا د جوړولو امر ورکړ. خو په  
اصل کې بازید د دارا شکوه سره په جنگ کې د اورنگزیب ملا تر کړې و او  
کله چې اورنگزیب لاهور ته په لاره د امبالې، سرهند، لودیاني او روپړنه  
تېرېدو نو د مالېر ځواک هم ورسره د لاری ملتېا کوله. او بېا د ستلج سيند نه  
پورې وتلو کې يې ورته لاره ښودله.

اورنگزیب په خپل مرام کې بريالی شونو په ډېلي کې پر شاهي تخت د  
کښېناستو په موقع يو لوی دربار جوړ کړ، بازید خان ته يې د سيف الملک او  
د اسدالله د القابو او نواب د خطاب سره د قادر اباد او نوان گاون پرگنۍ د  
جاگېر په توگه ورکړې او په همدې موقع هغه ته د ېوې کوتلې او د ښار د  
جوړولو اختيار ورکړل شو. اورنگزیب د سيکانو گوروهر راي هم ډېلي ته  
راوبللو، خو هغه خپل مشر ځوئ رام راي ته ېو ليک ورکړوچي پکې د خپل  
ځان په اړه ېي ليکلی و چې دی يو ملنگ سپی دی او د خپلې جونگړۍ نه به  
پاچا ته دوعا کوئ. اورنگزیب په دی ليک ارامه شو خو د ضمانت لپاره يې  
رام راي په خپل دربار کې ووساتلو او ښه چلند يې ورسره کوو.

په مالېر کې بازید خان په ۱۲۵۷ میلادي کال کې د مې په میاشت د محرم په لومړۍ نېټه د ښار اساسی تېرې د ایښودو ورځ وټاکله. د دې لپاره یې دوه شخصیتونه راوبلل چې یو یې صوفي بزرگ عالم شاه فاضل چشتي او دویم یې د هندوانو یو بهرګي ساده موهاماتشام دهمودهر و. ده شاه فاضل ته خواست وکړ چې په دغه نوي ښار کې د خلکو د مېشتېدو دوعا وکړي، شاه فاضل د اوبو یو ډک منګی راوغوښتو. وايي چې بازید خان دا کار په خپلو لاسونو وکړ، له کوهي نه یې اوبه راوويستې منګی یې ډک او شاه فاضل ته یې ورکړو. شاه فاضل د قران څو ایتونه تلاوت کړل او بیا یې ورته وویل چې دا اوبه د سیمې ټولو کوهبانو کې لږې لږې واچوه او ورته یې وویل هر هغه څوک چې کوتلې ته راځي همدلته به مېشت پاتې کېږي. په سر کې د بازید خان د کلا د بنیاد تېره کېښودل شوه، د دې کار لپاره هغه د تېرو دوو کلونو راهیسې مواد راټولوو. دا ښايي چې بازید خان د ښار نقشه له وړاندې لرله. ځکه په یو کال کې د ده کور او بل کال ته د مالېر کوتله د کلا جوړول پورا شو. ښار په څلورو برخو وېشل شوی و چې د بازید خان د څلورو ځامنو په نومونو یادېدل، فېروز، حسین، سرور او اختیار. د ښار د قلا دیوال درې مېله اوږد و، مستطیل شکل او ځای ځای یې د څارنې برجونه لرل. په دی کې اووه دروازی وی چې لاهوری، کابلي، ملتاني، سرهندي، سونمي، ډېلیاو کشمیری نومېدی. دې سره مالېر کوتله د یو مکمل ښار بڼه خپله کړله او د لومړي ځل لپاره د دې اوسېدونکو په پخو کورونو کې ژوند پېل کړو.

د سیکانو گورو هر رائ په ۱۲۲۱ کی د مړینې پر وخت خپل کشر ځوی هری کشن د گورو په توګه وټاکلو چې ماشوم و. په دی فېصله په مغل دربار کې رام رائ سخت په قهر شو. دی او هری کشن د بېلو بېلو مېندو ځامن و. هری کشن اورنگزېب ته خپله دعوی وړاندې کړه او پاچا امر وکړو چې هری کشن دی د هغه دربار کې حاضر کړی شی. اورنگزېب د هری کشن په لیدو د هغه د پوهی

او هوښپارئ نه متاثره شو. او اعلان يې وکړو چې هم دی به د سیکانو گورو  
وی خو ماشوم هری کښن د چیچک په مرض اخته شو او د ژوند هیله یې ختمه  
شوه. دده منونکو تری د راتلونکی گورو په اړه وپوښتل نو ده د خپل تره تبغ  
بهادر نوم واخیستو. د هرگوو بند دا ځوی د پلار د مړینې پروخت ماشوم و او  
د هغه د وروستۍ مېرمنې اولاد و. هم له دی وخته سیکان په دوو ډلو ووېشل  
شول.

بازید خان له مغلو پرته په گاونډه کې د راجپوت او سیکانو سره هم ښې اړیکې  
وساتلې. په نابېه، جیند او بتاله کې هغه مهال د پهل سنگه کورنۍ واکمنه  
وه چې وروسته بیا د پهلکیان سرکار په نوم یې شهرت پیدا کړ. د گومتی را  
جه سردار چېن سنگ و چې ښه انتظامي صلاحیت یې لاره. د بازید خان په  
وینا د سر هند چکله دار له هغه سره سلا مشورې پېل کړې، د بازید خان په  
سفارش د مغلو لپاره به د پنجاب د دې ځنگلونو حاصلات او محصول پهل  
سنگ را ټولول چې خپله برخه به یې هم په کې اخیسته. له دې کار سره د چېن  
سنگ په زړه کې کینه او حسادت پیدا شو. یو کال سخته وچکالي وه او پهل  
سنگ له خپلو ځمکو ډېره گټه ونه کړه چې په پایله کې د ماليې ډېرې پېسې  
ورپورې شوی. چېن سنگ همدا سې موقعې په لټه کې و، د سر هند چکله دار  
چې مالیه ترلاسه کوله هغه ته یې وویل پهل سنگ ته د ماليې پېسود ادا  
کولوموده (مهلت) مه غزوه، که ډېلي درباندي بد گومانه شوه نو ممکن دا  
عهده درنه واخلي. په دې خبرې چکله دار د پهل سنگ د نیولو او په بند کې  
د اچولو امر وکړ.

بازید خان چې خبر شو نو د خپل ملگري د راخوشې کولو لپاره سملاسي  
سر هند ته ولاړ، له هغه ځایه یې د ده لپاره پروانه ترلاسه کړه خو په لاره کې  
خبر شو چې پهل سنگ په بندي خانه کې مړ شو. بازید خان د ده مړی  
واخیست، پتپالې ته یې یوړ او د هغه خپلوانو ته یې د وروستۍ مراسمو لپاره

وسپاره. په ځينو تاريخونو کې راغلي چې پهل سنگ د مرگي په مرض اخته و او د بي هوشي چپه به ورباندې راتله، دى روغ و خو د مړي گمان پرې شوى او په اصل کې ژوندى و. انگريز تاريخ لېکونکى گريفن په دې نظر دى چې پهل سنگ د هندوستان د سادھوانو نه هغه هنر زده کړى و چې سړى تر ډېرې مودې ساه بندولى شي او خلک پرې گمان کوي چې دى مړ دى. هغه د بندي خانې نه د تېښتې دغه لاره پېدا کړى وه.

د نواب بازید خان دوه مېرمنې وې، لومړۍ يې د بهمنانو له کلي نه وه چې په پنجاب کې دى او په ځينو تاريخونو کې د بهمن په نوم داسې اندازه شوې ده چې هغه بهمن شهزادگۍ وه (بهمني سلطنت په گجرات او احمدنګر کې جوړو) او دوېمه مېرمنه يې د کپور تهله اوسېدونکې وه. د بازید خان پنځه زامن و چې مشر فېروز خان په ۱۶۵۹ کې د پلار د مړينې وروسته نواب شو.

تبغ بهادر خپل ټول ژوند د بهار په اېالت کې په سختيو تېر کړې و. خود سيکانو د مذهبي مشر په توګه اوس ده سره يو زر سپاره عسکرو او په کرتار پور کې يې د خپلو مريدانو په پېسو يوه لويه کلا جوړه کړې وه. ده به په کلا کې دربار لګوو. اخوا اورنگزېب پاچا په هند کې د تورى په زورد اسلام

خپرولو ته بلې وهلى وى، امريې وکړو چې تبغ بهادر دى د خپلې کورنۍ سره وونيول شي او دده دربار ته يې حاضر کړى. په ۱۶۷۵ کې دى لومړى سر هند ته او بيا دهغه ځايه د اوسپنې په پنجره کې بند ډېلې ته ورسول شو. هلته دى د جې پور د راجه په کور کې ايسار کړى شو. راجه دده د ضمانت هڅه وکړه خو پاچا تبغ بهادر ته د اسلام په دين کې د داخلېدو ووبل. د ده په انکار جلاد د پاچا په امر دده سر پرېکړو. دده ځوئ ګوبند نومېدو او تبغ بهادر د خپلې

گرفتارۍ پر وخت هغه د ګورو په توګه نومولې و. وروسته ده د بهار په پټنې کې ژوند پېل کړو او د هندو مذهب د لويو پندتانو نه يې ديني ازدکړى وکړى. د بهار صوبه د اورنگزېب د ورور شجاع په لاس کې وه، خو هغه د دې د انتظام

نه عاجزو او ډېر ژر په کې د مرهټو مشر شيواجې سر را پورته کړو چې له څو کالو راهيسې د مغلو پر ضد په چريکي جنگ بوخت و. اورنگزېب به ددی جنگونو لپاره لوی شمېر پوځ وراستولو چې د مالېر کوتله ځوانان به هم پکې شامل و.

نواب فېروز د پلار په شان مالېر کوتله ښه اداره کړه، خو څلور کاله وروسته مړ شو او د ده مشر زوی شېر محمد خان په ۱۶۷۲ م کې د مالېر کوتله نوابي ترلاسه کړه. دی د خپل نیکه بازید خان تر سيوري لاندې لوی شوی و او په اوولس کلنۍ کې يې نه يوازې دا چې په پوځي مهماتو کې گډون کوو بلکه د مغل پاچا اورنگزېب د ښکار لپاره تابيا هم کوله چې پکې په زرگونو کسان، اسونه، هاتيان او سامان د يو ځای نه بل ته وړل کېده.

د شېر محمد نوابي د مالېر کوتلې لپاره يو ډېر مهم پړاو و. د اورنگزېب په مخالفت د هند په ډېرو برخو کې بغاوت روان و، د مرهټو سربېره سيکان هم د هغه د سختې مذهبي تگلاري پر ضد را پاڅېدلي و. نواب شېر محمد خان د مرهټو سره جنگ لپاره د مغلو لخوا بهارته ولاړو چې ددی ايالت لوبه برخه يې نيولې وه. په دی وخت کې د مالېر کوتله چارې دده ورور خضر خان په مخ بېولې. شېر محمد د يوه غښتلي پوځ مشري کوله او د بهار د بېا نيولولپاره يې دومره مېړانه وکړه چې اورنگزېب ورله په پنجاب کې اويا کلي په جاگير کې ورکړې. په دې وخت کې د بازید خان دوو نورو زامنو حسېن خان او اختېار خان هم ځان ځان له پوځي ډلې او په خپلو سيمو کې پخې قلاگانې جوړې کړې وې او د مغل پوځ په ملاتړ جنگېدل.

د بهار د کمپاين نه په راستنېدو شېر محمد د خپل نوي جاگير په انتظام لاس پورې کړ، او د جېوال په کلي کې يې يوه پخه کلا جوړه کړه. دا ځای د شېر پور په نوم مشهور شو او اوس د پتېالي په ضلع کې شامل دی، دلته ځينې پخوانۍ قلاگانې اوس هم شته. د شېر پور د ابادولو نه وروسته نواب شېر

محمد خان نورکسان وروزل او خپله جنگي ډله يې لا پياوړې کړه. دی يو واری بيا ډېلی ته را وبلل شوخودا وارد هغه خدمتونه د پښتنو د يو باغي سردار پر ضد په کارو.

د بدايون په ولسوالۍ کې د روهيله پښتنو يو مشر علي محمد خان مغل واکمن ته د ماليي ورکولونه ډډه وکړه اود بغاوت بېرغ په پورته کولو ډير ځواک يې موندلي و. دوی سره د جنگ لپاره نواب شېر محمد خان د مغل پوځ مشري کوله او په دوو جنگونو کې روهيله پښتنو ته يې ماتې ورکړه، علي محمد خان د خپلو يو شمېر پوځيانو سره لاس تړلی ډېلي ته راوستل شو. شېر محمد خان د دې برياليتوب په بدل کې د پنجاب نهه مهم ځايونه چې پکې لوديانه، روپر، ماچې واړه، پائل او بابيان شامل و، د جاگير په توگه ترلاسه کړل. ددی سربېره د اورنگزېب له خوا يوه توره، يو اس د شېر بهادر د خطاب سره يې ترلاسه کړل او د سرهند د نايب چکله دار دنده هم ورته وسپارل شوه. د بدايون زياتره پوځيان چې بندي نيول شوي و هندوان و، د پاچا په امر دوی شېر محمد ته وسپارل شول چې مالير کوتلې ته يې را وستل، دوی يې مسلمانان کړل او ځمکې يې ورته ورکړې. وروسته چې کله شېر محمد د مالير کوتلې لپاره سرکاري پوځ جوړو نو زياتره همدغه خلک په کې شامل و، دوی ته به يې د شېر محمد چېله ويل. اورنگ زېب د غلام لپاره د چېلا ټکيې د کارولو امر کړی و. د چېليانو کوڅه په مالير کوتلې کې اوس هم شته. د هند په لړ او بر کې جنگونه روان و او مغل خزانه په تشېدو وه. په ۱۲۷۲ م کې اورنگزېب د جنگ لپاره د پېسود پوره کولو په تکل شو، هغه د هند د نامسلمه خلکو لپاره د جزيه ورکولو قانون جوړ کړو خو په دې کارهغه د هند په گوټ گوټ کې د خلکو قهر او غصه را وپاروله او څه لږ ډېر خلک چې ورسره و هغه هم ترې خپه شول.



په دکن کې د مرهټه شیواجي په مشرۍ لا پخوا څو وارې بغاوت شوی و خو اوس په پنجاب کې سیکانو د گورو گوبند په مشرۍ د بغاوت اور بل شو. د جزیې نه پرته اورنگزیب د پلو محصول هم وټاکلو چې تجارت او سوداګرۍ ته یې یو لوی ګوزار ورکړ. له یوې صوبې نه چې بل ته تجارتي مالونه لیږدول کېدل، سوداګر به مجبوره و چې په هغې مالیه ورکړي، په دی کار سیمئیزو زوره ورو ځمکه والو، پخپل سرمالیه اخیسته، سوداګرو به د خپلې ګټې نه زیاتې پیسې په مالیو او محصول ورکولې، هغوی چې مالیې به یې نه ورکولې مالونه به یې ځمکه والو ضبط کړل. په داسې وخت کې زیاتره کاروبار د هندوانو او سیکانو په لاس کې واو په دی کار تر ټولو زیات تاوان دوی ته ورسېدو. اورنگزیب د خپل ژوند پنځه ویشته کاله په دکن کې له مرهټو سره په جنگ جګړې کې تیر کړل او پاتې ژوند یې د سیکانو په سرکوبۍ پسې را واخیسته. د سیکانو روحاني مشر گورو گوبند سنگ چې د خپل چریکي جنگ له لارې په پنجاب کې د لوټ تالان، چورچاپول او د وېرې اچولو لپاره مټې را نغښتې وی، د عامو سیکانو یو لوی پوځ جوړ کړی و چې مغلو ته به یې ځانی تاوان رسوو.

د سرهند چکله دارد ده سره د جنگ لپاره د عسکرو دوه لوی ډلې انندپورته ورواستولی چې گورو گوبند په کې خپل سنگر نیولې و خومغل پوځ ماتې وخوړه. اورنگزیب د دې خبر په اورېدو په قهر شوی لاهور والي او د جالندهر او د سرهند چکله دار ته یې امر وکړ چې خپل خپل پوځ ته حرکت ورکړي او د سیکانو د ماتولو لپاره دې خپل ټول وسایل په کار واچوي، ده د گورو گوبند د ژوندي نیولو امر وکړ. دا جګړه تر اتو کلونو روانه وه او څومره چې مغل د سیکانو په ماتولو کې پاتې راتلل اورنگزیب ورته هماغه هومره ټکنې کیدو آن تر دې چې اورنگزیب خپل زوی مراد د لسو زرو عسکرو سره پنجاب ته ور ولېږلو. د سرهند او د جالندهر چکله دارو یو وارې بیا خپل پوځ ور برابر کړ،

د دې ټول ځواک شمېر څلوېښت زره و. شهزاده مراد لاهور ته ولاړ او په ۱۷۰۲ کال کې په انندپور يوه بشپړه حمله پيل شوه. په دې کې د نواب شېر محمد خان پنځه زره سپاره او پلي عسکر هم شامل و چې مشري يې دده ورور خضر خان او تربور ناهر خان کوله. د دې ځواک مشرانو په ګډه دا مشوره وکړه چې دوی به انندپور د هرې خوا نه کلابند کړي چې د بهر نه د رسېدو ټولې لارې ورته وتړي.

په دې اوږدې محاصرې د گورگوبند ملاتړې د ولېې او تندي له لاسه ورو ورو د سيمې نه په وتلو شواو په اخره کې د گورو گوبند سره يوڅو پتمن ملګري پاتې شول. دوی نه غوښتل چې ژوندي د دښمن لاس ته ورشي ځکه چې د اورنگزيب پاچا نه يې د ښه سلوک توقع نه لرله. ځينو سيک مورخينو ليکلي چې په دې بد حال کې هم گورگوبند د تېښتې لاره نه خپلوله خو خپلو ملګرو ورته وويل چې که ژوندي پاتې شوی نو له بله ځايه به خپله مبارزه جاري وساتو. يو بل ځای ليکلي دی چې کله د ده نه پنځه ويشت زره د مجهيل ډلې سيکان بيل شول نو گوروگوبند په انندپور کې خپل ځان خوندي نه ګڼلو، هغه خپل دوه زامن چې يو يې زوره ورسنگ او بل فتح سنگ نومېدو د شپې د قلا نه له خپلې مور سره يوځای وويستل او دوی په يوه وړوګي کلي کې کډه کړه چې د يوه برهمن په کور کې پناه واخيسته چې ګنگا نومېدو. گوروگوبند د خپلو څو ملګرو سره انندپور نه ووتلو او چمکورت ته يې ځان ورساوه. په بل سحر چې مغل پوځ خبر شو نو په شاوخوا کليو کې يې ورپسې لټون پيل کړ، لټون کوونکي د مالېر کوتله او د سرهند پوځيان و، دوی د چمکورت کلا د دننه حال نه، نه و خبر چې څومره کسان په کې دي، او د يوې لويې حملې فيصله يې وکړه.

د شېر محمد خان ورور ناهر خان د ځينو پوځيانو سره د کلا ديوال ته اندرپايه (پارسنگ) ولګوله او په خپله ورباندې وخوت. کله چې بره ورسيد نو

ورباندي چا د يو کاني گوزارو کړ، دی په سر ولگيد او د لرگېنې اندرپايي نه لاندې را ولويد، له دې سره يو خای د ده په سينه او تندي کې يو شمېر غشي خښ شول او د بې هوشۍ په حال کې له هغه خايه وويستل شو.

د ده تربور خضر خان د جگړې قومانده پخپل لاس کې واخيسته او دی هم ووژل شو. نواب شېر محمد خان د خپلو دوو وروڼو او تکړه قوماندانو په وژنې سخت خواشینی شو. گوروگوبند په هغه شپه د چمکورد کلا نه هم وتښتېد او د مچهي وارې په کلا کې يې مورچه ونيوله. بل خوا د هغه مور له خپلو دوو تنکيو لمسو سره د گنگا برهمن په کور کې وه، دوی په اسونو ورغلي و او د هراس له زين سره ځوړندې خلتې د روپو او د سرو زرو ډکې وې. گنگا دغه هر څه ترېنه غلا کړل او فکريې وکړچې که دوی مغل واکمن ته وسپاري نو ډېر انعام به ترلاسه کړي، هم په هغه شپه يې چارواکو ته ددوی حال ورکړ.

مغل پوځ ډېر ژر دغه درې واړه ونيول او د سرهند چکله دار ته يې حاضر کړل چې وزير خان نومېدو او د کنج پوری پښتون و. هغه په ماشومانو زور راوړ چې که مسلمانان شي، نو دوی به وژغورل شي او پاتې ژوند به په ارامه تېرکړي. دوی ته د اندپورتول جاگير د ورکولو ژمنه وشوه او داچې دوی ته به لوي انعام او القاب ورکړل شي، خو هلکانو هېڅ وعدې ته غاړه نه ايښوده.

په دې موقع نواب شېر محمد خان د ماشومانو د راخوشۍ کولو هلې ځلې پېل کړې، وزېر خان ورته وويل څو ورځې وړاندې ستا دوه مېرني وروڼه د دوی د پلار لخوا ووژل شول او اوس ستا وړدی چې خپل بدل واخلي، خو نواب شېر محمد خان په ځواب کې وويل زما وروڼه د جنگ په تود میدان کې شهيدان شول او زه به د خپلو وروڼو بدل يوازې د جنگ په میدان کې اخلم خو په هېڅ حال د دوو بې گناه ماشومانو وینې نشم تويولی، دا مېړانه نه ده چې خپل لاسونه دی د دوو ماشومانو په وینو سره کړم. د پلار د کړنو بدل د هغه له

ماشومانو نه اخیستل غلط کار دی، اصلي مېړانه د لاس تړلو بندیانو وژل نه، بلکه له دوی سره رحم کول دي. بیا یې وویل که د دوی پلار هم لاس تړلی د یو بندی په توګه د ده مخې ته را وستل شي نو دی به د هغه نه هم بدل نه اخلي. نواب شېر محمد خان په بېړه مغل واکمن اورنگزیب ته د احتجاج یو لیک ورواستاوه چې په کې د ماشومانو د ژوند د ژغورنې غوښتنه شوې وه. د دې لیک یوه برخه داسې وه "سره له دې چې هېڅوک هم د واکمن له امر نه سرغړونه نه شي کولی چې د مرګ په شان به یې مني خو د عالي حضرت د سلطنت وفاداره نوکران دا مناسب ګڼي چې د عالي جاه پام ورته واړوي. داسې به وویل شي چې د ځېنو مهمو سیاسي فیصلو تر مخې او په تېره کې د سیکانو د نا مناسبه فعالیتونو په رڼا کې دې، دې قام ته هره سزا که ورکول کېږي هغه به سم کار وي. خو د عالي جناب یو وړوکی او وفاداره ملازم داسې فکر کوي چې دا به په هېڅ ډول د سلطنت او د ستر قدرت د اصولو سره سمه خبره نه وي چې د ټول ملت غچ دې د دوو معصومو او بی ګناه ماشومانو نه واخیستل شي، چې د خپل کم عمر له کبله د باقدرته منصبدار په وړاندې هېڅ نه شي کولی. داسې قسمه عمل په ښکاره د اسلام او د اسلام د پیغمبر د اصولو خلاف دی. د عالي حضرت دا غلام وېره لري چې داسې یوه ناوړه عمل به د پاچا په انصاف او عدل یو تور داغ وي"

نواب شېر محمد خان په خپل لیک کې له اورنگزیب دا غوښتنه هم وکړه چې دا دواړه ماشومان دې په ډېلي کې خپل دربار ته را وېلي چې ښه تربیه واخلي او د سلطنت او د پاچا وفاداره شي. که داسې نه کېږي نو دواړه وروڼه دی هغه ته وسپارل شي چې په حرکتو یې نظر وساتي او بیا د حکومت خلاف پاڅون ونه شي کړی. په آخره کې یې دا هم ولیکل چې که پاچا د ده وړاندیز نه مني نو بیا هم دې (نواب شېر محمد خان) دا خپل فرض ګڼي چې رښتیا ووايي او له

رښتيا ويلو نه دی ډډه ونه کړي. سيکان د شېر محمد دا کار "ها ده ناره" (يعني د احتجاج غږ) په نوم يادوي.

کله چې دواړه ماشومان د وزير خان له لوري ووژل شول (د سيکانو تاريخ وای چې ژوندی بې په ديوال کی خښ کړل) نو گورو گوبند ترې خبر نه و او نه يې داسې اټکل کوو چې له زامنو سره به يې داسې ظالمانه چلند وشي، نوموړی له مچهي واپرې نه په پټه رای کوټ ته ولاړ او هلته د ځامنو د قتل نه خبر شو. کوم کس چې ورته خبر راوړی و، له هغه يې پوښتنه وکړه چې داسې کوم کس نه و چې د دا ډول ظالمانه عمل مخنيوی يې کړي وای، هغه ته د نواب شير محمد خان د هخواو اورنگ زېب ته د هغه د احتجاجی ليک په اړه وويل شول. گورو گوبند هم هغه وخت دواړه لاسونه پورته کړل او هغه ته يې دعا وکړه چې "د هغه نوعی دې تل شين وي" سره يې دا هم وويل "اوس به مغل سلطنت زوال وکړی" دی يو څه موده په مکهو وال کی پټ و او يوه ورځ يې موقع پېدا کړه چې د چمکور کلا ته ولاړ شوی ده سره اوس پينځه ملگری پاته او څو ميله تللی و چې دوه پښتانه، نامی خان او غنی خان ورباندی پېښ شول چې گورو گوبند يې وپېژندلو. دوی د پېسو په بدل کی گورو گوبند او دده ملگری بهلول پورته ورسول چې پکی د گورو يوايرانی معلم قاضی پير محمد وسېد او دوی ته يې په خپل کورکی پناه ورکړه. د گورو گوبند زور اوس مات شوی و او دی د څه مودې لپاره د پنجاب په غرنېو سېمو او ځنگلونو کې پټ و خو اورنگزيب اوس هم نا ارامه و او ټولو منصبدارانو ته يې امر کړی و چې د سيکانو په حرکاتو دې نظر وساتي.

د سيکانو له دې ماتې سره شېر محمد خان ته نور امتيازات ورکړل شول، د سرهند چکله دارد گورو گوبند په لټه يو بل لښکر د حملې لپاره تيار کړ او نواب شېر محمد خان ته يې هم بلنه ورکړه خو هغه اوس د سيکانو په وړاندې له کوم گام پورته کولو ډډه وکړه. دی د گورو گوبند د زامنو په وژنې له زړه نه خپه

شوی و او اوس له هغه سره جگړه ورته یو عبث کار ښکاریدو، بله دا چې د هغه پوځ په ځنگلونو کې د چریکي حملو لپاره تیارنه و او دریمه دا چې د گورو گوبند له لوري یې ځان ته دوعا یوه نېک نیتی وگڼله او نه یې غوښتل چې دا دوعا دې په ښیرا بدله شوې وای.

گورو گوبند او د هغه ملگرو د بدل اخیستو قسم کړی و او په ۱۷۰۶ میلادي کال دوی د پنجاب د ټولو مسلمانانو په ضد د جنگ نغاره و ډنگوله. ډېر ژر د سیکانو دولس زره لښکر تیار شو. په دې موقع دوی مالېر کوتله او رای کوت دواړه خوندي سیمې اعلان کړې. د دی دوه علتونه و، یوه دا چې د نواب شېر محمد خان چلند او د گورو گوبند دوعا وه او بله دا چې د مالېر کوتله په ټولو کلیو او بانډو کې شل زره پوځ د جنگ لپاره تیار ولاړو او سیکانو د دوی د جنگ زور نه لاره. هغه مهال د نورو سیمو مسلمانانو په مالېر کوتله کې پناه اخیستې وه. د سیمو کمزوري واکمنود ځان ساتنې لپاره سیکانو ته پېسې ورکولې او یا به یې ځمکې او کلي دوی ته وسپارل.

د نواب شېر محمد خان په اړه انگریز تاریخ لیکونکی سرلیپل گریفن د چمکور د جنگ یوه پېښه بیانوي. په دې جنگ کې نواب یوه سیکه ښځه انوپ کور په زوره ونيوله، هغه یې مسلمانانه کړه او بیا یې ورسره واده وکړ. دې مېرمنې وروسته ځان ووژل او په مالېر کوتله کې یې خاورو ته وسپارله. د سیکانو کوماندان بیدی صاحب سنگ څو کاله وروسته د دې مېرمنې د جسد د اخیستو لپاره د شېر محمد په کلا حمله وکړه، د دې مړې یې را وویست او د سوځونې لپاره یې یوړ.

د مالېر کوتله نواب افتخار خان د دې پېښې په اړه وایي چې د دوی د کورنۍ په تاریخ کې د دې مېرمنې هېڅ ذکر نه دی شوی او نه یې د چاله خولې اوریدلي دي نو کیدای شي چې سیکانو د حملي لپاره یوه پلمه غوښتله. خود چمکور د جگړې په اړه د هند نامتو تاریخ لیکونکی ډاکټر گنډا سنگ لیکي،

کله چې د گورو گوبند سنگ د نیولو هلې ځلې کېدې نو د ده یوه خدمتگاره بي بي انوپ کور د شیر محمد خان لاس ته ورغله او هغه دا له ځانه سره یوړله خو دې مېړنۍ سیک میرمنې خپل ژوند د خپل دین او عزت لپاره قربان کړ. شیر محمد دا په خاموشۍ په قبر کې خښه کړله، بېدي سینګ د جنگ لپاره مالېر کوټله ته نه وورغلی او په ښار یې هېڅ غرض ونه کړ. د بي بي انوپ کور مړی یې له قبر نه را وویست او د سیکانو له مراسمو سره سم وسوځول شو. د اورنگزېب ځوئ بهادر شاه چې د پنجاب حاکم و د گورو گوبند سره روغه وکړه. اورنگ زېب په دې وخت کې په دکن کې و او گوبند ته یې یو فرمان ورواستو چې که دی ورته حاضر شو نو انصاف به ورسره ووشي. گورو گوبند د فرمان په تر لاسه کولو په فارسي ژبه د څوارلسو سوو قطعو یو نظم وولیکلو چې پکې د خپلو بد بختیو او د حالاتو ذکر کړې و. سیکان دې نظم ته ظفر نامه وایې. دا شعريې د خپل ورور دیا سنگه په لاس دکن کې پاچا ته وروولېږلو. پاچا د شعر په ویېلو نور هم متاثره شو او خپل استاځي یې گورو ته ددې ډاډ سره بیا ورواستوو چې که دی دربار ته حاضر شو نوښه چلند به ورسره ووشي. په ۱۷۰۷ کی گورو گوبند د پنجاب نه روان شو خو دی په لاره و چې د اورنگزېب د مړینې خبر یې واورېدو. په دکن کې د اورنگزېب ځوئ بهادر شاه خپل ځان د هند واکمن اعلان کړی و. گوبند چې هلته ورسېدونو بهادر شاه ورته تود هرکلی سره د اسونو، هاتپانو او قیمتي سوغاتونو سره د پینځو زرو عسکرو د ساتلو منصب ورکړ. په دکن کې یو پښتون جمشېد خان ورسره ملګری شو. ده یو ځل د گورو په فرمائش ورله اسونه واخیستل خو گوبند د پېسو په ورکولو ځنډ وکړ او د دواړو تر مېنځ خبرې ورانې شوی او توری راویستل شوی، گورو پخپلې توری د جمشېد خان سر پرېکړو. د سیکانو ځینی سر چینی وائی چې جمشېد خان د گورو د وژلو لپاره د وزیر خان نه پېسي اخیستی وی او د هغه له خوا

وراستول شوی و. گورو گوبند په دی وژنه پنبېمانه شواو د جمشېد کورنئ ته یې پېسی ورکړی خو د هغه ځامن د پلار بدل اخیستو ته د موقع په لټه و. یوه ورځ دوی د هغه خوب کوټی ته ورننوتل او د گورو گوبند په خېټه کی یې چری وووډلې. دده په چیغونو سیکان راټول شول، دواړه هلکان یې ونيول، د گورو خېټه یې وگنډله، ملهم پټی وشوه او دی له خطر ووتلو. گوبند د دواړو وروڼو د پربښودو امر وکړو، په دی چی هغوی د خپل پلار بدل اخیستی و. دی د خپلو ټپونو د لاشه خوورځی وروسته په ۱۷۰۸ کی مړ شواو بنده بهادر یې خپل ځای ناستې ووتاکلو.

بنده بهادر په اصل کی یو هندو بېراگی و چی په دکن کی د گورو گوبند په لاس پئی سیک مذهب خپل کړی و. گورو گوبند د مرگ نه وړاندی ده ته سپارځتنه کړی وه چی د وزیر خان نه به دده د ځامنو بدل اخلی. بنده بهادر کله چی پنجاب ته ورسېدونو په زرگونو سیکان دده بېرغ لاندی راټول شول. او د شاوخوا د مسلمانانو په سیمو کی یې چور چپاول او وژنی پېل کړی. په پنجاب کې دا کلونه د وړو مسلمانو ریاستونو لپاره ډېر سخت و. سپکانو د سامانه او د سیهوړا له لوتلو او ویجاړولو وروسته لویدیځ او ختیځ هرې خوا ته تلل او څه چې به یې مخې ته راتلل یا به یې وړانول او یا به یې له ځانه سره وړل. بهادر شاه څو وارې خپل پوځ پنجاب ته واستوو چې د سیکانو زورمات کړي او دوی کامیابه هم شول خو شېر محمد په دغو جنگونو کې عملاً برخه وانه خيسته. کله چې سیکانو په سرهند د یولوی حملې اعلان وکړنو وزیر خان هم مسلمانانو ته د جهاد غږ وکړو او په ډېلی کی بهادر شاه نه یې د مرستې غوښتنه وکړه. خو پاچا د سیکانو له خوا اوس د خطر احساس نه کوو. او بنایي دی ډاډمن و چې د دوی زور اوس اوبه شوی و. خو په سرهند چپاو اوس د سیکانو لپاره یو مذهبي فرض او د غچ اخیستو ناره گرځېدلې وه. د پاچا اندازه غلطه وه او سیکانو د سرهند په قلا یو ناڅاپی یرغل وکړو، وزیر



خان يې ژوندی ونيولو او د ده انجام ډېر دردونکی و. دی يې د يو غوايي له  
 پښو سره وتړلو او غوايي يې د سرهند په لارو کوڅو کې وزغلولو، وروسته دی  
 يې مړژواندی په اور کې وسوځاوه. د مسلمانانو مړی يې له قبرونو راويستل  
 ددوی کورونه يې چورکړل ان تردی چي د ټول سرهند ښاريې له مينځه وړل  
 غوښته خو بنده بهادر ورته ووييل چي پخپله ښارڅه گناه نه وه کړی نودی ته  
 تاوان مه رسوي. که د چا زړه بدل اخيستل غواړي نو کله چي له دی ښاره  
 تېرېږي نو دوه خښتی دی اخلي او د ستلج په سیند کی دی اچوي. د سرهند نه  
 سيکانو ته په لوی شمېر وسله او بارود په لاس ورغلل او ددی د تباهي نه  
 وروسته د سيکانو قدرت نور هم زیات شو. مغلو تازه ځواک پنجاب ته  
 ورواستواو دوی یو واري بیا سرهند ونيولو. نواب شېر محمد خان يې د دې  
 صوبه دار وټاکه. په ۱۷۱۰ د مې په میاشت کی د چېر چېرې نومی ځای کی  
 د حکومتی پوځ او د سيکانو تر مینځ سخت جنگ وونښتواو نواب  
 شېر محمد خان په دی جنگ کی خپل ژوند د لاسه ورکړو. له ده اته زامن پاتې  
 شول چې مشري غلام حسېن، نوريي جمال خان، مېرزا خان، عظیم خان،  
 فتح خان، اکبر خان، غلام رسول او غلام علي خان و.  
 غلام حسېن د خپل پلار ځای ونيولو خوده د شیر محمد په شان پوځي  
 استعداد نه لاره او نه يې په دې بدو حالاتو کې څه سياسي اغېز لرلې شو. ده  
 مالیر کوټله په وړو برخو ویشله او یوه یوه خپل هر ورور ته يې وسپارله چې له  
 سيکانو سره مقابله وکړي. دی په خپله یو سوله خوښونکی کس و او د  
 صدرالدین د کورنۍ کومو خانانو چې سرهند ته مالیه نه ورکوله د هغوی سره  
 به يې د سولې او روغی جوړې له لارې ستونزې هوارولې. د مالیر کوټله په  
 سوېل کې د گڼو ځنگلونو سیمه د غلام حسین د ورور جمال خان په لاس کې وه  
 او له دغه ځایه به يې د سيکانو د بریدونو په وړاندې دفاع کوله چې اوس يې  
 زور تر لاهوره رسیدلی و. د مغلو لپاره لاهور یو مهم انتظامي مرکز و. بهادر شاه

له یولوی لښکر سره د لاهور په لوري و خوځېد او د سیکانو سره د دوو مهمو جنگونو وروسته یې هغوي غرونو او ځنگلونو ته و شړل. د تېښتې پر وخت د سیکانو جنگي ډلې د مالیر کوټله شاوخوا هم رامتۍ شوی. همدغه خطرو چې د مخ نیوی لپاره یې غلام حسین په هر کلي کې د دفاعي کلاگانو د جوړولو امر وکړ خو سیکانو هغه وخت مالیر کوټله ته زیات تاوان ونه رساوه. د نواب وروڼه د هغه له کمزورې پالیسۍ خوشحاله نه و، په تیره بیا جمال خان، چی د دښمن سره یې کلک جنگ غوښتو. ده یو ځلې د خپل مشرور غلام حسین سره ناندري ووهلې، له هغه مرور شو، د خپل لښکر سره له مالیر کوټله نه ووتو او شېر پور ته یې مخه کړه. دی تر شپږو میاشتو له وروره مرور په کلي کې پروت و. میرزا خان او عظیم خان هم د غلام حسین نه په خپگان خپلو خپلو کلیو ته ولاړل، خو نواب د دوی د پخلاينې لپاره هېڅ ونه کړل.

په مالیر کوټله کې اوس د دفاع لپاره قوی پوځ نه و، ښځې، زاړه او بي تجربې ځوانان د خدای په اسره پاتې شول. په دې وخت کې مالیر کوټله د یو بل گواښ سره مخ شوه. د اورنگزیب پروخت د بدايون د بغاوت مشر وهيله سردار علي محمد خان د نواب شېر محمد خان نه ماتې خوړلې او بندي شوی و، د ده زوی عثمان یار خان د پلار بدل اخیستو لپاره د دولسو زرو پوځیانو سره په ۱۷ اکتوبر ۱۷۱۳ کې په مالیر کوټله د حملې لپاره روان شو.

نواب غلام حسین د دې جنگ زور نه لاره، دی یو سوله خوښوونکی کس ونود عثمان یار سره یې د سولې په تړون خپله لور بلاقن بېگم عثمان ته په نکاح کړه او جنگ ونه شو خو د روھیلو په تاریخ کې لیکلي چې عثمان یار په مالیر کوټله حمله وکړه، جمال خان د ده مقابله ته را ووتو او عثمان یار یې سولې ته مجبور کړو. دا خبره یقیني ده چې د مالیر کوټله د نواب لور وهيله سردار ته ورکړل شوې وه او په دې خبره د غلام حسین وروڼه او په تېره بیا جمال خان ډېر په قهر و.

اخواد ډېلي پر تخت کله د مغلو يوه شهزاده او کله بل کښېناستو. د شاهي  
 ماني د سازشونو او د وژنو سلسله پراخه شوه او اخرفرخ سيئر پاچا شو.  
 د سيکانو د زورد ماتولو لپاره ده امر وکړ چې که هر چا يو سيک ژوندي  
 ونيولو او د ډېلي دربار ته يې راوړو نو هغه ته به انعام ورکول کېږي. د سرهند  
 والي د ماليرکوټله د نواب غلام حسېن نه هم دا غوښتنه وکړه خو هغه دا کار  
 غلط وگڼلو او په دې مخالفت د سرهند نه مغل لښکر په ماليرکوټله د حملې  
 لپاره روان شو. جمال خان په دې وخت سخت جنگ ته تيار و خود غلام حسېن  
 د روغې جوړې په پاليسۍ دا جنگ و نه شو. دی ټولو حالاتو د غلام حسېن  
 زړه د نوابۍ نه تور کړی و. يوه ورځ خپل وروڼه يې را وبلل، د ټولو په وړاندې  
 يې د نواب پټکې د خپل ورور جمال خان په سر کېښود او په خپله يې ځان د  
 نړۍ له کارونو گوښه اعلان کړ. د هغه نورو وروڼو هم په دې فېصله خپله  
 خوښي څرگنده کړه. په دې فېصله د نوابۍ حق د غلام حسېن د زامنو نه جمال  
 خان ته انتقال شو. د غلام حسېن نيمگړتيا دا وه چې اداره يې نشوه چلولې او  
 ښه والی يې دا و چې د جنگ پر ځای د صلح لاره يې غوره گڼله خو د هغه وخت  
 د پنجاب په حالاتو کې د ځان ساتنې لپاره دواړه د پياوړي پوځ او سياسي  
 بصيرت پکار و. دی يو صوفي و او د جنگ پر ځای يې د سولې، امن او روغې  
 پلوي کوله. دده لوي په دی کې وه چې کله يې ځان د نوابۍ وروڼه ليدونو ژر يې  
 فېصله وکړه او نه يواځې واک يې خپل ورور ته وسپارلو بلکه خپلې شخصي  
 ځمکې چې هغه وخت يې د کال نوې زره روپۍ حاصل ورکاوه وروڼو ته  
 پرېښودې او ځان سره يې يوازې پنځه کلي و وساتل چې خپل خرڅ لپاره يې  
 کافي گڼلې.

## د ژوندو لاره

د ۱۷۱۷ میلادی کال هوا سره شوې ده، د شېر محمد خان دوېم ځوئ جمال خان د نواب په گدی ناست او د کلا په دې لویه کوټه کې د صدرالدین د ټبر مشران را ټول دي. مالېر کوټله ته د جمال خان راتگ په عامو خلکو کې د خوشحالی سوب شوی دی، ټولو د ده تود هرکلی وکړ، او په یوه پرانیستي دربار کې یې د عامو خلکو په شوراو زوږد نواب وظيفه ترلاسه کړه. جمال خان په یوه احساساتي وینا کې په ځوانانو غږ کوي چې د سیکانو په مقابل کې د ډېلي له حکومت نه دې هیڅ تمه ونه لري. هلته مغل په بېلابېلو ډلو ویشل شوی، د تخت په سربو بل ته سازشونه کوي او دامونه غوړوي. د افغانانو مشران بیا هم په جمال خان ټینګار کوي چې د سیکانو په مقابله کې د مسلمانانو د ژغورنې لپاره دی له پاچا یو غښتلی پوځ وغواړي. جمال خان دا خبره مني خو ټولو ځمکه والو ته د اسونو د شمېرې د زیاتولو او ځوانانو ته د جنگي تربیې، تورې، غشې او نېزې د ایشتلو د ازدکړې امر کوي. غلام حسېن له دنیا سترګې پټې کړي او د ډېلي پرتخت مغل واکمن محمد شاه ناست وچي د د عبش او عشرت ژوند خوښوو او عامو خلکو ورته د "رنګیلا" لقب ورکړی و. ده د حکومت ټول کارونه یې خپل مشر وزیر قمرالدین ته پرېښي و.

سیکان اوس د پهل سنگ لمسي الا سنگ د بېرغ لاندې د دل خالصه په نوم را ټولیدل. ده د پنجاب د مالوې نومي کلي کې یو خپلواکه حکومت هم اعلان کړی و او له شاوخوا کلیو نه د مسلمانانو له شړلو وروسته اوس مالېر کوټلې ته

سترگی خړی کړی وی. جمال خان د یو باتدبیره او مسلکي پوځي په څېر ټول حالات څارل، د خپل انتظام لاندې په ټولو کلیو کې دفاعي مورچې او کلاګانې او د هر کلي خلکو ته یې د منظم پوځ لپاره دندې وروپشلي وې. د کلي مشر د خطر پرمهال په یوه ټاکلي شمېر کې پوځیان را ویستل او هغو کلیو ته به یې استول چې سیکانو پرې بریدونه کول. دغو پوځیانو ته به د خپلې وردۍ (رسمي جامې) او اس ساتنې لپاره د میاشتې دوه روپۍ ورکول کېدې. د کلي مشر د پوځیانو د کورنۍ د خرڅ لپاره په وار د خلکو نه غنم او نور شیان اخیستل. د دې پوځي تاکتیک او جنگ ته آماده ډلو له امله شاوخوا سیکانو په مالېرکوټلې له برید او حملې ډډه کوله او دیارلس کاله د دې سیمې مسلمانان په امن کې و. د بنده بهادرد وژنې نه وروسته سیکان په یولسو برخو ووېشل شول او د هرې ډلې مشري د جنگیالو قوماندانانو په غاړه شوه. په سر کې دا ډلې د جتیه په نوم یادېدی. ددی جنگیالو به په جنگونو کې لوټ شوی د غنیمت مال به مشر ته ورسپارلو. د هرې ډلې مال به په دوسیه کې لیکل کېده او په دی به یې نوره وسله او د جنگ لګښت پورا کوو. دی دوسیې ته به یې مسل وپیل. او اخر دا نوم د ډلو لپاره به یې کاروو. د سیکانو د یولسو مسلونو نومونه داسی و. بهنګي، نشان والیه، شهید، رام گرهبیه، نکۍ، اهلوالیه، کنهیا، کروړ سنگهیه، فېضل پوریه، دلوالیه، سوکهر چاریه، په دوئ کې تر ټولو قوی د جسه سنگه اهلوالیه مسل و چې د لوی ځواک سره به یې په مسلمانانو حملې کولې. د هغه ملګری الا سنگه نومېدو.

په ۱۷۳۷ کې الا سنگ د افغانانو سیمې په رای کوټ د لوی شمېر سیکانو سره حمله وکړه. له ده سره زرګونه جتان مله و، دې جتانو به په چېغو او نارو د هرې خوانه په یو کلي چپاو وکړو، په خلکو به یې وېره او ترهه ګډه کړه، چور تالان به یې پیل کړ او ورپسې سیکانو ډلو به پوځي حمله وکړه. د رای کوټ

په دفاع کې د جمال خان دوه وروڼه غلام رسول او غلام علي ووژل شول، رای کوټ هم ډېر شمېر ځوانان له لاسه ورکړل. د جالندهر پوځدار اسد علي خان له دې پېښې وروسته د مغلو د منظم پوځ سره دالا سنگ پر ضد د جنگ اعلان وکړ او په برناله کې دواړه ځواکونه یو بل سره ونښتل. سیکانو په پوره مذهبي جوش تورې بریښولې او اخر بریالي شول. اسد علي په دغه جنگ کې ووژل شو او مغل واکمنو یو ځلی بیا په هند کې د مرهټو نه پرته د سیک ځواک نه د خطر احساس وکړ.

مغلو لا د سیکانو د مقابلي لپاره په خپلو کې سره صلاح مشورې کولې چې بل کال ته یعنې په ۱۷۳۸ کې د ایران نادر شاه افشار د یو لوي ځواک سره چې په کې د کندهار او شاوخوا سیمو افغانان شامل و، پنجاب کې لښکرې داخلې کړې. هلته د دوی د مقابلي لپاره د مغلو پوځ ډېر کمزوری و او په یو لنډه جنگ کې د مغلو دېرش زره پوځیان ووژل شول. نادر شاه ته د ډېلي دروازې پرانستل شوی. څو ورځې وروسته د اختر په ورځ د نادر افشاریو څو پوځیان په یوه مېله کې د عامو خلکو له لوري سپک شول نو بلوا جوړه شوه. نادر شاه د دې د بدل اخیستو لپاره د ډېلي د عامو خلکو د وژلو امر وکړ چې په ترڅ کې یې د یو نیمو لکونو زیات بې گناه خلک ووژل شول. نادر شاه د جنگ د تاوان نه علاوه د روغې جوړې او سولې په پلمه د مغلو د خزانې نه په منونو سره زر، قیمتي ډبرې، گانې او ورېښمین ټوکر په اوبسانو بار له ځانه سره یوړل. په دې خزانو کې تخت طاوس چې شاهجهان لپاره جوړ شوی و او کوه نور الماس هم شامل و.

مغل حکومت د سیکانو د یو بل پاڅون د مخنیوي لپاره په ۱۷۴۲ کې رو هیله نواب علي محمد خان د سر هند والي وټاکلو، ده د مالیې په راټولولو کې سختي کوله او په دې پالیسۍ ځېنې ځایي سرداران ترې ناراضه شول، د رای کوټ مشر هم د مالیې له ورکړې ډډه وکړه. د دې علت دا و چې د خطر

پرمهال مرکزي حکومت د دوی دفاع نه کوله. علي محمد جمال خان ته امر وکړ چې رای کوټ ته د سزا ورکولو لپاره د ده د لښکرو سره ملا وتړي، د جمال خان لپاره دا یوه گرانه فیصله وه. رای کوټ کې د ده خپل تربوران اوسېدل او ورته یې مشوره ورکړه چې دا وخت له مغلو سره جگړه عبث کار دی خو د رای کوټ مشر دا خبره ونه منله، د مغل پوځ سره یې په جنگ کې د ماتې خوړلو وروسته د دیپال پورلوري ته وتښتېد او ورور یې قلا او ښار علی محمد ته تسلیم کړل. اخر د جمال خان او ځینو نورو راجاگانو په سفارش او د یو لک او دېرشو زرو روپو د نذرانې په ورکولو علی محمد دی بېرته د رای کوټ د مشر په توگه وټاکلو.

اخوا په ایران کې د نادر شاه له وژنې وروسته احمد شاه ابدالی په ۱۷۴۷م کی د یو خپلواکه مشر په توگه د افغانستان یو مستقل مملکت اعلان کړی و. د لاهور مغل حاکم شاهنواز خان و چې په ډېلي کې د کمزوری حکومت نه ناهیلی افغانانو ته یې سترگی نیولی وی، احمد شاه ابدالی ته لیکونه وراستول چې که پنجاب ته راغی نو هر کلی به یې وکړي. احمد شاه په ۱۷۴۷م د ډسمبر په میاشت کې له اتلسو زرو پوځیانو سره چې دریمه برخه یې سدوزي و د پېښور نه روان شو او په جهېلم کې د شېر شاه سوری جوړشوی د روغتاس په قلا کې ایسار شو. دلته خبر شو چې شاه نواز د خپلې خبرې نه اوختی دی او اوس له ده سره جنگ کول غواړي. احمد شاه د حالاتو معلومولو لپاره خپل پیر صابر شاه لاهور ته ورولېږلو چې هلته د شاه نواز له خوا ووژل شو. بل کال د جنوري په لسمه افغان ځواکونو په لاهور حمله وکړه او د دود ورځو په جنگ کې یې دا ښار ونيولو.

د ډېلي حکومت په دې خوځښت د سرهند صوبه دار علی محمد خان خپل ټاټوبي انوله ته ولاړ. نواب افتخار پخپل تاریخ کې لیکي چې د ډېلي مغل حکومت دی له خپلې دندې گوښه کړ ځکه ددی خبرې وېره وه چې نوموړی به د

پښتونولۍ د احساس له امله د احمد شاه له پوځ سره يوځای نه شي . خو گنډا  
سنگه وائی چی علي محمد خان ډېر هوښیار و. هغه پوه و چی افغانان دده  
مرستې ته اړتیا نه لري او احمد شاه ابدالی په هند کی د ایسارېدو پلان هم نه  
لرلو. نورو سردارانو احمد شاه ته په سر ټیټولو د مغلو سره ورانوله خو علی  
محمد مغلو ته دا بنودل چی دی د افغانانو سره ملتیا نه کوی. ولی په اصل  
کی په دی کار یې سر هند بی ځواکه پرېښودو. مغل پاچا په پنجاب کی  
خپلو ټولو حاکمانو ته امر وکړ چی په سر هند کی دې را ټول او د افغان  
لښکر مخه دې ونېسي. د محمد شاه وزیر قمرالدین او مغل شهزاده احمد شاه  
د افغانانو سره د جنگ لپاره پنجاب ته لښکرې یوړې خو د مالېر کوتله جمال  
خان په دې وخت کی احمد شاه ابدالی سره اړیکې ټینګی کړی. افغان پوځ د  
لودیانې له لارې یې په یوه حمله د سر هند کلا و نیوله چې په کی د مغلو ډېرې  
وسلې او پوځي توکي ایښي و. د مارچ په ۱۱ نیټه د ۱۷۴۸ م انبالې ته نژدې  
د مانوپور (مان پور) نومي ځای کی د مغل او افغان پوځ ترمنځ سخت جنگ  
وشو او په دی کی وزیر اعظم قمرالدین د توپ په یوې گولۍ ووژل شو. د هغه  
زوی معین الملک (د مېرمنو په نوم شهرت لري) د پنجاب ټول مشران د احمد  
شاه د پوځ پر ضد جګړې ته را وبلل او یوه متحده ټلواله (جبهه) یې جوړه کړه  
خو د مالېر کوتله جمال خان له پېل نه افغان ځواک سره مل و.  
احمد شاه د سر هند له نیولو وروسته په کندهار کی د خپل وراره اوځای ناستی  
لقمان له بغاوت نه خبر شونو دا سیمه یې خپل زوی تیمور شاه ته وسپارله،  
جمال خان یې د هغه نایب وټاکه او پخپله بېرته کندهار ته ولاړو. د لاهور واک  
یې معین الملک ته پرېښودو چی افغانانو ته د باج په بدل کی د مغلو له خوا یې  
لوېدیځ پنجاب اداره کو. په ډېلي کی د مغل پاچا محمد شاه له مړینې  
وروسته د ده زوی احمد شاه په تخت کېناستو. د کابل پخواني مغل والي  
ناصر خان چی د ابدالی نه تنبېدلی و د هغو ځمکو د بیا نیولو ژمنه وکړه چې



دده له واکه وتلی وی. بل لوري ته هغه سیکانو چې د نادرشاهي حملو پرمهال یې زور کم شوی و او د افغانانو د حملې پر وخت غرونو ته تنبیدلي و اوس بیا ځانونه یوځای کول. همداسوب و چې احمد شاه یو واري بیا د لښکر سره د پنجاب پر لورو خوځېد خو د لاهور سره نژدې د چناب سیند په غاړه د ډېلي د پاچا له لخوا ورته د سولې وړاندیز وشو او د کال څوارلسو لکوروپو د باج په بدل کې روغه وشوه. افغان لښکر د ملتان، ډېره اسماعیل خان او ژوب له لارې بېرته کندهار ته ستون شو. د باج په ورکولو کې معین الملک (میرمنو) سستی کوله او د کندهار نه به د احمد شاه استاځی لاهور ته ورتلل او لږې ډېری پېسې به یې را بوت کړی.

په ۱۷۵۱ م کې احمد شاه له کابل نه پېښور ته ورسېد، معین الملک ته یې د باج ادا کولو لپاره لېک ورولېږه او د تېرو کلونو د پاته څلیریشو لکو روپیو غوښتنه ترې وکړه. په دی کال سیکانو د لاهور ښارونیولونو احمد شاه د لاهور پر لوري ورو خوځېد او دوې یې له ښاره وویستل. معین الملک بېرته لاهور ته د حاکم په حیث ولاړ نو افغان پاچا د هغه نه د باج غوښتنه وکړه، دده په انکار په ۱۷۵۲ م د مارچ په میاشت کې افغانانو د لاهور کلا محاصره کړه نو معین الملک خبرو ته راضي شو او په پایله کې یې یو تړون ورسره وکړ. خو په راتلونکي کال معین الملک مړ شو او د ده کونډې مغلاني بیگم په پنجاب کې د خپل ماشوم زوی د سرپرستي په توګه د مغلو او افغانانو ترمنځ د استازې رول ولوبوو. په ډېلي کې اوس د مغلو دویم عالمگیر په تخت ناست و. په پنجاب کې د سیکانو پاڅون او خوځښت بیا په زیاتېدو او مرهتود ډېلي د نیولو لپاره زور لګولی و.

مغل حکومت جمال خان ته د سیکانو د ماتولو امر وکړ خو له دومره لږ پوځ سره هغه ایله خپله سیمه ژغورلی شوه. په دې وخت کې مغلاني بیگم (چی ځوئی یې هم مړ شوی و) او روڼېله پښتنو سردار نجیب الدوله احمد شاه ته بلنه

ورکړه چې له دوی سره مرسته وکړي. په سرهند کې افغان استازی او والي عبدالصمد خان مرهټو نیولی و او د پنجاب حالات د تېمور شاه له واکه په وتلو شول. مغل واکمنو خپلې ژمنې پورا نکړې نو تېمور په سرهند کې نجیب الدوله خپل مختیار مقرر کړ او په خپله کندهار ته ولاړ. د هند مسلمانان اوس له یوې خوا مرهټو او بلې خوا د سیکانو په منگولو کې و او د ډېلي کمزوري مغل واکمن د دوی چاره نه لرله. په دې وخت کې د مسلمانانو یو مذهبي مشر شاه ولي الله افغانستان ته د مرستې غږ وکړو.

د ۱۷۵۲ م د جنوري په میاشت کې احمد شاه ابدالي د هند د مسلمانانو په مرسته چې پکې رو هیله پښتانه په سر کې و، یو لوی ځواک سره د پاني پت په مېدان کې مرهټو ته ماتې ورکړه او په شمالي هند کې د دې ځواک ته د تل لپاره د پای ټکی کېښودل شو.

احمد شاه د دویم ځل لپاره مغل پاچا عالمگیر ثاني د ډېلي په تخت کېښناوه، د هغه لور زهرا بېگم یې خپل زوی شهزاده تېمور ته واده کړه او سرهند یې ورته په پسرول (جهېز) کې ورکړو. دلته زېږن خان د هغه لخوا والي و ټاکل شو او احمد شاه په خپله د پېښور په لوري وخوځېد، خو لا اټک ته نه و رسېدلی چې سیکان له غرونو او ځنگلونو را ښکته شول او په جالندهراو لاهور کې یې جنگ پیل کړ. دوی سرهند محاصره کړو خو نواب جمال خان د ځای کوماندانانو په مرسته دغه ځای وژغوره. اوس زېږن خان او جمال خان دواړه احمد شاه ته لیکونه ورواستول چې د سیکانو چاره دی وکړي. په دې وخت کې د ابدالي له لوري په لاهور کې ټاکل شوی والي عبدالمجید سیکانو وواژه نو هغوی ته د سزا ورکولو لپاره احمد شاه له پېښور را وگرځید. سیکانو د خپلو ټولو ډلو ځواکونه یو کړل او د احمد شاه سره یې د مقابلې لپاره په جند پاله کې مورچي ونېولی.

نواب جمال خان د احمد شاه لخوا پيغام اخېستی و چې د يو لوی جنگ لپاره دې پوځ تيارو ساتي. د جمال خان مشر زوی بهيکن خان د دولسو زرو جنگياليو سره چې په کې راجپوت هم شامل و، د جنگ د نغاړې د اوریدو په انتظار شول. نورولوياو ورو راجاگانو هم له يوې او بلې ډلې سره په ملاتړ خپل پوځيان را وويستل. د دغې پريکندې جگړې لپاره دا مهال د پنجاب په ميدانونو کې اتيا زره جنگيالي راټول و. افغانانو په سيکانو يو ناخاپه برید وکړ او دوی يې د گاډيو له هغه کاروان نه بيل کړل چې وسلې او نور پوځي توکي په کې بار و. سيکان په شا شول او دهغه کلي چاپېره يې دفاعي جنگ پيل کړ چې په کې د دوی ښځې او ماشومان راټول و. کله چې سيکانو ولېدل چې نور دوی خپله دفاع نه شي کولی نو په خپل لاس يې خپل په سلگونو ښځې او ماشومان ووژل. د دوی غېرت دوی ته اجازه نه ورکوله چې ښځې او ماشومان يې مسلمانانو ته پرېښي وای. دوی په خپل پورا مذهبي جوش جنگ کاو او د اندازې تر مخه شل زره سيکان په دې جنگ کې ووژل شول. د "شمشېر خالصه" کتاب ليکوال وايي په دغه جگړه کې د دېرشو زرو کسانو نه يوازې دوه سوه تنه ژوندي پاتې شول او د سيکانو سپيڅلي کتاب د "ادی گرنټ" تاريخي نسخه هم وسوځېده. په سیک تاريخ کې دا جنگ د "وډه غلو غره" (لوېه فاجعه) په نوم يادېږي. له دې جگړې وروسته احمد شاه ابدالي برنالي ته ولاړ او د سيکانو جنگياليو مشر الا سنگ يې ژوندی ونېو، هغه احمد شاه ابدالي ته پنځه لکه روپۍ د نذرانې او يو لک او پنځه ويشت زره نورې روپۍ د خپلې ټبرې او سر د وينستو د ساتلو لپاره ورکړې، په سیک مذهب کې د وجود وينستو خرييل گناه گڼل کېږي، الا سنگ د خطاب سره په رسمي توگه د افغان مشر له خوا د پټيالي راجا اعلان شو. وروسته احمد شاه ابدالي سرهند ته ولاړ او په جنگ کې د مېړانې لپاره يې جمال خان او د ده زوی بهيکن خان ته سازا سونه،

قيمتي جواهرات او نور امتيازات ورکړل. په دې موقع هغه جمال خان ته د هند د رستم خطاب او د خپلې سيکې د جوړولو اجازه هم ورکړه چې د مالېر کوتله په تاريخ کې يو مهم پړاو و. په امرتسر کې افغان پوځ د سيکانو (طلايي) معبد ويجاړ کړ او د دې په تالاب کې يې کانې او گتې لوتې واچولې چې دا ډک کړي.

نواب جمال خان ته اوس يو بل خطر ادينه بېگ و چې مغل حکومت نه باغي او د سيکانو سره يې لاس يو کړی و. ده په روپړکلی کې ځان تياروو چې ددی شاوخوا ځمکه د جمال خان سره وه. د ادينه بېگ په راپورته کېدو د ډېلي واکمن جمال خان ته ددوئ سره د مقابلي امر وکړو. جمال خان خپل پوځ روپړته يوړ خو دوی ځان پياوړی کړی او دا جنگ د جمال خان لپاره په ماته تمام شو. دی بېرته په زخمۍ حالت کې مالېر کوتلې ته وورل کېدو چې د نامعلوم کس له لوري پرې ډزو شو او گولۍ يې په سر ولگېده، د ده نژدې ملگرو د ده مړی مالېر کوتلې ته راوړ. دی د قوي ارادې خاوند و او دده په نوم يو وړوکی ښاريه د جمال پوری په نوم اوس هم شته.

د جمال خان دوه مېرمنې عنايت بېگم او سلطان بېگم او پنځه زامن و، بهيکن خان، بهادر خان، عبدالله خان، عمر خان، او عطاءالله خان. د جمال خان جاگير په برابر ډول د ده په زامنو ووېشل شو، خو د نوابۍ لپاره بهيکن خان په گدی کيनाستو. ده هم د خپل پلار په شان د ډېلي له واکمنو څه تمه او توقع نه لرله او احمد شاه ابدالي ته پتمن پاتې شو، هغه به يې د پنجاب له حالاتو وخت په وخت خبراوه. په دې ورځو کې د سرهند والي زېن خان انبالې ته پرلار د سيکانو له لوري ووژل شو او الا سنگ خان د سرهند واکمن کړ. بهيکن خان په دې هيله چې احمد شاه ابدالي به ورسره مرسته وکړي په ۱۷۶۳ کې د الا سنگ مقابلي ته لښکر روان کړو. د ده جنگيالي د کالاجهرنومي کلي نه تېرېدل چې ورباندې حمله وشوه، بهيکن خان په گولۍ ولگېد او د پلار په

شان د ده مړی هم مالېر کوتلې ته یوړل شو، دا مهال د ده دوه زامن وزیرعلي خان او فتح علي خان ماشومان و.

مالېر کوتله په دې اړۍ گړۍ کې یو قوی مشر ته اړتیا لرله. خو د بهیکن خان کونډی نادره بېگم غوښتل چې ددی ماشوم ځوئ دی نواب او دا دی د هغه سرپرسته شی. نژدې وه چې په مالېر کوتله کې کورنۍ جنگ پیل شوی وای چې د بهیکن ورور بهادر خان د نواب په گدی کیناستو، خپل وراره وزیرعلي خان یې غیږې کې واخېست او په یوه پرانستي جرگه کې یې لوړه وکړه چې کله وزیرعلي ځوان شو نو نوابي به ورته پرېږدي.

خو د بهادر خان نورو وروڼو چې پخپله د گدئ دعوی داران و خپلی ورینداری نادره بېگم ته لمسون کاوه چې د اولادونو حق یې خوړل کېږي، آن تردې چې یوه ورځ هغې خپل زامن له ځانه سره کړل، مالېر کوتله یې پرېښوده او د جمال پوری کلا ته ولاړه. هغې له ځانه سره قیمتي گانې او پېسي هم یوړې او د تلو نه وړاندې یې د ریاست هغه ملازمان له کاره وشړل چې نوابی کورنۍ ته وفاداره و. دا خلک د روزگار په لټه نژدې واکدارانو ته ورغلل او نه یوازې د نوابی کورنۍ داخلي کمزوری یې خلکو ته افشا کړي بلکه دا چې پخوانیو نوابانو څه کول او په دې ریاست کې څوک څه لري.

له دې پېښې وروسته هغو سیکانو چې لوټ تالان یې کارو په رڼا ورځ د مالېر کوتلې په کلیو او بانډویر غلونه پیل کړل. د دې حملو د مخنیوي لپاره نواب بهادر خان احمد شاه ابدالي ته لیکونه وراستول. نواب په خپله د دې خبرې پلوي کوله چې افغانان دې په هندوستان بله حمله وکړي. په ۱۷۲۵ کې احمد شاه ابدالي یو وارې بیا پنجاب ته مخه کړه خو دا وارې یې د سولې او روغې جوړې لاره غوره کړه. د پتیالی د سردار الا سنگ سره یې د څلورو لکوروپو او د سرهند په بدل کې روغه وکړه او دا ژمنه یې ترې واخیسته چې دی به هرکال

افغان واکدار ته درې لکه روپۍ باج ورکوي. ده ته يې د راجه لقب او د سيکې د جوړولو اختيار هم ورکړ.

په دې توگه احمد شاه د خلکو د وژلو نه ډډه وکړه. خو په دې کار د مالېر کوټلې وړه غوندې سيمه چې د هرې خوانه په دښمنانو کې راگېره وه هيڅ ضمانت ور نه کړ، سره له دې چې الا سنگ، د رای کوټ مشر او نواب بهادر خان تر لاهوره د احمد شاه سره بدرگه ولاړل، داسې ښکاري چې د بهادر خان شخصيت داسې نه و چې د خپل نيکه جمال خان په شان افغانانو ته يې ځان نږدې کړی وای. دده ستونزه دا وه چې ډېر ژر به قهریدو، احساساتی او مغروره هم و. په سیاست نه پوهېدو او د مشر تابه خوئ بوئ پئ نه و ازده. د خپلو وروڼو نه به خپه او په سمه توگه به يې له هغوئ سره خبرې نه کولې، که چا به ورته په حکومتی کار یا سیاست کی مشوره هم ورکړه نو ده به دغه کار یوه مداخله گنله او په پایله کې به خلکو تری ډډه کوله. خو د احمد شاه ابدالي له خوا د مالېر کوټله نواب ته پام نه کول یو بل سبب لاره.

کله چې احمد شاه ابدالي د سرهند پر گنه الا سنگ ته وسپارله نوبهادر خان مغل پاچا ته د احمد شاه ابدالي پر ضد لمسون وکړ. هغه د الا سنگ په اړه هم ډېلي ته منفی خبری رسولی، دا چې الا سنگ افغان پاچا ته لویه نذرانه ورکړې وه. دې د وخت په سیاست نه پوهېدو او په کور کې د ننه هم ورسره مخالفونه په زیاتېدو شول. د شېخ صدرالدین د کورنۍ هریو خان د نواب بهادر خان نه په یوه یا بله خبره خپه کېدو ځکه چې ده به ورته سپکاوی وکړ، یا سترې مشي به يې ورسره په ښه ډول ونه کړ. د الا سنگ له مړینې وروسته د ده زوی امرسنگ د پټیالی راجا شواو ډېر خانان د بهادر خان پر ضد د هغه سره مله شول. د شېر پوراجاره دارچی خلیل چېله نومېدو، د نواب بهادر خان مقدم وو. راجا امرسنگ دی ځان ته را ولمسوو، خلیل راجا ته نذرورکړ او راجا د شېر پور کلا د نیولو لپاره خپل پولیس ورواستو. د نابېه، جند، او د

مالوي سردارانو، د پېسوپه بدل کي پښتنو ځمکه والود ځان ته د را اړولو هڅې وکړې. په دې کار د مالېرکوټله دريمه برخه ځمکې او کلاگانې د راجا امر سنگ لاس ته کېوتې او سيکانو بې له جنگ د دې لويه خاوره ځان ته کړه. سيکان په دې باورو چې د مالېرکوټله نواب د دوی دښمن و او ددوي سردارانو په يو ځای پرېکړه وکړه چې مالېرکوټله دې د سيک هېواد يوه برخه شي دوي په دې وېرېدل چې که افغانانوبيا په پنجاب حمله وکړه نو مالېرکوټله به ورته سازش کوي.

نواب د دې خبرونو په را رسېدو سخت نا ارامه شو او خپلو وروڼو ته يې خواست وکړ چې د سيکانو پر ضد ده سره متحد شي. د ښار او د کلا ديوالونه جوړ او ورباندې توپونه ودرول شول، د جنگ نغاره و غږېده او ټولو خلکو خپل ځوانان د سيکانو د حملې لپاره چمتو کړل. يوازي د پښتنو د کورنيو پنځه سوه ځوانان را وړاندې شول او په لږه موده کې دوه زره پوځ برابر شو. دوی هوډ وکړ چې د مالېرکوټلي د ساتنې لپاره به سرونه ورکوي او کله چې سيکانو حمله وکړه نو دوی تيار ناست و. د شاوخوا کلو نه هم ورسره نور مسلمانان مله شول او د حملې پروخت د مالېرکوټله دفاع لپاره شپږ زره جنگيالي ودرېدل. پښتنو پرېکړه وکړه چې له ديوالونو د توپونو د گوزار پر ځای لاس په لاس جگړه وکړي، دوي له کلا بهر ووتل او تر مازديگره جنگ روان و. هغه پښتانه چې د نواب نه خپه و ترماڅيگر ددوي له خوا هم کومک را ورسېد او سيکانو ماتې وخوړه.

نواب بهادر خان د دغه جنگ حال احمد شاه ابدالي او د ډېلي مغل واکمن دواړو ته ورکړ. خود سيکانو حملې روانې وې. د ۱۷۲۷ په سر کې نواب د سيکانو د سازشونو او د هغوی له حملو او تاړاکونو نه دومره بې زاره شو چې د يو سخت جنگ پرېکړه يې وکړه. د ټيټه په کلي کې يې د امر سنگ د ځواک سره مخامخ شو خو د رياست پوځ هېڅ جنگ ونه کړ او درې نورې سيمې يې له

لاسه ووتلې . احمد شاه ابدالي په وروستی ځل په ۱۷۲۷ م کې په هند لښکر کشي وکړه. که څه هم نواب دهغه تگ لاری سره جوړ نه و خو بیا هم لاهور کې یې ورسره ولیدل خوا احمد شاه ته یې د نذر لپاره هېڅ ورنه کړل. په هغه وخت د یو برلاسی واکمن ته نذر نه ورکول د هغه سپکاوی گڼل کېدو.

نواب افتخار پخپل تاریخ کې د بهادر خان لپاره د اوږو پوزه جوړوئ او لیکي چې هغه وخت د مالېر کوټله خزانې تشه وه. بیا لیکي چې په لودیانه کې کله چې احمد شاه ابدالي له راجا امر سنگ سره ولېدل نو هغه ورته څلور لکه روپۍ د نذریه توگه ورکړې. افغان پاچا چې په دې موقع هغه ته د راجاگانو راجه بهادر خطاب ورکړ. د دې سره یې هغه ته قیمتي تحفې، یو بېرغ او ډول هم وسپارلو چې د خپلواکۍ نښې وې. احمد شاه دده نه د مالیر کوټله د نیول شوو کلیو او ځمکو هیڅ حساب و نه غوښتو، نه یې د پښتنو ددې ریاست د خوندي توب ضمانت تری واخیستو. خو د هغه وخت هندوستان په یو داسې پېچلي سیاست کې راگېر و چې افغان پاچا د ټولو ستونزې نه شوی هوارولی. نواب اوس په دې پوه شوی و چې په هېچا تکېه نه شي کولی. په ۱۷۲۹ کې دی د منصورپور سره نژدې د راجا امر سنگ سره په یو جنګ کې د دېرشو کالو په عمر کې ووژل شو او مړی یې کور ته راوړل شو. ده درې کاله نوابي وکړه. د مالېر کوټلې ریاست د سرکاري اسنادو نه څرگندېږي چې د نواب بهادر خان له مرګه وروسته اته اويا زره روپۍ او اويا کلي د هغه زامنو ته په میراث کې پاته شول.

اوس د ده ناسکه ورور عمر خان په گدی کېناست او د بهیکن خان کونډی نادره بیگم ته یې ډاډ ورکړو چې کله یې ورېرونه لوی شول نو نوابي به ورته پرېږدي. ټول خپلوان یې یو ځای کړل او د خپلو ځمکو او کلیو د بېرته نیولو لپاره یې نوې پالیسي جوړه کړه او هغه دا وه چې د لویو ریاستونو د پوځونو سره د جنګ پر ځای په هغوئ گوریلائی حملې وکړي هم هاغسې لکه چې سیکانو



کولې. په دې طريقه هغه د خپلو دوو وروڼو عطا الله او اسد الله په مرسته خپل شپاړلس کلي د سيکانو له منگولو بېرته راخلاص کړل.

د ده يوه تگ لاره دا وه چې که د جنگ په ميدان کې د بنمن درته زورور ښکاريږي نو خبرو ته يې اړکړه. خو کومې ځمکې چې د پتيا له راجا له دوی نيولې وې په هېڅ صورت يې پرېښودو ته چمتو نه و. ددی ځمکې په سربيا جنگ وښتو. نواب عمر خان په ۱۷۶۹ م کې خپل شپږ زره جنگيالي د مالېر کوتلې نه را وويستل او شپږ مېله لېرې د بودان نومې ځای کې يې ټولو ته اعلان وکړ چې دوی به د پتيا له ځواک سره جنگېږي او ټيټه کلي به اخلي او که څوک د ځان ژغورولو خيال لري نو له دې ځايه دې بېرته ولاړ شي خو د تل لپاره به بيا ورته فراري ويل کېږي. په بله ورځ سخته جگړه وښته، يوه گولۍ د عطا الله په پښه ولگېده او پريوت. يو چا دده ورور اسد الله ته خبر ورکړ خو هغه هر څه خدای ته سپارلي او جنگ يې روان وساته. عطا الله بيا په اس سپور شو او تر هغې د ده جنگيالي د کلي د کلا تر دروازې رسېدلي و.

عطا الله د خپلې نېزې سره د کلا د دروازې کونډه ماته کړه او له ځواکونو سره يوځای په کلي ورننوتل، نژدې وه چې پوځيانو لوټ مار شروع کړی وای چې د ښځو او ماشومانو په شوراو زور دوی تم شو او کلی تسليم شو.

راجا امر سنگ خپل تازه کمک وراستولی و خو اوس عطا الله خپلې پښې ټينگې کړې وې. راجا کلي محاصره کړه، د رای کوټ نواب او نورو راجاگانو په امر سنگ زور راوړ چې د روغې جوړې او خبرو اترو له لارې دغه ستونزه هواره کړي. سيکانو هم لېدل چې د مالېر کوتلې په کورنۍ کې يو واري بيا اتحاد پېدا شوی دی او د جنگ لپاره پوره چمتوالي لري. نوروغی ته يې غاړه کېښوده

د ټيټه کلي د اويانو نورو کليو په بدل کې بېرته سيکانو ته ورکړل شو او د سولې تړون وشو. د دغه تړون له مخې هغه ټول کلي چې بهلول لودي

صدرالدين ته ورکړي و بېرته د مالېرکوټلې سره پاتې شول او دواړه ریاستونه دی ته هم راضي شول چې که هر چا دوی ته خطر جوړو او یا یې ورباندې حمله وکړه نو بل به ورسره مرستې ته حاضرېږي. نواب عمر خان د بری نه وروسته خپلو خپلوانو ته ځمکې او جاگېرونه ورکړل خو په دی کې د نواب بهادر خان د زامنو برخه ځکه نه وه چې د تېرو دریو کلونو د جنگونو او ځمکو له لاسه ورکولو پرته پر نواب بهادر خان اچول کېده. په دی فېصله د بهادر خان اته زامن له ترونو سره ناندريو ته ودرېدل. د دوی نومونه سربلند خان، قادر بخش خان، مهدي خان (محيي الدين)، سکندر خان، فتح علي خان، سعادت خان، طالع مند خان او خان بهادر دي. د مهدي خان او فتح علي خان د لمسو اولادونه اوس ځېني په مالېرکوټله او ځېني نور یې بیا په لاهور کې ژوند کوي.

#### نوی ملگری نوی دښمن

په پتیا له کې دالا سنگ سپین سرې مورراني فتو په لوی تالار کې په تخت ناسته وه، مخامخ ورته دواړه لمسي ولاړ و یو همت سنگ او بل امر سنگ نومېږي. د هغې زېور راني حکمان هم هلته ناسته ده. دا لومړی ځل نه دی چې دواړه وروڼه د نیان په وړاندې لکه د مجرمانو ولاړ و، خو کاله وړاندې هم د دوی د پلار الا سنگ د مړینې د وروستیو مراسمو په ورځ شخړه پیدا شوې وه.

همت سنگ د پلار مشر زوی دی خو راني فتو په دې کې شک لري، د هغه مور د الا سنگ د ورور کونډه وه او له واده وروسته راني فتو په دې نه پوهېده چې همت د الا سنگ زوی و او که وراره. امر سنگ کشر دی او دا خبره یقیني ده چې دی د الا سنگ زوی و، همدا سوب و چې امر سنگ د راجه په توګه ونومول شو، همت سنگ په دې خبره خپه شو او د خپل حق د ترلاسه کولو لپاره یې جنگ ته لاس واچوو.

امر سنگ د شاوخوا نژدې ټولو راجاگانو ته لیکونه واستول چې د همت سنگ په ضد د ده ملاتړ وکړي، نواب عمر خان ته یې هم لیک ور واستو چې د وروستي تړون له مخې دی ورسره مرستې وکړي. عمر خان درې زره عسکر د خپل وراره وزیر خان (د بهیکن خان ځوئ) په مشرۍ پتیالی ته ور واستول او دنده یې دا وه چې د مجهیل سیکانو مخه ونیسي چې په پتیاله ریاست کې داخل نه شي. دوی د همت سنگ په ملاتړ هلته ورغلي و.

وزیر خان سره شاوخوا دوه زره نور سیک پوځیان مله شول، ده په ډېرې کامیابۍ د مجهیل سیکانو د دغې ډلې نه د خپلو جنگیالو کړۍ تاوې کړې او پیغام یې ورواستوو چې که هرلور ته یې د خوځېدو جرات وکړ نو ختم به شي. مجهیل سیکانو د پیسو په ورکولو ځان خلاص کړو خو همت سنگ بهواني گړه او د مالېر کوتله د افغانانو ځینې کلي ونيول. اوراني فتو دواړه وروڼه د روغې جوړې لپاره ځان ته راوبلل. دی خپل لمسي همت سنگ ته د نورو مزکو په ورکولو هغه نه د جنگ د نه کولو ژمنه واخیسته او په اخر کې دی بې له جنگه له بهواني گړه نه ووتلو. پتیاله د پولو کورنۍ جنگ نه په امن شو.

د دې مرستې په بدل کې امرسنگ د رای کوت نواب او وزیر خان ته د مننې په توگه دوه دوه خلعتونه او پنځه پنځه زره روپۍ انعام ورکړې، هغو عسکرو ته یې هم انعامونه ورکړل چې په دغه جگړه کې یې گډون کړی و. له دې پېښې وروسته په سیمه کې د مالېر کوتله ملگرتیا زیاته شوه. په ۱۷۷۸ م کې امرسنگ د خپلې یوې بلې شخړې لپاره په عمر خان غږ وکړ او مالېر کوتله ورسره مرسته وکړه. په دې ډول مالېر کوتله په سیکانو کې خپل ملگري پیدا کړل چې د خطر پرمهال به ورسره مرستې ته ودرېدل.

عمر خان څوارلس کاله یې په ډېرې کامیابۍ د مشري کولو وروسته په ۱۷۸۰ م کې مړ شو او، ده د خپلو خپلوانو او مالېر کوتله د عامو خلکو د احترام ترلاسه

کولو سره سره د سیکانود حملوپه وړاندې د یوښه سیاست پر مټ خپل خلک وژغورل. د ده یو زوی حسن خان او یوه لور جهنډو وه، دوه نور زامن توره بازخان او سلطان خان د ده په ژوند کې مړه شوي و.

د عمر خان نه وروسته د ده یو بل ورور اود جمال خان زوی اسدالله خان په ۱۷۸۰ م کې نواب شو، که څه هم د بهیکن زوی وزیر خان اوس ځوان و او د بهادر خان زوی هم د دې جوگه و چې د پلار ځای ناستی شوی وای خو د مشرۍ لپاره د سپین ږیرو حق تردی وخته ساتل کېدو. اسدالله هم لکه د عمر خان په سیاست او روغې جوړې د مالېر کوتله گاونډیانو سره معاملې هوارولې.

په پتیهاله کې امرسنگ راجا د ۳۵ کلونو په عمر کې مړ شو او راني حکمان (د الا سنگ ښځه) د هغه شپږ کلن زوی صاحب سنگ د راجا په گدی کښېنولو. شاوخوا راجاگانو دې ریاست ته نیت بد کړی و. همدا وه چې راني حکمان نواب اسدالله خان نه د مرستې غوښتنه وکړه، نودی په خپله د دې خطر د مخنیوي لپاره یولوی پوځ پتیهالی ته ورواستو. څلورکاله د نوابۍ نه وروسته اسدالله خان مړ شو او له ده څخه دوه کونډې نوران بیگم او سلطان بی بی پاتې شوی. د ده یو زوی محمد علي نومېده چې د پلار نه څه موده وروسته په یوې ناروغۍ مړ شو.

د بهیکن خان د زوی وزیر خان یو وارې بیا هیله پیدا شوه، چې هغسې چې دده تر ونو دده له مور نادره بېگم سره لوز کړی و، ده ته به اوس د مالېر کوتله نوابي په لاس ورشي خو داسې و ونشو. د مشرۍ لپاره نوردعوېداران را پورته شول او نژدې وه چې په مالیر کوتله کې کورنۍ جنگ انېستی وای، د رای کوټ مشر د دوی ترمنځ روغه وکړه، او وزیر خان خپل بل تره عطاالله خان ته د نواب گدی په دې شرط پرېښوده چې د ده له مړینې وروسته به دده (وزیر خان) دوه زامن نوابان کېږي.

د مالېر کوټله په یو کلي کې ځوانان ارهت ته را ټول دي. د کوهي نه د اوبو د راويستلو لپاره غوايي د کوهي نه تاوېږي. یو غښتلي ځوان وړاندې شو او هغه پرې یې را ونيوه چې غويي پرې تړلي دي. ده پرې په خپلو لاسونو کې ټینګ نیولی دی او غويي نه پرېږدي چې وړاندې لاړ شي. د را ټولو خلکو نارې او شور ځوړېشونو ځوان پرې پرېږدي. دا ځوان عطا الله خان دی.

څو ورځې وړاندې ده د خپلې مورد صندوق نه د سپینو سیکه په خپلو ګوتو کې مروړلې او د هغې د پاسه یې جوړ نقشونه سولولي و. ده د سرو زرو ځینې غټې سیکې تاوې کړې وې. مور ترې په قهر پوښتنه وکړه نو ده ژر ټولې سیکې بیا تاوې کړې او خپل اصل حالت ته یې را واپړولې خو سولېدلي نقشونه یې بیا نه شول جوړولي. یوه ورځ یې د جامو خرڅونکي بزاز نه د اوسپنې گز واخیست، خپلې لیندۍ (کمان) کې یې د غشي په توگه وټومبلو او په یو پوخ دیوال کې وویشت چې په کې خښ شو. یو ځل یې له یو سیک سره مقابله وه چې په خپل یو غشي د اووه وزو د سوري کولو دعوا یې کوله. عطا الله دا سیک له ښار نه بهر یوړ. د یوې زړې ونې تنه چې چاودېدلې وه په لاسونو نیوله، د سیک لینده یې په کې کېښوده او ورته یې وویل اوس دا راوباسه. د عطا الله خان په اړه دا کیسې اوس هم د مالېر کوټله ځوانان په خوند یو بل ته کوي.

عطا الله هم د نواب کېدو وروسته دخپلو وروڼو په شان د پټیالې اود سیمې له راجاگانو سره ښې اړیکې وساتلې او د خطر پرمهال به یې له یو بل سره مرسته کوله. د یوڅه وخت لپاره د غلته ارامې راغله خو په ۱۷۸۲ م کې د پنجاب ځینې سیمې وچکالۍ وزپلې. د سیکانو یوې ډلې د چوار سنگ په مشرۍ ډاکې او چور چپاوو پیل کړل. او تر ټولو لوی خطريې د پټیالې ریاست ته جوړ کړو، چې دلته یو ماشوم راجا د واک په گدی ناست و. چوار سنگ د دې د برناله سیمه محاصره کړې وه.

د پتیاالي ديوان نانومل يو هوبنيار سړی و، چواړه سنگ ته يې پيغام ورواستوو چې ولی له کوم دليل پرته د جنگ نارې وهي. چواړه سنگ ورته وويل موږ يوازې په دالو، جوارواو اوربشوگوزاره نه شو کولی، زموږ غنم او وريجې په کار دي. د سيمې راجاگانود خبرواترونه وروسته پريکړه وکړه چې که چواړه سنگ ته يو څو کلي ورکړل شي نو دی به خپل غنم او وريجې ولري. په دې وخت کې نواب عطاالله خان دده ضمانت وکړ او د برناله کلابندي پای ته ورسېده. چواړه سنگ ته د کليو د ورکولو کار وځنډېد نو هغه په نواب عطاالله زور راوړ چې خپله ژمنه دې پوره کړي.

نواب د پتیاالي راجا ته د يادونې ليک ورواستوځو هېڅ ځواب يې ترلاسه نه کړ. چواړه سنگ داسې فکر کاوه چې نواب دده خبره نوروته نه وه رسولې او په دغې بدگمانۍ يې د مالېر کوټله په کنگن وال نومي کلي لښکر ورمات او د ده په ځمکو ولاړشنه فصلونه يې لاس لاندې کړل. پخوا تردې چې سيکانو په سيمه کې چورتالان گډه کړې وائ عطاالله سم د لاسه د چواړه سنگ سره د ليدو فېصله وکړه. ده نورو راجه گانو او په تېره د پتیاالي راجا ته يو ليک ورواستو چې خپله پريکړه دې ژر تر ژره عملي کړي. او که داسې ونشول نو دی مجبوره دی چې چواړه سنگ سره لاس يو کړي.

نانومل د پتیاالي نه مالېر کوټله ته ورغی او د کليود ورکولو کار د قوالو په ورکولو ترسره شو. نواب هغه ټول عسکر چې د چواړه سنگ د حملې د مخ نيوی لپاره مالېر کوټلی ته ورغلي و خپلو خپلو رياستونو ته بېرته رخصت کړل. د پتیاالي راجا صاحب سنگ د تړون په نه عملی کولو نانومل ته په قهر و. دهغه ټول جايداد يې ضبط کړو، او د نانومل خپل خپلوان چې په پتیااله کې يې لوړې عهدې لرلې، له کارونو وشړل.

نانومل د مالېر کوټله نواب سره پناه واخيسته او داسې اواز يې گډه کړه چې د پتیاالي خزانه تشه ده او دا چې ولس له راجا نه بې زاره دی. ده نواب ته پخپلې

کورنۍ شوی د ظلم کیسی دومره وپرسولی چې نواب عطاالله سملاسي پتپالۍ ته لښکر ورواستو. په دی کارهغه مالېرکوټله بیا د جنگ کندی ته ورتهپله کړو. د پتپالۍ په دفاع اود تړون ترمخۍ گاونډه پوخیل پوځونه ورواستول اود مالېر پوځ په جنگ کی ماتې وخوړه. نانومل محض د خپل غچ اخیستولپاره نواب وغولوه. د جنگ نه وروسته پتپالۍ مالېر کوټله ته پېغام ورواستو چې نانومل دی ورته وسپاری خو نواب انکار وکړ. دی پوهېدوچې هلته به ووژل شي نو ځکه یې تر پایه له ځانه سره وساتلو. نانومل په ۱۷۹۲ م کې مړ شو او په مالېر کوټله کې د هندو مذهب د دود سره سم وسوځول شو. نواب عطاالله له پتپالۍ سره بیا روغه وکړه خو په ۱۷۹۶ م کې یو بل خطر را ولاړ شو. سیک مشربېدي صاحب سنگ چې یو مذهبي توندلاری وامرتسره ته ورسېد او ټولو سیکانوته یې د کوټلې د افغانانو پرضد د پاسون غږ وکړوځکه چې هلته اوسېدونکو مسلمانانود غواغوبڼه خوړله. که څه هم سیکانود غوا په معامله د هندوانو په شان مذهبي احساسات نه لرل خو د مسلمانانود مشرانوپه ضد یې د پخوانۍ تربگنۍ احساس لا پاتې و. ده د پنځلسو سوو جنگیالود لښکر سره مالېر کوټله محاصره کړه.

نواب عطاالله د دې حملې لپاره تیار نه و. ځینی سیکان ښار ته ورننوتل اوچورتالان یې ورگډه کړو. خانان د کوټلې په کلا کې بند پاته شول او پوځي افسرانو چې د قلا نه بهرود یو تکړه قوماندان په غېر موجودگۍ هېڅ جنگ ونه کړ. دوه ورځې وروسته د نوروریاستونو کومک را ورسېد خودا څرگنده وه چې سیک پوځیانو به د خپل یو مذهبي مشرپه وړاندې چرې هم جنگ نه وای کړی. دوی د جنگ پرځای بېدي صاحب سنگ ته دبېرته ورتگ وویل چې په لومړیو دوو ورځو په اخوډب کې په یوه گولۍ ټپي شوی و. د هغه ملگری بگهیل سنگ دلوت شوي مال د ترلاسه کولوپه هیله وخواوس یې داهيله د نوروریاستونو د پوځ په راتلوختمه شوې وه. نواب عطاالله ورسره لوزکړې

و چې که بېدي صاحب بېرته وروگرځوئ نو دوه زره روپۍ به ورله ورکړي. بگهیل سنگ د خپل لښکر سره يوځای له هغه نه بېل او د مالېر کوټله نواب ته ورواوړېدو خود نورو پوځونو په راتگ نواب عطا الله دا روپۍ پنځه سوه پنځه ویشته ته را ټيټې کړې. تاراسنگ، کرم سنگ او گورودت سنگ چې د بېدي صاحب سره مله وهغوی ته يې هم پېسې ورکړې. مالېر کوټله ددی شخړی د ختمولو لپاره سيکانو ته ټولټال يوديرش زره روپۍ نذر ورکړې.

د نواب عطا الله د مرستې لپاره ورغلي د پټيالي پوځي مشربخشي سيدا ته د پوځ لگښت او يو خلعت ورکولو وروسته د خدای په امانۍ مراسم تر سره شول خود دوی راجا وروسته هم پاتې و. د هغه مشاورينو ورته ويلي و چې له نواب نه دې يو څه نور هم ترلاسه کړي او که اړتيا ولېدل شوه نود زورنه دې کارواخلي. دوی خبرو چې د مالېر کوټله خزانه تشه وه او د بېدي صاحب سنگ جنگيالو ورته ډېر تاوان رسولي و، خو غوښتل يې چې يو څو کلي تري واخلي. د کوټلی په بوی زړی ودانئ کې د خواجه خضر خان (چې د يو جنگ شهيد و) قبر جوړ و، د پټيالي سيکانود شپې دا قبر وکينده او مړی يې ترې را وويست چې له دې سره د مالېر افغانان سخت را وپاريدل. نواب غوښتل چې د سولې له لارې دا لانجه هواره کړي خو وزير خان او توره باز خان په ډېر قهراو غصې راجا ته ورغلل او هغه ته يې يادونه وکړه چې د پټيالي په دفاع کې د نورو سيکانو سره جنگ لپاره راجا دوی ته پېسې او تاوان نه و ورکړی. وزير خان وويل چې دوی به سرونه ورکړي خو د خپل يو شهيد د مړي سپکاوی ونه زغمی. په دې وخت کې د راجا مور چې هلته موجوده وه دا خبرې واورېدې او د وزير خان غصه يې سره کړه. هغې سيک پوځ ملا مته کړ او ژمنه يې وکړه چې مجرمانو ته به سزا ورکوي، خو نواب ټولو ته معافی اعلان کړه او د موهرا نه کلي يې بخشي سپدا ته وروبښلو.



د بېدي صاحب په يرغل مالير کوټله او سپدونکو د وېری احساس وکړو. بی شمېروله دې ځایه کډه وکړه او د پنجاب په هغو سیمو کې یې ژوند پیل کړ چې ورته خوندي بنکارېدل. په ۱۷۹۷ م کې بېدي صاحب سنگ له اتو زرو جنگیالیو سره رای کوټ ته مخه کړه، هغه وخت ددی مشرد پنځلسو کالو هلک و چې د خپل دیوان روشن خان تر څارنې لاندې یې رای کوټ اداره کاوه. دی په جنگ کې ووژل شو. وزیر خان د پنځوسو جنگیالیو سره ددوی مرستې ته ورسېدو، د پخوا په څېرله بېدي صاحب سنگ سره مله سردارانوته یې پیسې ورکړې او دوی له مېدانه ووتل. په ۱۷۹۸ م کې بېدي صاحب په امرتسر کې یو وارې بیا د مالير کوټله اورای کوټ په ضد د مذهبي جنگ نارو وکړه، رای کوټ یې ونيو او کوم ځایونه چې پخوا مالير کوټله ترې اخیستي و بېرته یې ترې ونيول. دغه راز له مغلو نه یې لودیانه ونيوله.

په دې وخت کې د هندوستان حالت لکه یو مړ ژواندی مارغه و چې له هرې خوا نه ورباندې تپوس، کارغه او نور وحشي ځناور اخته و او د دې غوښې یې خوړلې. انگریزانو ددی د سوېل په سمندری پلو خپلې مستعمرې او پوځي چاوښې جوړې کړې وې بل لوري ته یې د ډېلي په دربار کې خپله اغېزه زیاته کړې وه. د مرهټوپاتي شونود یو اروپایي جنرال پېرون په مشرۍ منظم پوځ په جوړولو لاس پورې کړی و چې عسکرو یې ښې نوې وسلې چلولې شوای. یوانگریز جارج تهامس له خپل پوځ نه بیل شوی، ځان ته یې لښکر جوړ کړی او هانسي کې یې سنگر نیولی و. ده شاوخوا راجاگانو ته به یې پیغامونه وراستول چې که خپله دفاع غواړي نو دی ورسره مرسته کولی شي. نوموړي دامرتسر سره نژدې د جند کلا نیولې وه او سیکانو دده سره د دغری زور نه لاره. نواب عطا الله اود رای کوټ مشر، تهامس ته پیغام واستوو چې د بېدي صاحب سره د جنگ لپاره به ورله یولک روپۍ ورکړي. د بېدي صاحب

جاسو سانو هغه ته دا خبر راوړنوده له وېرې رای کوټ نه خپل جنگیالی وویستل.

د افغانستان شاه زمان لښکر هم دا مهال د پنجاب په خاوره کې و. اوسیکانو بیلابیلو ډلو اوس دده د مقابلی لپاره یو نوي مشر ته سترگې نیولې وې چې هم یې پوځي واک لاره او هم په سیاست پوهېدو. دامشر رنجیت سنگ نومېدو. رنجیت سنگ په ۱۷۸۰ میلادی کال کې د پاکستان د گوجرانواله په یوې جتې کورنۍ کې زېږېدلی و دده پلار مهان سنگ د سیکانو د یوې پوځي ډلې مشر او د گوجرانواله شاوخوا ځمکې یې کنټرولولې. دی دولس کلن و چې پلار یې مړ شو او په همدې عمر کې د خپل پلار ځای ناستی شو. د ماشومتوب نه یې داس ځغلوونې او جنگي روزنه اخیستې وه. ده د مشر کېدو سره سم په څو کالو کې یې د سیکانو یو عصري پوځ جوړ کړو چې په اروپایي ډوله بارکونو کې اوسېدو او سیک خالصه نومېدو. خو رنجیت سنگ پخپله مذهبي نه و او د سیمې د مسلمانانو ترمنځ یې ښه نوم لاره.

په ۱۷۹۴ او ۱۷۹۵ میلادی کلونو کې د احمد شاه ابدالی لمسي شاه زمان د حسن ابدال او د جهېلم د سیند سره نږدې په څو وړو جنگونو کې سیکانو ته د پنجاب د نیولو هڅه وکړه خو دغه وخت د انگرېزانو په لمسون د ایران له خوا ورته په افغانستان د حملې گواښ وشو او دی بېرته کابل ته ولاړو. د روهتاس قلاهم د افغانانو د لاسه ووتله او رنجیت سنگ ونيوله. شاه زمان په ۱۷۹۲ کې د یو لوی حملې لپاره د اباسین نه پورې وتلو. ده سره درې زره افغان جنگیالی و او هیله یې دا وه چې د پخوا په څېر د هندوستان مسلمانان به ورسره مله شی. رنجیت سینګ او نور سیک مشران په امرتسر کې راټول شول او نږدې وه چې د کشمیر غرونو ته یې تېښته کړي وای چې د سیکانو د یوې جنگي ډلې مشري مېرمن سدا کور په ټولو غږ وکړو چې د افغانانو مقابلی ته دی ودرېږي. سیکانو اتحاد وکړ او د رنجیت سینګ په مشرۍ په لاهور

گوريلاي حملې پېل کړې چې هغه وخت د افغانانو په لاس کې و. خو په ۱۷۹۷ کې د زمان ورور شاه محمود بغاوت وکړ او شاه زمان مجبوره شو چې کابل ته ولاړ شي. هم هلته په داخلي بغاوتونو کې ونيول شو، سترگې يې ورته پندې کړې او دې د خپلې کورنۍ سره بېرته پنجاب ته ولاړو. د ژوند ترپاي دې په لودياني کې د انگرېزانو په زير و سپېدو. رنجيت سينگ وروورود ستلج سيمې پخپل کنټرول کې واخيستې او لاهور يې دراجواري مرکز شو. په ۱۸۰۱م کې ده ته د مها راجه لقب ورکړی شو او د لوېديځ پنجاب د مسلمانانو هغو سيمو کې يې ارامۍ راوسته چې له تېرودو ولسيزو راهيسې په کې د خلکو ژوند تريخ و. د ستلج سيند د ده د حکومت وروستۍ حد و. د سيند نه پورې په ختيځ پنجاب کې جارج تهامس د برتانيا لپاره ځمکه هواروله. خود مرهټو جنرال پيرون هم د ختيځ پنجاب د واکمنو مرستې ته تيارو. ده ټولو ته پيغام ورکړ چې که د خپلو ځمکو څلورمه برخه حاصل ورته ورکړي نو له جارج تهامس نه به يې وژغوري. ددې نه علاوه ده د نذراني د پېسو غوښتنه هم وکړه. خپله لوظنامه يې په ليکلې بڼه ټولو ته واستوله چې د هغې تر مخه که يورياست ده ته په ټاکلې وخت پېسې ورنه کړې نو هغه سيمه به دده وي.

مالېرکوټله د خپل دفاع لپاره لس زره روپۍ ورته ومنلې. پټياله لوی رياست ونود يونيمول کور وپود ورکولو ژمنه يې وکړه. ددې تړون يو شرط دا و چې ټولې پيسې به په قسطنو ورکول کېدې او د لوظنامې موده به له هغه وخته پيل کېده چې مرهټه پوځ د پنجاب په لورې خوځيدو. خود جنرال پيرون دا ټول پلانونه له خاورې سره خاورې شول، د ۱۸۰۳ کال د دسمبر په مياشت کې د برتانيا د لارډ لېک په مشرۍ يو منظم پوځ مرهټو ته د ماتې ورکولو وروسته ددوۍ د مشر جسونت رائ هولکر سره روغه وکړه او د ډېلي شاوخوا سيمې يې ترخپلې ولکې لاندې راوستې.

د جمنا اود ستلج ترمېنځ په پراخه خاوره دوه نور هندی افغان مشران چې  
 یو امیر خان او بل نجابت خان نومېدل د انگریزانو ملګري شول. امیر خان  
 د ټونک او نجابت خان د کنج پورې نوابان و. رنجیت سنگ چې د انگریزانو د  
 پرمختګ نه خبر شو نو خپل لښکريې د ستلج نه پورې ورواستوو، ځینې  
 ریاستونه یې د ګواښ او ځینې نور یې بیا د روغې جوړې له لارې پخپل کنترول  
 کې واخیستل. په ۱۸۰۸ م کې مهاراجا رنجیت سنگ مالېر کوتله ته را  
 ورسېد او د نواب عطا الله خان نه یې د دې ډاډ په ورکولو چې دغه سیمه به  
 خوندي او خلک به یې په امان وي، د پنځو لکوروپو د نذرانې غوښتنه وکړه.  
 انگریزان له یوې خوا د رنجیت سنگ د موجودیت نه په ویره و خو له بلې خوا  
 نه یې غوښتل چې ورسره جنګ وکړي. د دوی استازی چارلس مېټکاف د  
 رنجیت سنگ سره خبرو اترو لپاره ورغلی و او د مالېر کوتلې سره نږدې  
 ایسار و.

نواب عطا الله خان سمدستي مېټکاف ته پیغام ورواستوو چې پکې وېلي و.  
 بنایي انگریزان او سیکان دواړه اوس د مالېر کوتله لپاره ګډه پالیسي لري او  
 له ده به پېسې وغواړي. چارلس مېټکاف په دې خبرې ټکان و خو ځکه دا د  
 هغه یوه سفارتي تېروتنه وه. ده احساس وکړ چې که نور ریاستونه هم له  
 رنجیت سنگ سره د ده ملاقات دا ډول تعبیروي چې ګوندي انگریزان ورسره  
 یوځای شوي دي نو د هندوستان سیاسي نقشه به بدله شي. دی سملاسي د  
 رنجیت سنگ له کیمپ نه ووتو او د خپل سفارتي ډلې سره د فتح ګر په کلا کې  
 یې واړول.

له دې پېښې شپږ ورځې وروسته د مالېر کوتله د خانانو یوې ډلې د نواب په  
 مشرۍ د رنجیت سنگ سره د روغې جوړې خبرې پیل کړي. د دوی دلیل دا و  
 چې د تېرو څو کلونو د جنګ جګړو له کبله یې خزانه تشه وه او دومره ژر ورته دا  
 پېسې نه شي ورکولې، په خپلو مېنځو کې دوی په خپلې خپلې برخې جوړ

وچې څوک به څومره ونډه د رنجیت سنگ نذرانی ته برابر وي. د منځگړتوب لپاره د جند او د بابها مشران هم په خبرو کې سره کښېناستل.

رنجیت سنگ ډېرې ښځې درلودلې او موران نومې مېرمنه یې مالیرکوټله ته ځان سره بېولې وه. هلته د بهیکن خان کونډه نادره بیگم تراوسه ژوندۍ وه او له سیاسي حالاتو نه یې ځان خبراوه. داسې ښکاري چې هغی او د نوابي کورنۍ نورو ښځو موران ته میل مستیا وکړه او خپلې ستونزې یې ورته وویلې. موران پر رنجیت سنگ فشار راوړ او هغه د نذراني پنځه لکه روپۍ یو نېمولکو ته را ټیټې کړې چې څلویښت زره یې هماغه وخت غوښتلې او د نورو لپاره یې د ځینو کلواچاره ومنله. خوددې نه علاوه رنجیت سنگ، وزیر خان او د مالیرکوټله یو منشي دیوان سنگ د یرغل په توگه له ځانه سره یوړوچې د پېسو په پوره کولو به خوشی کېدو.

رنجیت سنگ اوس زور لگولی و چې د پنجاب ټوله خاوره د ده په قلمرو کې شامله شي او د دې لپاره هغه د مالیرکوټلی نه انبالې ته ولاړو. دهغه ځای د راجه د کونډې نه یې ټول قیمتي کالي پتري په زوره واخیستل او ریاست یې ځان ته کړو. بیا یې د شاه اباد خاوره ونيوله او نورو راجگانوته د نذراني د ورکولو او د ده د حاکمیت د منلو پیغامونه واستول. انگریزان د ده په نیت پوه و او سم د لاسه یې اعلان وکړ چې د ختیځ پنجاب ټول ریاستونه به د دوی تر ژغورنې لاندې وي.

دا د رنجیت سینګ لپاره یو سیاسي گوزار و او ده غوښتل چې له دغه اعلان نه سرغړونه وکړي خو پوهېدو چې انگریزان به دومره په اسانه دا سیمې هغه ته پرې نه ږدي. بلې خوا ته هغه د لاهور نه وراخوا پېښور او کشمیر ته هم پلانونه لرل نو د جنگ نه یې ډډه وکړه او په ۱۸۰۹ م کې د انگریزانو سره یې یو تړون وکړو. د تړون له مخې د ستلج نه پورې لویدیځه سیمه د رنجیت سنگ وه چې انگریز به پرې غرض نه لارو.

د تړون نه وروسته د پنجاب دغه سیمې ارامه شوی. د مالېر کوتله هغه پینځه کلي چې رنجیت سنگ ته په اجاره ورکړې شوی وی، انگریزانو پرې خپته اچولې وه. په دې کلیو پخوا راهیسې وزیر خان او د ده تربور رحمت علي چې د نواب عطا الله خان زوی و د عوې کولې. په ۱۸۱۰ کې نواب عطا الله مړ شو او د دواړو تربورانو ترمنځ د میراث زړه شخړه بیا راپورته شوه. د نواب عطا الله د واک ځینې پرېکړې مالېر کوتله لپاره بدې وی او په هغه یوه نیوکه دا وه چې د فېصلې قوت یې نه لاره. یوې خواته به یې د جنگ لپاره چمتوالی نیوه او بلې خواته به یې د روغی لپاره سیکانو ته پېسې ورکولې. او تل د خپلو خپلوانو نه به یې پېسې غوښتې. دی خوشبخته و چې د وزیر خان غوندې کوماندان ورسره و چې په پوځي تاکتیکونو ښه پوهېدو او د خپل تره سره به د خطر پر مهال درېدو. وزیر خان ډېر په صبر د نوابي گدئ خپلو ترونو ته پرېښی وه او ټولو اوس هغه د مالېر کوتله د نواب په توگه لیدل غوښته. خو د عطا الله خان ځوئ رحمت علي خپل ځان د پلار ځای ناستی گڼلو. تر دې دمه د مالېر کوتله نوابي به تر ټولو سپین ږیری ته ورکول کېده او دا د زیاتو پښتنو لپاره د منلو وړو.

رحمت علي د نوابي لپاره انگریزانو ته خپله د عوه یوړه خو هغوی د رنجیت سنگ سره خبرو اترو پروخت د وزیر خان استعداد لیدلی و. انگریزانو د هندوستان لپاره هغه مهال د وراثت قانون جوړ کړو چې له مخې یې د یو رئیس، نواب او راجه له مړینې وروسته به د هغه مشر زوی د هغه ځای نیوه. که یو راجا یا نواب بي اولاده مړ شو نو د هغه سیمه به د انگریز تر قبضې لاندې راغلله. جینکو ته د پلار په گدی د کښېناستو حق نه و. رحمت علي د دغه قانون نه خبر و او همدا وه چې هغه ځان د پلار قانوني او جائز وارث گڼه. هغه دا دلیل هم وړاندې کړو چې د مالېر کوتله سیمه د رنجیت سنگ له منگولو نه ده پلار ژغورلې وه.

د وزیرخان دلیل دا و چې دده ترونو (دریو نوابانو) د ده له مور نادره بیگم سره  
لوظ کړی و چې همدی به نواب کېږی. هغې هم د خپل ځوی د نوابی لپاره ډېر  
انتظار کړی و. وزیرخان انگریزانو ته لیک ورواستو و او ددی په ځواب کی  
درې میاشتنی وروسته د انگریزانو له خوا یو لیک، یو خلعت، گانې او  
سازکړی اس د وزیرخان د نوابی د اعلان سره مالیر کوټه ته را ورسېدل.

### نولسمه پېړۍ

د مالېر کوټله په کلا کې د ځوانانو یوې ډلې د لومړي ځل لپاره یو ډول  
یونیفارم اغوستی او د دوی په لاسونو کې د غشو او لیندیو په ځای هغه  
ټوپکې وې چې دوی ورسره نا اشنا و خو د دوی چلول ورته خوند ورکړ. نواب  
وزیرخان دا وخت پنځه سوه سپاره او دولس سوه پلي عسکر د انگریزانو  
تر څار لاندې روزلي و خو په سېمه کې اوس امن و. د ده ترېور رحمت علي د  
خپلو وروڼو امام علي او فاضل علي سره یو ځای کله د انگریز استاخی سره  
خبری کولې او کله یې ورته لیکونه استول. نوموړی د گاونډیو راجاگانو سره  
هم لیده کاته و کړل خو هیچا د ده مرسته نه شوی کولی.

په ۱۸۲۱ م کې وزیرخان پخپل مرگ مړشونو رحمت علي خپل زوی دلاورخان  
لودیانې او امبالې ته ورواستو و چې انگریز استازي ته خپله د نوابی دعوه  
وړاندې کړی. ده د خپلو ځمکو ټوله شتمني په رشوت او په نذرانو یو ځای بل  
ځای ورکوله. ډېرو خلکو ورته نصیحت وکړ چې دې خپل وخت ضایع کوی خو  
دی د خپلی دعوې نه په شا نه شو. دوه نیمې میاشتنې وروسته د

انگریز استازی مالېر کوټله ته ولاړ چې د هغه د ځوی امیر علي د نواب  
کېدو مراسم له نژدې وڅاري. اوس ډېر کارونه د انگریزانو په دود کېدل او  
یو دربار را بلل شوی و. رحمت علي هم په کې گډون وکړ او په ظاهر یې د خپل  
ترېور ځوی ته سر تیت کړو خو په دې وخت کې خپل زوی دلاورخان یې کلکتې

ته واستوو چې دده د نوابي د حق په اړه هلته له انگریزوالی سره خبرې اترې وکړي.

امیر علي واک ته له رسېدو سره سم یو مهم کار دا وکړ چې د مالیر کوټله په عامو خلکو لگېدلې ماليې یې لرې کړي. د سیمې خانانو د ټیټې طبقې خلکو نه بېگاراخیستو. په دوی کې نای (ډم)، کلال، ترکان (نجان)، زرگر او جولا شامل و، دوی به د خپل عاید یوه برخه نواب ته د ماليې په توګه ورکوله. انگریزانو امیر خان ته د نواب بهادر خطاب ورکړی و. د حیات افغاني لیکوال وایي په دې وخت کې "د مالیر کوټله عایدات د کال دوه نېم لکه روپۍ دي چې یو لک یې په خپله د نواب صاحب لپاره او پاتې یې په ټولو وروڼو او حقدارانو ویشل کېږي".

په ۱۸۳۹ م کې مها راجه رنجیت سنگ په لاهور کې مړ شونو د ده ځای ناستی او مشر زوی کهړک سنگ د دې جوګه نه و چې د خپل پلار په شان یې پنجاب اداره کړي وای او د هغه په کورنۍ کې د سازشونو او وژنو لړۍ پیل شوه.

په افغانستان کې هم واک له سدوزیو نه غلزیو ته ورغلی و. د شاه زمان ورور شهزاده شجاع د انگریزانو سره په لودیانه کې و او په همدې کال دوی د یو امیر په توګه افغانستان ته د هغه د وراستولو تاییا وکړه. ده ته یو اوږد سفر په مخ و او په لاره کې د سیکانو له سیمو تېرېدل و. نواب امیر علي ته خواست وشو چې د شهزاده شجاع د بدرګې لپاره وسایل برابر کړي. هغه خپل با اعتباره کسان د مال او اسباب وړلو لپاره لودیاني ته ور واستول.

د نواب کورنۍ ځینې مشران د شهزاده شجاع سره د لودیاني نه پېښور پورې بدرګه ولاړل. په ۱۸۳۹ د اګست په میاشت کې شهزاده شجاع د افغانستان د امیر په توګه کابل ته ورسېد او د هغه د سیال دوست محمد د پلویانو قهریې را وپاراوه. د انگریزانو نه د غچ اخیستو لپاره د امیر دوست محمد خان



زوی اکبر خان لښکر تیار کړ او دوی ته یې ماتې ورکړه. په دی پېښه په پنجاب کې انگریزانو خپلو ټولو واکمنو پلویانو ته امر وکړ چې په سرهند کې دې خپلې پوځي ډلې راټولې کړي چې د مالیر کوتله یوه پوځي ډله هم پکې شامله وه. انگریزانو دا ټولې ډلې معاینه کړې او له دوی نه یې غښتلي او تکره ځوانان په افغانستان کې د جنگ لپاره غوره کړل.

په ۱۸۴۵ م کې د رنجیت سنگ له زامنود هغه کشر زوی دلیپ سنگ پاتې و او سیکانو په شاوخوا سیمو کې حملې بیا پیل کړې وې. هغه مرکزیت چې د رنجیت سنگ پر مهال واوس نه و. همدا وه چې انگریزان د یو سخت جنگ له لارې د ستلج نه پورې د رنجیت سنگ په سیمه کې وردننه شول او هغه پالیسي چې په تاریخ کې "فارورډ پالیسي" نومېږي په عملي کولو یې پیل وکړ، د پرمختګ په نوم د دغې پالیسي هدف د هغو سیمو کنټرول و چې په کې جنگ جګړې او شخړې وې. ددی پالیسي په عملي کولو کې د مالیر کوتله لخوا انگریزانو سره مرسته وشوه او اوس د پېښور، ملتان، کشمیر او دافغانستان د نیولو لپاره په لودیانه، پتیاله او سرهند کې پوځي اډې جوړې شوی. نواب امیرعلي خان په دې وخت کې سخت ناروغه شو او د مالیر کوتله چارې د ده زوی محبوب علي خان چې په خلکو کې یې د صوبې خان په نوم شهرت موندلی و، په غاړه اخیستې وې.

په ۱۸۴۶ م د اپریل په میاشت کې امیرعلي د پینځوشتو کلونو له نوابۍ وروسته وفات شو. د رحمت علي خان هیله بیا راتازه شوه چې کېدی شي د نوابۍ لپاره اوس د ده دعوه ومنل شي. خو د امیرعلي خان د مړینې په دریمه ورځ دده ځوئ محبوب علي خان ته د مشرۍ پټکۍ په سروتړل شو. سیکانو په ضد جګړې کې د مرستې په مننې انگریزانو محبوب علي خان ته د هزاریل هاي نېس خطاب ورکړ. په دې وخت کې یو سیک پوځ مهتاب ریکهه د محبوب علي او د رحمت علي د کورنیو ترمنځ د روغې جوړې هڅې پیل کړې.

نواب د خپلې مور او مېرمنې سره د سپين ږيری رحمت علي کور ته د ننواټې لپاره ورغلو. په هم هغه مابنډام رحمت علي د خپل زوی دلاور خان سره د نواب خدمت ته حاضر شو او دوی يو بل ته د تحفو په ورکولو روغه وکړه.

د نواب په غوښتنه هغه ټول جاگير او کلي چې پخوا ورباندې دعوي کېدې، د هغه زوی دلاور علي خان ته وسپارل شول. د مالير کوټله دنوابانو د خدمتونو او د پخلاينی لپاره انگریزانو رحمت علي ته درې نور کلي د جاگير په توگه ورکړل. دا وخت په مالير کوټله کې شامل ۴۳ کلي په داسې ځایونو کې وچې له نورورياستونو سره يې پولې شریکې وې او تل به پرې شخړې کېدې. په ۱۸۴۷م کې انگریزانو ددې سېمې ټولې ځمکې سروې کړې. د ریاستونو ټول استازي يې را وبلل او هر چاته يې خپل حدود وټاکل.

په ۱۸۴۸ کال کې د نواب محبوب علي خان د يوې راجپوتې کورنۍ جينئ خوبه شوه او دده د دويم واده لپاره د جشن او موسيقۍ محفلونه جوړ شول. دده ځوئ سکندر علي خان په دې خبره سخت په قهر و خو محبوب علي خان په يوه ليکلي سند کې ورته ډاډ ورکړو چې د ده له مړينې وروسته به د نوابۍ حق هم د ده وې. رحمت علي که څه هم د محبوب علي خان سره روغه کړې وه، د نوابۍ د حق نه په شا شوی نه و. په ۱۸۵۲م کې دی پخپله کلکتې ته ولاړ او خپله دعوا يې مخامخ انگریز گورنر جنرال ته وړاندې کړه چې هم هلته رد شوه. په هغه شپه زړه ماتې رحمت علي خان ناروغه شو او څو ورځې وروسته د نوابۍ په ارمان له نړۍ رخصت شو. دده مړی په پورا سرکاري درنوئ مالير کوټله ته يوړل شو او په ۱۹ فروري په شاهي هديره کې خاورو ته وسپارل شو.

په ۱۸۴۹ کال کې دانگریزانو او سيکانو ترمنځ په دويمه جگړه کې سيکانو بيا ماتې وخوړه او ټول پنجاب د انگریزانو لاس ته کيوت. په ملتان کې د سيکانو لخوا يو واري بيا د بغاوت لمبې پورته شوی او د خپلې ساتنې لپاره دوی وروستئ جنگ وبايللو. د رنجيت سنگ له اولادونو نه يې ځينې له

انگریزانو سره یو ځای شوي و او کله چې په ۱۸۵۷ کې د هند مسلمان او هندو پوځیانو په میرټ او برېلی کې د انگریزانو په ضد د ازادۍ جنگ پیل کړ نو دوی یې د مقابلې لپاره ورواستول. نواب محبوب علی خان ته هم امر وشو چې خپل پوځ لودیاني ته یوسي.

نوموړې په نیمای لاره کې د خټې د غوټې له لاسه ناروغه شو او بېرته مالېرکوټلې ته وروستون شو، په خپل ځای یې خپل زوی سکندر علي خان ورواستو. هماغه وخت د جالندهر پوځیانو هم په خپل بارک کې د بغاوت بېرغ پورته کړ او انگریزانو سره دا اندېښنه پیدا شوه چې دوی به د مالېرکوټله په لورې و خو څېړنې ځکه د ډېلي مغل پاچا مسلمان و او د دې سیمې ډېرو خلکو اوس هم د انگریزانو په مقابله کې د مسلمانانو سره زړه سوی لرله. د ډېلي ښار کلابند شوی و او په سره قلا کې وروستئ مغل پاچا بهادر شاه ظفر لکه د یویر غمل پاتې و.

د نواب محبوب علي خان ناروغي انگریزانو ته یوه بهانه ښکاره شوه او داسې یې گڼل لکه چې هغه د دوی د مرستې نه پښې ویستلې وې، که څه هم د هغه ځوئ سکندر علي ورسره و.

د مالېرکوټله په جمال پورې کې یو سادهو (فقیر) عید و شاه یو لیک ولیکل و او په لودیاني کې یو وکیل رستم علي خان ته یې ورواستو.

په دې کې لیکلې و چې د انگریز حکومت به ډېر ژر پای ته ورسېږي. له بده مرغه دا لیک په لاره د انگریزانو لاس ته ورغی. دوی سملاسي عید و شاه او دهغه ملگری موهن لال و نیول او په دوی د غداری، مقدمه پیل شوه. د جون په پنځه ویشتمه ۱۸۵۷ د لودیاني په بندي خانه کې دوی دواړه غرغره شول.

نواب محبوب علي خان همدې کال د نومبر په میاشت کې وفات شو. هغه مهال سکندر علي په لودیانه کې و خو انگریزانو ورله اجازه ورنکړه چې د پلار جنازې ته ورشي. دوی د دې خبرې سپیناوی کاوه چې د ډيلي پاچا بهادر شاه

ظفر ته يې د مرستې کوم پیغام خو نه و ورلېږلی. کله چې د دې خبرې پخلی وشو نو بیا يې پرېښود چې د خپل پلار د فاتحې مراسم پر ځای کړي. سکندر علي خان د پلار قانوني وارث و خو هغوی نه غوښتل چې د یو باغي پلار زوی دی نواب شی.

محبوب علي خان ډېر مذهبي کس و. ده به ساده لباس اغوستو او کله چې به سحر د اس سپرلی ته تلونو په لاره کې به يې خیرات ورکاوه. نوموړی به کله کله ځمکو ته تلو او د کروندگرو سره به يې لیدل. ده به د برهمن او مسلمان ملایانو ډېر احترام کاوه او په هره مهمه موقع کې به يې له نجومیانو مشوره اخیسته. ده به د تله دان رسم هم کوو او صدقه او نذریه يې هم منل.

نواب سکندر علي خان د پلار ځای ناستی و خواوس د رحمت علی زوی دلاور علي په ګدی دعوه وکړه. دده دلیل دا و چې سکندر علي خان ناځوانه و او دا چې د حکومت جوګه نه و. خود دې ثبوت ورسره نه و. د لودیاني کمشنر او دهغه مرستیال سکندر علي خان شخصي پېژندګلوي لرله او دومره ژر يې د هغه په اړه قضاوت نه شوای کولی. کمشنر یو ډاکټر د لودیاني نه مالېر کوټله ته ورواستو و چې د سکندر علي خان فزیکي معاینه وکړي. ډاکټر په خپل رپورټ کې ولیکل چې دی روغ و او د نامردۍ خبره دروغ وه. د پټیالي راجا نریندر سنگ د سکندر علي خان ملګری و ده هم انګریزانو ته ډاډ ورکړ. په اخره کې د دلاور علي دعوه رد شوه او سکندر علي خان په رسمي توګه د مالېر کوټله نواب وټاکل شو.

نواب سکندر علي خان د خپل پلار په شان ساده طبیعت سړی و او له رسمي موقعو نه پرته به په ساده لباس کې ګرځېدو. د ده لومړی کار دا و چې د هر لګښت لپاره يې بودیجه وټاکله او د پېسو حساب کتاب يې غښتلی کړ. په خپلو ځمکو يې په خپل نوم د سکندر پوره نومی کلی اباد کړ، د غوث ګنج په نوم یو نوی مارکیت يې جوړ کړو چې کلیوال خلک د ښارد کاروباری سیستم

سره اشنا کړي. د ریاست د ښه انتظام لپاره هغه د منصورپور یو او سپدونکی کامدار خان راوستو او د مشر وزیر په توګه یې وګمارو او د هغه په مشورې نواب د دوو کسانو نه علاوه د ریاست ټول پخواني ملازمان له کاره ګوښه کړل.

کامدار خان یو سخت طبیعت افسرو او غوښتل یې چې په سرکاری معاملو کې ګډوډۍ لری کړي او ادارې بدلون راولي خو په دې به یې له خانانو سره ناندري وهلې او خلک به یې بنديان کړل. خانان د احتجاج په توګه انګریزانو ته ورغلل. کامدار خان له دندې ګوښه کړی شو او یو ځلې بیا پخواني کارکوونکي راغلل.

په ۱۸۲۰ م کې د ریاستي پوځ لپاره د پلو، سپارو او توپچیانو ګومارول پیل شو. نوی کسان د یو عصري پوځ په توګه تربیه شول او میاشتینۍ تنخواه هم ورته وټاکل شوه. د پوځ لپاره به اسونه او توپونه بیل اخیستل کیده او بېنډه غږول او د پرېډه (رسم گزشت) دود پیل شو. په مهمو ځایونو لکه خزانو، جېل، او د ښار په مهمو دروازو به پولیس ولاړ و. هر ساعت به نغاړه غږېده سره له دې چې هغه وخت ډېرو خلکو ساعتونه لرل.

د نواب سکندر علی خان لومړئ واده په ۱۸۳۸ کې د عطا الله خان له لمسی کرامت النساء بیګم سره شوی و، په ۱۸۴۹ کې د هغې زوی غوث محمد وزېږېدو. نوموړی په ۱۸۲۰ م کې د چیچک د ناروغۍ له امله مړ شو خو دلاور خان د غوث علي خان په اړه وویل چې هغه د نواب زوی نه و. په ۱۸۲۱ کال کې یې یو بل زوی روشن علي و زیږېدو. نواب دویم واده د خپلې یوې بلې ترلې بو علي جوړیه بیګم سره وکړ خو د هغې اولاد ونه شو. کله چې د نواب لومړی زوی مړ شو نو د دلاور علي خان کونډې د خپلو دوو ماشوم زامنو ابراهیم علي خان او عنایت علي د حق لپاره دعوه وکړه. هغې د نواب د یوازیني زوی روشن علي خان قانونیت وننگوه ځکه د انګرېزد

قانون تر مخی مشر ځوئ به د پلار ځای ناستې و. د دې لپاره هغې په بیلا بیلو سرکاري دفترونو کې افسرانو ته پیسې ورکړې. ځوانگرېز کمشنر د هغې دعوا ونه منله. دوی د ریاست حاکمانو ته لیکلې سند ورکړې و چې دوی خپل ځای ناستی په خپله ټاکلی شي. روشن علی هم په ماشومتوب کې مړ شو. د دلاور خان کونډی د خپلو ځامنو د حق لپاره بخشي الله خان ته چې ددی د ځامنو سرکاري سرپرست و، درې زره د سرو زرو سیکې ورکړې وې چې د کمشنر په دفتر کې یو بل تن رام پرشاد ته یې د انگرېز کمشنر ته د سفارش لپاره ورکولې. رام پرشاد د بخشي الله خان نه پېسې اخیستې وې.

او بنای انگرېز کمشنر هم ځینی کارونه د رشوت په بدل کې کړي وې. خود هغه بدبختي دا شوه چې انگرېز کمشنر بارنیز مړ شو او د هغه پر ځای نوی کس هربرت ایډورډ مقرر شو.

ده په انتظامي چارو کې سختي وکړه او د بدو رشوتونو پلټنې یې پیل کړې. د دلاور خان کونډه هم د قانون نه خبره شوه چې هغه د ځامنو لپاره په دی ډول خپل حق نشي اخیستی نو د بخشي نه یې هغه پیسې بیرته وغوښتې. رام پرشاد د سرو زرو د دریو زرو مهرونو (سیکو) په اخیستو تورن شو او دغه تورو نه پرې ثابت هم شول. رام پرشاد د نواب سکندر علی هم نه خوښېد او ایډورډ زهربرټ ته مشوره ورکړه چې دی له کاره وباسي. ایډورډ هغه په شپږو کلونو بند محکوم کړ او بخشي الله خان دوه زره روپۍ جرمانه او د حکومت د عهدې نه لرې کړی شو. د دلاور خان ځامنو ابراهیم علی او عنایت علی ته د انگریزانو له لورې دنارنال کنهیالال اګروال سرپرست مقرر شو. نواب په دې خوشحاله نه و او نه یې دا غوښتل چې نور څوک یې سرپرست وې. ده په خپله د خپل تربور د زامنو تربیه غوښته.

هند اوس پورا د انگریزانو په لاس کې واو په ۱۸۶۹ کې لارډ مایو په امبالې کې د افغانستان امیر شېرعلي خان په درناوي یو دربار راوباله چې د پنجاب ټولو مشرانو په کې گډون وکړو. په دې دربار کې نواب سکندر علي خان ته یې د نهوتوپو د سلامۍ اعزاز ورکړ. له دې دربار نه په واپسۍ نواب سکندر علي خان ناروغه شو، او داسې بنکارېده چې د سیل (ټی. بی) په مرض اخته شوی و. ده له څو کالو راهیسې هڅه کوله چې نوابي او جاگیر سره یوځای کړي چې د خانانوزور کم کړي.

د زوی په نه لرلو ده د ابراهیم خان د فرزندۍ اراده هم کړې وه او د دلاور خان کونډې ته یې ویلي و چې دخپل زوی د فرزندۍ خواست دې انگریز ته وړاندې کړي. هغې خواست ولیکلواو نواب په خپله انگریز کمشنر ته یوړ. په دې درخواست کې د نورو خبرو سر بېره دا هم لیکلي و چې دواړه وروڼه دې د زده کړې لپاره انگلستان ته واستول شي.

انگریزانو دغه درخواست رد کړو ځکه د هغوی دلیل دا و چې په اسلامي قوانینو کې دغسې فرزندۍ نه منل کېږي او که دا ومنل شي نو د جمال خان د کورنۍ نور غړي به هم دغه دعوه کوي. بله انگلستان ته د ماشومانو استول هم د اندېښنې وړ و، ځکه د نوابې کورنۍ دشمنۍ ډېره وه او که پر ماشومانو څه شوې وای نو حکومت به پرې و. انگریز نواب سکندر خان ته مشوره ورکړه چې که دی غواړي ابراهیم دې نواب شي نو پخپله دی له نوابۍ گوښه شي خو نواب په دې خبره ډېر خپه شو. دغه قضیه څلور کاله روانه وه. نوموړي د اولاد لپاره په ۱۸۶۵ کال کې دریم ځل د الف خان نصرت خاني له لور سره واده وکړ او کال وروسته د هغې لور وزېږېدله چې یوازې لس ورځې ژوندۍ وه. د ۱۸۷۰ کلونو په لومړیو کې د نواب د کمزورۍ ځینې نښې نښانې په ډاگه شوې، په دې کال ډیوک اف ایډنبرا (د برطانیې شهزاده) هند ته ولاړ او د ده په اعزازي میلسمستیا کې نواب هم گډون وکړ. خو ډیوک د نواب سکندر علی

خان د میلسمستیا بلنه ونه منله اونواب په دې خپه او صحت یې نور هم خراب شو. انگریزانو ورته خپل ډاکټران ور واستول خو دی روغ نه شو. په ۱۸۷۰ کی یې د بریطانیې د شهزاده مالیر کوټله ته سفر وکړو. ددی لیدنی لپاره د انگریزانو له خوا مالیر کوټله ته د پروگرام تفصیل ور واستول شو. چی د هغه وخت دنوابانو په حیثیت رڼا اچوئ.

"د رپاست (مالیر کوټله) سرکاری افسران به د ښار نه څلور میله بهر د لېفټیننټ گورنر (مېلمه) هر کلی ته ورځی. نواب به د ښار نه درې میله لری د مېلمه هر کلی کوئ او هغه ته به پوه لینده ورکوئ. نواب به په پیل پا په اس گاډی کی د محترم مېلمه کینې خوا ته کښېنی محترم مېلمه کله چی ښار او بیا مېلمستون ته ورسېدونو هغه ته به د نولسو توپو په ډزو سلامی ورکړی شی (یعنی دوه ځلی به ورته د توپو سلامی ورکړی کېږی) کله چی دی د گاډی نه رانېکته شی نو دده د ساتندویانو مشر به ورله خپله وسله وړاندی کوئ نواب به د محترم مېلمه سره د هغه کېږدئ ته ورځی او بیا به تری رخصت اخلی د یوی لنډی وقفی نه وروسته دمالیر کوټله دوه سرکاری افسران به د مېلمه د روغتیا پوښتنی لپاره ورځی او د هغه د مېلمستیا (ډوډی) لپاره به ورته دوه سوه روپئ ورکوئ. (انگریزانو به خپله ډوډی پخپل اشپز پخوله) د نواب سره لیدنه

د نواب سره به د کمشنر مرستیال او یا معین مرستیال بدرگه ځی د مېلمه د منشی او د پولیټیکل اېجنټ (سیاسی استاځی) له خوا به ددوئ هر کلی کېږی، چی د (مېلمستون) قالینی په وروستی څنډه به ورته ولاړ وی، مېلمه به دوه درې گامه وړاندی راځی چی د نواب سره روغېر ووکړی بیا به دی خپلې کینې خوا ته په چوکئ کښېنوئ.، سیاسی استاځی به د نواب ښې لاس ته او د نواب خپلوان او نور افسران به د اېجنټ کینې او د حکومت سکرتر (چارواکی) او د مېلمه نوره عمله به د مېلمه کینې خوا په چوکیو کښېنی. نواب به پوه



لینده او دده خپلوان به د سرو زرو مهر ونه (سیکی) مېلمه ته وړاندی کوئ .  
 د لنډو خبرو نه وروسته به خلعتونه راوړل کېږي. دروند مېلمه به راپاسی او د  
 نواب لپاره راوړل شوی خلعت ته به لاس ورووړي، سکتربه خلعت را اخلی او  
 نواب به د سکتربه لاس نه دا خلعت اخلی. ابراهیم علی، عنایت علی او غلام  
 علی خان به پخپل وار د مېلمه د شخصي منشي د لاس نه او د نواب افسران به  
 د میر منشي د لاس نه خپل خلعتونه اخلی. مېلمه به پخپل لاس نواب ته عطر  
 او پان وړاندی کوئ او د هغه خپلوانو او افسرانو ته د پان او د عطر ورکولو  
 کار به د شخصي سکتربه او میر منشي له خوا تر سره شی. د نواب د بېرته تگ  
 مراسم به هم هاغسی وی لکه چی د راتلو پر وخت یې ووبعنی نولسو توپو د  
 سلامی او د ساتندویانو له خوا د وسلو وړاندی کول.  
 د لېفتیننټ گورنر بېرته تگ

ابراهیم علی، عنایت علی، غلام محمد او سپرنټنډنټ کنهیا لال به د مېلمه د  
 بدرگی لپاره کېمپ ته ورځی او پخپله نواب به د لاری په درېمه برخه کی د  
 هغه هرکلی کوئ. نواب به په پیل یا اس گاډی کی د مېلمه کینی خوا ته  
 کښېښی. په دربار کی به مېلمه د نواب ښی لاس ته، سیاسي استاځی به یې  
 کینی، د نواب خپلوان به د استاځی کینی او سکتربه او د مېلمه افسران به د  
 مېلمه ښی لاس ته کښېښی. خانان او نور افسران به د تحفی او د نذر پېسی،  
 او نواب به د سروارنی (د مېلمه د سر صدقی) څلور سوه روپۍ وړاندی کوئ .  
 د لنډو خبرو نه وروسته د مېلمه پېشکش (تحفه) راوړل کېږي. نواب به د  
 مرواریدو امېل مېلمه ته په غاړه کوئ. پداسی حال کی چی مېلمه به په خپل  
 ځای ناست وی. نواب به مېلمه ته عطر او پان وړاندی کوئ او په دی کار به  
 دا مراسم پای ته وورسېږي. د محترم مېلمه د بېرته ورتگ مراسم به هم د هر  
 کلی د مراسمو په شان په اړولی ترتیب وی."

د سکندر علی خان د مړینې نه شو ورځی وړاندې د ۱۸۷۱ کال د جون د میاشتې په ۲۹ نیټه خپل وصیت ولیکه. ددی وصیت له مخې ابراهیم علي خان د هغه وارث شو او دی د همدې کال د جولای په شپږمه نیټه مړ شو. د نواب په جنازه کې داسې خبرخپور شو چې گوندی د ده د مړ وجود نه چارواکو قیمتي گانې لري کړي او د ده د کورځینې پټکي انگریزانو ته ورکړل شوی و. د ده په فرزندۍ اخیستل شوی زوی ابراهیم خان هغه وخت د خوارلسو کالو و. نواب سکندر علی خان د خپلې نوابۍ په سر کې ډېره کمزورې پالیسي خپله کړې وه او انگریزان د ده له انتظام خوشاله نه و خو وروسته ده ډېر کارونه وکړل. په ټول ریاست کې یې د څلویښتو نه زیات ښوونځي جوړ کړل چې په کې عربي، فارسي او انگلیسي ژبې زده کېدې. د مالېرې دروازي نه بهر یوه لویه ویاله بهیدله چې په باران کې به په کې اوبه را وختلې او خلکو به پرې تگ راتگ نه شو کولی، دلته یې یو پل، د مالېرکوټله اولودهیاني ترمنځ یې دیارلس میله پوخ سړک او په خپلې مانۍ سکندر منزل کې د دربار لپاره یوه ښکلې دیوان خانه د ده د دورې مهم جوړښتونه و. د انصاف لپاره یې عامو خلکو ته محکمې او عدالتونه او د برتانیانې ښاري انتظام یې پیل کړو. که څه هم دا څرگنده وه چې خوارلس کلن ابراهیم علي خان به د مالېرکوټله نواب وي خو د هغه یو تربور غلام محمد په گدی دعوه وکړه. ده دلیل راوړ چې د ده د پلار نیکه بهادر خان او بهیکن خان سکه وروڼه و اوبله دا چې فرزندې په اسلام کې نه منل کېږي. که څه هم انگریزانو د ده له دعوي سره خوا خوږې څرگنده کړه خو اصل خبره دا و چې د غلام محمد څرخ ډېرو او خلکو ته به یې د خیرات پیسې هم ډېرې ورکولې. په ده دوه نېم لکه روپۍ پور وې او د ده د مزکو په دعوی او محکمو هم پیسې لگیدلې.

انگریزانو د معلوماتو لپاره د کمشنر نه رپورټ وغوښت هغه ولیکل "غلام محمد ته په دې وخت کې د نوابۍ ورکول داسې دي لکه څوک چې د لیوني

پیل (هاتي) په خوله لرگی و منډي" يعنی دی د نوابۍ وړ نه و. انگریز حکومت چی د ابراهیم علي خان د نوابۍ د تصویب لیک ورواستوونو مالپر کوټله عملاً په دوو برخو ووېشل شوه. یوخوا ځمکه وال او بله خوا د نوابي کورنۍ خلک و چې یوازې د مالپر کوټله ښار او کلا یې په لاس کی وه. ماشوم نواب ابراهیم خان د انگریزانو تر څارنې لاندې په امباله کې د انگریزي او فارسي ژبو زده کړه کوله. د ده په سرپرستانو کې قاضي احمد شاه، انگریز ویک فیلډ، اغا صاحب او د لوهارو نواب شامل و. د هندوستان د نورو سوونو ریاستونو په شان د مالپر کوټله نوابی هم اوس تر رسمیاتو پاته وه. عام خلک د انگریز رعیت و او تر ډېره حده یې په امن کی ژوند کوو.

خوپه مالپر کوټله کی د نولسمی پېړۍ په وروستېو کی د سیکانو نوری وینی توپدل لا پاته و. د سیک مذهب یو ترکان چې بهایي رام سنگ نومېدو، د هري سنگ په نامه یې ځان ته یوه مذهبي ډله جوړه کړه، چې مرکزي د لودیاني د بهین Z په ولسوالۍ کې و. دی ډلی د سیکانو لږ واره گوروان منل خو په مذهبي تبلیغ کې یې بدلونونه راوستي و. دوی د اکالي دل (د سیکانو یوه بله ډله) نه زیات سخت اود گورو گوبند سنگ ریښتوني مننونکي و. دوی به وړین کالي اغوستل او تل یې د وړۍ څادر له ځان نه تاو کړي و. د گورو گوبند منونکي خپل پټکي له سرونو نه لیرې کول اود سرغړونې لپاره یې باید جرمانه ورکړي وای. خود بهایي رام سنگ منونکو دومره سختي نه کوله. کله چې دوی خپلې مذهبي سندري وپیلې نو په حال به راغلل، پگړۍ به یې له سرونو لیرې شوی او اوږدو ویښتوبه په ورته په اوږدو ټالۍ وهلې. دوی چې کله هم سندري وپیلې نو د حلق نه به یې غږونه را ویستل چې خلکو به ورته کوکې ویلې. ډېر زړه ډله د کوکا په نامه یاده شوه او بهایي رام سنگ دا نوم بد و نه گڼلو. ده د خپلې ډلې د غړو لپاره یو مخفي ټکی (کوډ) جوړ کړی و چې بهرني خلک پرې خبر نه و. دا کوډ دوی خپل کوروالو ته هم نه ښودلو ترڅو چې په کې

شامل نه و. يوځلي بهايي رام سنگ د پتيالي په سفر تللی و. د هغه مننونکي په کوڅوکې تېریدل او خپلې مذهبي سندرې يې ويلې. دوی ډول هم وهلو او د ډېرې جذبې نه گډیدل. خلک به د دوی له دغه مذهبي جوش نه ډېر متاثره شول. د پتيالي مها راجا غوښتل چې د دوی مخفي ټکي پيدا کړي نو خپل دري کسان (جاسوسان) يې ورواستول چې د بهايي رام سنگ په ډله کې شامل شي. دغه کسان چې بيرته راغلل نو مهاراجا ته يې د مخفي کوډ د څرگندولو نه ډډه وکړه. او د کوکا ډلی په اړه تلوسه زياته شوه.

د کوکا ډلی پېرويانو بهايي رام سنگ د يولسم مشر او د هغه ورور بډه سنگ د خپل دولسم مشر په توگه منل خو د گورگوبند پېرويان دوی نه مني. د دوی شمېر په زياتېدو شوه او د بهايي رام سنگ په ژوند کې يولکو ته ورسېدله. ده په هرو پنځلسو زرو منونکيو صوبه دار مقرر کړو. په ۱۸۷۲ کې دده يو صوبه دار د بهايي رام سنگ نه بغاوت وکړ، او خپلو منونکو ته يې په مسلمانو رياستونو د حملې غږ وکړو. بهايي رام سنگ د جنگ جگړې مخالف ونوسم دستي يې په دې اړه انگرېز ډپټي کمشنر ته اطلاع ورکړه. هغوی ټولو رياستونو ته د ممکنه جنگ لپاره د تيار او سپدو غږ وکړو. د صوبه دار زرو او پنځلسو سوو شاوخوا پېرويان به له دی چې دخپل مشرنه يې اجازه اخيستی وای، د مالېر کوتله په لورې روان شول. دوی په سر کې د رام پور په کلي يرغل وکړ او کلیوالو د کوتکونو په زورتېښتې ته اړ کړل. په هغه شپه د مالېر کوتله شاوخوا ورسېدل چې د کلا يوځای پکې مات شوی و. سهار وختي دوه سوه پنځوس تنه چې پلي او سپاره و په دی مات د پوال د ښار له کوڅو او بازارونو نه په تېرېدو سرکاري خزانې ته ورسيدل او اصطبل ته يې ځان ورورساوه او دا روغه يې ووژلو.

اصطبل ته د دې لپاره ورتلل چې اسونه او وسلې ترلاسه کړي. په دې وخت سپېده چاو دیده او د زنانه مانعې څوکيداره چې د محل چت ته ختلی وه ويې

ليدل چې دوی سايبس او کوچوان په وهلو بوخت و. څو کيداری چيغی ناری  
ووهلی نود قلا او د ښار خلک را پاڅېدل.

دوی په کانیواو خښتود يرغلگرو په وهلو لاس پوری کړو. هتيوالو هم پرې  
د تيرېوگوزارونه وکړل. يو يې د کلا په منځ او پنځه نور يې په بازار کې ووژل  
شول. کوا ډله اوس سخت وارخطا او په تيښته وه. هغه وخت د دوی مخې ته  
کوټوال راغی چې دوی وواژه. د سپاره پوځ يوتن محمد خان ورپسې په  
ځغاسته يو څو تنه ووژل خو خپله هم ووژل شو. کله چې حمله کوونکي له ښاره  
ووتل نو هله د مالېر کوټله دفاعي ځواک عمل وکړ او توپونه يې په کلا ودرول  
او پوځ مارچ پيل کړ. د مالېر کوټله خلکو ته جوته شوه چې ددوی د رياست  
تربيه شوی پوځ د دفاع توان نه لرلو او په تېرو څو کلونو کې خپل جنگی  
صلاحيت د لاسه ورکړی و.

د ښار چار چاپيره د گاونډيورياستونوپوځ په پهره ودرول شواو د باغيانو لټه  
پيل شوه. باغيان د شېرپور ولسوالۍ ته چې اوس د پتياډي يوه برخه وه  
ولاړل. هلته د سامانه نيازعلي چې د پوليسو تهانه دارود دوی هرکلی وکړ، د  
شپې تېرولو لپاره يې ورله يوه کوټه ورکړه د دوی وسلې په نژدې کوټې کې  
کېښودل شوې اوټول په دغه کوټه کې ويده شول. دوی گمان نه کاوه چې  
دومره ميلمه پال افسر به ورسره دوکه کوي.

دوی چې کله له خوبه پاڅيدل نو وسله وال پوځ يې په سر ولاړ و. دوی يې په  
پرو وټړل او په يوه گاډي کې يې مالېر کوټله ته ولېږدول. په لاره يې دوی څارل  
چې څوک سيند يا څاه ته ټوپ و نه وهي او ځان مړ نه کړي. په مالېر کوټله کې  
د غلام محمد خان يو لوی کور دی بنديانو لپاره يې لنډ محالې جيل کړواو په  
دوی پهره ولگيده. بنديانو څه حرکت نه کاوه او په ارام د خپل راتلونکي په  
انتظار شول.

د لودیاني ډپتي کمشنر قانون پخپل لاس کی واخیستو، امر یې وکړ چې ټول بندیان دې په توپونو والوزول شي. دی بندیانو په اړه نه کومه پلټنه وشوه او نه له دوی بیان واخیستل شو. درې لوی توپونه د مالېر کوتله د کلا جمال پور دروازي مخې ته راوړل شول.

د ۱۸۷۲ م د جون د میاشتې اتلسمه نیټه او د مازدیگر درې بجې وې چې له کوکا بندیانو نه یې دوه دوه د توپو خلوکې وتړل شول، یوې خوا ته پوځیان کتار ولاړ او بلې خوا ته عامو خلکو تماشا کوله. دا یو عجیبه ننداره وه د مرگ خولې ته دومره نژدې دوی د ست سرې اکال ناره وهله. په دوی کې یو کس هم په ویره نه و. په خپله به راغلل او د توپ خولې ته به ودریدل. لومړي څلور کسان په پرې تړل شوي و خو وروستیو کسانو په خپله د توپ خولې ته ځانونه برابرول. یو کوکه باغي هغه وخت ډپتي کمشنر ته بنکنځلې وکړې او غوښتل یې د هغه ږیرې ته لاس واچوي خود هغه ساتندوی له خوا لاس یې په توره پرې شو او سملاسي ووژل شو. په لومړي ورځ شپږ ډیرش بندیان په توپونو والوزل شول او پاتې نور یې په بل سحر. ټولټال اويا کوکه باغیان تربلې ورځې ووژل شول او د دوی مړي یې یوې لویې کندې ته وغورځول. له دې پېښې وروسته انگریزانو خپل کمشنر او ډپتي کمشنر د خپلو عهدو (وظیفو) نه لرې کړل. ځکه د حکومت په نظر دا یو غیر قانونی عمل و. بهایي رام سنگ د ټول عمر لپاره رنگون ته ولېږدول شو. د شپږپور تهاڼه دار سید نیاز علي ته لس زره روپۍ او د مجسټریت عهده هم په انعام کې ورکړل شول. نوي کمشنر مالېر کوتله ته یو پلاوی واستوو چې د دغه ځای د چارو څارنه دې وکړي.

ابراهیم علی خان په ۱۸۷۷ کې د ډپلي په دربار کې گډون وکړ. او بل کال ته یې د سرحد صوبې او افغانستان د بېلا بېلو جنگونو لپاره د خپلو پوځیانو یوه ډله انگریزانو ته ورکړه. د پوځي مهماتو لپاره له مالیر کوتلې نه اسونه،

قچرې او خرې هم ورليږل کېدې. ده د لوهارود پښتون نواب له لور سره واده کړی و او درې زامن يې لرل چې اسحق علي خان (په انگرېزي ژبه کې دده د نوم په املا ځينو ليکوالانو دى عشق او ځينو عاشق علي بللی دی) احمد علي خان او جعفر علي خان نومېدل. په ۱۸۸۰ م کې د ده زوي اسحق علي خان او مېرمنه يې په يوه ناڅاپي پېښه کې مړه شول او دې پېښې د ابراهيم په ماغزو دومره اغيز وکړ چې آن ليونی شو.

د ابراهيم علي خان د څارنې لپاره يو سرپرسته ډله وټاکل شوه چې د ده زوى احمد علي خان هم په کې شامل و. ماشوم احمد علي د خپل پلار په ژوند کې د مالير کوتله ځينى رسمى کارونه په غاړه اخيستې و. ده د لاهور په ايچې سن کالج کې سبق ويلو او درام پور د پښتانه نوابې کورنۍ کې يې واده کړی و. په مالير کوتله کې د تربورانو په دعوو او د هغوى د اولادونو ترمنځ د ځمکې په سر په جگړولو کې اوس په وړو وړو برخو ویشل شوي و. په ۱۹۰۳ م کې احمد علي خان په رسمي توگه د رياست د نوابې ځينى کارونه په غاړه واخيستل او په ۱۹۰۵ کال يې د لاهور په دربار کې گډون وکړ. په ډېلي کې د انگلستان د پنځم جارج او د ده د ملکې مېرې د راتلو په وياړ يو دربار جوړ شوی و او په دې کې د مالير کوتله سپين ږيرو له خپل نواب سره يوځای گډون وکړ. اوس په لومړي ځل د دې نواب او پوځ د ځېنو ډلو عسکونه خپاره شول، او د شلمې پېړۍ له پيل سره د مالير کوتله پخوانی دور هم پای ته ورسيد.

## نواب او انگرېز

د شپې دولس بجې په دې لوی تالار کې انگرېزانو په شوراو زوږ د نوي کال هرکلی وکړو. جامونه پورته شول او نولسمه پېړۍ رخصت شوه. د مالير کوتله

محمد احمد علي خان هم د انگریز استازې سره ولاړ دی او د دې محفل نه وروسته خپلې مانۍ ته راستون شو.

په تېرو څو کلونو کې ده له انگریزانو نه ډېرڅه زده کړې و، د اوسنۍ زمانې په تعلیم سمبال دی په انگریزۍ ژبه خبرې کولی شي. د ده جامې او د استعمال ډېرشیان د اروپا نه راتلل او دی په دې ډېر خوشحاله و چې د پرمختګ په کارونو کې اوس له ده سلا مشوره اخیستل کېده. د پتیالي نه مالېر کوټله ته د پوخ سړک د جوړېدو وروسته اوس د اورګاډي په پاټلۍ کار روان و. ددی لپاره د مرکزی حکومت د خزانې نه اته لکه روپۍ ورکړل شوي وې. د ده هیله دا وه چې که دا په نوي کال کې ترسره شي نو له خپلو سیالانو سره به سیال شي. څو میاشتې وروسته د ده ارمان پوره شو او د مالېر کوټلې خلکو د لومړي ځل لپاره اورګاډی ولید.

محمد احمد علي خان له خپلې ترلې (عنایت خان لور) سره واده کړی و، خو ده د رام پور له پښتنو سره هم نژدې اړیکې لرلې او دویمه ښځه یې له همدغې کورنۍ نه کړې وه چې له هغې یې یو زوی افتخارعلي خان زیږیدلی و. محمد احمد علي خان د خپل ناروغه پلار له لېدو وروسته سکندرمنزل نه خپلې مانۍ مبارک منزل ته راستون شو. نواب ابراهیم په لیوني نواب مشهور و. د مالېر کوټله سرکاری کارونه احمد علي خان سرته رسوي او په ډېلي کې سړ کال د دربار بلنه ده ته راغلې ده. نوموړی له خپلو ملګرو سره کښېني او د دې دربار لپاره د مالیر کوټله لخوا د پېشکش یا نذرانې پلان جوړوي. ستونزه دا ده چې هغه وخت په ۱۹۰۳ کال کې په دی وړو کې ریاست کې نه پوځ دومره پیاړی نه و چې پریده (رسم گذشت) یې کړی وای او نه هم د نواب سره خپلو تربورانو ملاتړ کوو. له دې کورنۍ سره یو څو پخواني سپین ږيري پوځیان و چې د انگریزانو له راتګ سره به یې خپل دودیز لباس او پگړۍ په سرکړۍ او



دوی به ورته حېرانه و. د شپې تر ناوخته سپین ږیرو پوځیانویو پلان جوړ کړ چې دوی به په دربار کې څه کوي.

په راتلونکو څو ورځو کې دربار ته د تللو تابیا وشوه. د نواب سامانونه لا پخوا لودیاني ته او له هغه ځایه په پوځي ټرکونو ډېلي ته رسول شوي و. انگریزان اوس له بنگاله تر پېښوره خاوره په لاس کې لرله او د هند هغه شتمني چې پرنگیانو یې افسانې اوریدلې وې اوس د دوی په لاس کې وې. د کوه نور الماس چې نادر شاه افشار د مغل خزانې نه لوټ کړی، د احمد شاه د لمسي شاه شجاع نه د سیکانو مها راجا رنجیت سنگ کورنۍ ته رسېدلې وه، اوس انگریزانو د هغه ماشوم زوی شهزاده دلیپ سنگ سره یوځای انگلستان ته وړي او هلته یې ملکي وکتوري ته ډالۍ کړي و.

نواب چې په خپله ډېلي دربار ته ورسېد نو په یو لوی میدان کې یې خپله کېږدۍ وموندله. دلته د هرې سیمې راجا او نواب لپاره بېل بېل ځایونه ټاکل شوي و او څو ورځې په میلستیاو، مېلو او تماشو تېرېدې. له نوابانو سره ورغلیو نوکرانو د هغوی اسونو او پیلانو ته بیل ځایونه جوړ شوي و. په ټاکلې ورځ به دوی ټول د خپلې خپلې سیمې د شان او شوکت د ورنښودلو لپاره د انگریزانو په وړاندې به حاضرېدل.

د مالېر کوټله وارا ورسېد نودوه کېږدۍ په میدان کې ودرول شوی او زړو پوځیانو خپل پریډ پیل کړ. دوی د خپلې سیمې افغاني لباس اغوستی او تورې یې تر ملا تړلې وې. دوی له یوې کېږدۍ به وار په وارا ووتل او په بلې به ورننوتل. حاضرینو ته ښکارېده چې په سلگونو پوځیان له خیمې نه راوځي او په بل وړد ننه کېږي. تر ډېره وخته دغه پریډ روان و او هلته ناست مشران حیرانه و چې دغه وړوکی غوندې ریاست څومره ډېر پوځ لري آن تردې چې هلته ناست د انگریزانو استازی هم حیرانه پاتې و. د پریډ په ختمېدو ټولو لاسونه وپړکول او وروسته د انگریزانو گورنر جنرال له محمد احمد علي نه

پوښتنه وکړه چې هغوی څومره پوځیان لري او څومره يې له ځانه سره راوستی و. محمد علي ورته وويل چې دا خو دولس کسان و چې خپل کمال يې درته وښوده. خو مالېر کوټله يو څو سوه پوځیان لري چې تېر کال له چين نه ستاسو له خدمت وروسته راستانه شوي دي.

شل کاله پخوا په دې رياست کې نواب سره دوه سوه پلي پوځیان، وو شپېته سپاره، شپاړلس توپچې او اته مېدانې توپونه و ځکه چې دوی يوازې دا نه چې په صوبه سرحد کې انگریزان بدرگه کول بلکه د هند نورو برخو ته يې هم استول. نواب ته اوس د يولسو توپود سلامی حق هم ورکړل شوی و او اوس د مالېر کوټله په رياست کې دوه سوه ديارلس کلي شامل و. دلته د اوسېدونکو خلکو شمېره هم په زیاتېدو وه. د سلو زرو نه ډېرو خلکو اوس د غلته ژوند کاوه چې اويا فيصده يې مسلمانان و.

په ۱۹۰۵ کال کې دلته هغه مشهور بازار چې هتې يې په پخو خښتو او دوه پوريزه دي جوړ شوي دي په لرگينو دروازو ښکلې نقاشي وشوه او لگښت يې ښاروالۍ ورکړی و. دا موتی (ملغرو) بازار ونومول شو او هرچا چې دلته هتې اخیسته نو له ښاروالۍ سره به يې تړون لاسليک کاوه چې تر سلو کلونو به نه د دوکان مخه بدلوي او نه به يې په جوړښت کې څه بدلون راولي. د بازار شاته پاڅه کورونه او کوڅې جوړې شوي، له دې سره په مالېر کوټله کې د برېښنا مزي هم وغزیدل او خلکو د تېلو ډيوې وغورځولې.

په ۱۹۱۱ م کې نواب ابراهيم علي خان له دنيا سترگې پټې کړې او محمد احمد علي خان په رسمي توگه نواب اعلان شو. په سکندر منزل کې ده خپل ټول خپلوان را بللي و او له دوی يې د وفادارۍ ژمنه اخیستې وه. د ده تره غلام محمد د نوابۍ په دعوه ورسره تر اوسه کينه ساتله او محمد احمد علي هر وختې چې موقع پيدا کړله هغوی به يې سپک کړل. د ده يوه نیمگړتيا دا وه چې د خپلې کورنۍ له غړو سره يې نژدې اړيکې و نه ساتلې. هغوی ټولو ته

يې د رعايا په سترگه کتل، په تېره بيا د غلام محمد له کورنۍ سره خو يې  
سمه دمه د بنموني پاله.

د ده پرمهال مالېرکوټله ته د انگرېزانو تگ راتگ لا زيات شو. په ژمي او  
پسرلي کې به د ده انگرېز ملگري اود هغوی کورنۍ يې د ښکار او مېلو لپاره د  
مالېرکوټله شاوخوا ځنگلونو کې په اسونو گرځېدل. په ۱۹۱۴ کال د لومړۍ  
نړيوالې جگړې پرمهال مالېرکوټله خپل ټول وسايل او لږ شمير پوځيان  
انگرېزانو ته وسپارل او غوښتل يې چې انگرېزان له ده نه راضي اوسي.  
په ۱۹۱۶ م کې ټولو خانانو په گډه د نواب د پخلاينې لپاره ده ته نذرانه  
راوړه. د سکندر منزل په لوی تالار کې دوی د هغه په انتظار ناست و، ځينې  
په کې ډېر سپين ږيري و.

د نواب عادت و چې هر محفل ته به ناوخته ورتلو او دا د دې لپاره چې ټول  
خلک ورته درناوي لپاره ودرېږي خو په دې موقع سپين ږيرو پښتنو دا فکر  
وکړ چې احمد علي تردوی کشر دی نو ورته و نه درېدل، او يا دا کېدی شي چې  
دوی له وړاندې دا فيصله کړي وه چې نه به ودرېږي.

په دې کار احمد علي سخت په قهر شو او په پايله کې د انگرېزانو له خوا يې  
په دوی د ماليو سره سره سخته جرمانه هم ولگوله. د ماليو په زياتېدو د  
صدرالدين د کورنۍ په ځينو پښتنو کې نا ارامي او خپگان پيدا شو. دوی له  
سيکانو سره لاره جوړه کړه او غوښتل يې چې د پخوا په شان يو پوځي بغاوت  
وکړي خو اوس د دې وخت تېر شوی و. انگرېزانو د خپلو غښتلو چارواکو  
پرمت دا سيمه په ډېر هنر اداره کوله او هيچا دومره توان نه لرلو چې د دوی له  
قانونه يې سرغړولی وای. خلک په لومړي ځل پوه شول چې اوس به د  
حکومت لپاره يوازې زور نه بلکه سياست هم په کاروي

په ۱۹۱۸ م کې د لومړي جنگ په پای کې د مالېر کوتله اوسېدونکو د انگریزانو نه زیاته ارامه ساه واخیسته ځکه د دوی ځوانان د عسکری لپاره وړل کېده. خو بل کال یعنی په ۱۹۱۹ م کې د افغانستان سره په دریم جنگ کې انگریزانو ته نور وسایل په کار شول. د شلمې پېړۍ په دریمې لسیزې کې دلته د هلکانو یو ښوونځی او یو کالج پرانیستل شوی و، او دغه راز یوه ستره محکمه جوړه شوه چې په لومړي ځل خلکو په کې خپلې دعوي وړاندې کړې. خو نواب احمد علي خان د وخت په تېریدو ځان په شرابو کې غرقول پیل کړل. د خپل پلار ابراهیم علی په شان په ده کې هم د اعصابي نارغۍ ښې ښانې پیدا شوی. د ده د کمتری د احساس ځېنې پېښې وې چې خلک یې شکمن کړل. په سختې گرمۍ کې به دی د چت د پکي لاندې نه ویده کېده چې پکې به را پرېوزي. که په ماني کې به څوک زکام شونو دا کس به یې خپلې کوتې ته نه پرېښوده چې دی هم زکام نه شي. کله چې به یې په خپلې ماني کې شراب څښل نو یو تن به یې د بوتل د سرد خلاصولو وویل، هغه کس به د بوتل نه جام ډک کړ او د نواب په وړاندې به یې وڅښل. احمد علي به کله یوه ساعت یا دوه ساعته انتظار ویست چې د شرابو اثر وگوري. کله چې به یې تسلي وشوه چې په شرابو کې چا زهر نه دی گډ کړی نو بیا به یې هغه شراب وڅښل. په ډوډۍ کې به یې هم دغه احتیاط کاوه، دی به هروختې له خپلو معلوماو نامعلوماو دښمنانو په ویره و.

یو ځلې په یو دربار کې د گډون لپاره هغه خاص اورگاډي کې د پتیا لې له لارې ډېلي ته تلو. کله چې اورگاډي د پتیا لې تم ځای ته ورسېد نوده ته خبر راوړو چې هلته به یو څه انتظار کوي ځکه د پتیا لې د مها راجه اورگاډی هم تللو ته تیارو، چې ورپسې به د مالېر کوتله گاډي تلو. نواب احمد علي سخت په قهر شو. ځان ورته ټیټ اوبی حبشیه ښکاره شو، خپل منشي ته یې وویل چې هر څنگه کېږي، اول به د ده گاډی د پتیا لې نه وځي، منشي لاړ او د

اورگاډي د سټېشن ماسټرسره يې خبرې وکړې، هغه ته يې ډېرې روپۍ رشوت ورکړې او شېبه وروسته د پټيالي راجه ته وويل شول چې د هغه په اورگاډي کې يوڅه تخنيکي ستونزه پيدا شوې ده، گاډي به لږ ځنډېږي. په دې وخت کې د مالېرکوټله اورگاډي د سټېشن نه ډېلي په لورې روان شو. کله چې نواب احمد علي ډېلي ته ورسېد نو خبرشو چې د خرڅ ټولې پېسې په پټياله کې په رشوت لگېدلې و. بيا په ډېلي کې د ده منشي له بل چا نه پورواخيست او د نواب د پاتې سفر خرڅ يې پورا کړو.

احمد علي به د خپل عايد نه ډېرزيات مصرف کاوه او تل به پوروړی و. په مالېرکوټله کې يوصراف مونالال نه به يې پېسې پور کړې. يوځلې نواب په ډېرې تادۍ کې د مونالال نه پيسې واخيستې او رسېد يې ورله ورنه کړ، تجار نا کراره و او د نواب منشي ته يې وويل خبردۍ که سرکاري رسيد نه وي، ماته په يوه ساده کاغذ کې وليکه چې دا پېسې نواب صاحب اخيستي دي، هسې نه ترېنه هېرې شي.

وروسته نواب احمد علي چې خبرشونوصراف يې را وغوښت، له ځانه سره يې کښېناوه او ورته يې وويل "کله هم داسې شوي چې موږ له تا پېسې اخيستي وې او بېرته مو نه وي درکړي؟" صراف ترېنه وويريده او بخښنه يې وغوښته خونواب احمد علي ورته بيا همدا ويل چې ماته رايا د کړه چې کله موږ ستا پيسې نه وې درکړي. د نواب احمد علي خان د خودخواهۍ يو بل مثال دا وه چې کله به يو محفل ته تلل نو له خپل تگ نه وړاندې به يې خپل جاسوسان هلته واستول، هغوی به ورته خبرونه راوړل چې څوک څوک را رسېدلي دي. د راجاگانو او نوابانو د محفل يو ادب دا و چې هريو ميلمه چې به را ورسيد نو دا نور حاضر ميلمانه به ورته د سترې مشي لپاره ودرېدل. نواب احمد علي نه غوښتل چې نورو ته د درناوي لپاره پاڅي او يا دا چې نور خلک دې ټول ده ته ونه درېږي. کله چې به خپلو جاسوسانو ورته خبرورکړ چې ټول ميلمانه را

رسیدلي نو دی به هغه محفل ته ولاړ. یو ځلې همداسې په یو محفل کې کله چې دی را ورسید نو ټول نوابان او راجاگان ورته د سترې مشي لپاره ودرېدل. نواب احمد علي خان په دې دومره خوشحاله شو چې په ډېر جوش کې خپل د غاړې د ملغلرو امیل ونيولو او په بې خبرۍ کې یې دا دومره په گوتو کې ومروړه چې امپل وشلید او ټولې ملغلرې دانه وانه په ځمکه پریوتې. د دې میلستیا کیسې تر ډېره د خلکو په خوله وې.

انگریزانو په مالپر کوتله کې د اوسپنې د څادرونو د جوړولو دوه کارخانې جوړې کړې، چې زیاتره به د دوی د بارکونو او پوځي گودامونو لپاره کارېدل، وروسته د بایسیکل د جوړولو اود کتان د تاراوېدلو کارخانې په کې جوړې شوې او ډېر ژر دغه وړوکی ریاست په یو صنعتي سیمې بدل شو.

په ۱۹۴۷ م کې د هند له وېش سره پنجاب هم ووېشل شو، مالپر کوتله د هند د یوې برخې په توگه پاتې شوه. احمد علي خان اوس زوړ شوی و اود هغه وخت د خلکو مهاجرت یې ولیدو چې په میلیونونه انسانان بې کوره او نور ووژل شول. د سیکانوزېه تریگني یو وارې بیا ژوندۍ شوه، دوی به په بې وسلو مهاجرو ډلو حملې کولې، سړي به یې ووژل ماشومان به یې له میندو جلا کړل او بنځې به یې وتښتولې، خو هغوی چې په مالپر کوتله کې پناه اخیستې وه په امن کې و. سیکانو اوس هم د خپل مذهبي مشرگوروگوبند د هغې دوعا درناوی کاوه چې نواب شېرمحمد خان ته یې کړې وه. یوه نېکي او د حق کلیمه څومره اغیز شیندلی شي د دې مثال په خپله دغه ریاست و چې هغه وخت پکې سلو زرو مسلمانانو پناه اخیستې وه.

محمد احمد علي د ۱۹۴۷ م د اکتوبر په اتلسمه نیټه له دنیا سترگې پټې کړې او د ده زوی افتخار علي خان نواب شو. خو اوس دا معلومه نه وه چې د هند دغه ریاستونه به په کوم حال پاتې شي. د شلمې پېړۍ دویمې نیمايي په هند کې د راجوارو او د نوابیو د خاتمې اعلان هم کاوه. افتخار علي خان له

۱۹۶۴ نه د مالېر کوټله د مشر وزیر په توګه ټاکل شو. د ده ژوند هم په اروپايي طرز تېر شو، کومو خانانو چې په خپلو ځمکو ژوند کاوه په دوی کې زیاتره د ویش پر وخت لاهور ته ولاړل. ځینو نورو چې لوی کورونه او نوکران یې لرل او خپل ځان یې په دې اړه ګرې کې ساتلی شو هم هلته پاتې شول. افتخارعلي خان د خپلې نوابۍ د اعلان پر وخت په دربار کې یو تقریر وکړ، چې وروسته د ده په لیکلې تاریخ کې هم شامل شو.

په هغه وخت کې د ده تقریر نه یوازې د سیاست هغه نوې تګلاره ښايي بلکه دا هم په ګوته کوي چې ده څومره هڅه کړې ده چې ځان د هند حکومت وفاداره او له پاکستان نه بیل څرګند کړي. د دې نه علاوه په دې تقریر کې یو څو حقایق ناسم و چې یو څو بیلګې یې په دې ډول دي:

"شیخ صدرالدین د کردستان او سپدونکي و، د پارس د کسپین بحیرې له بندر نه یې هجرت کړی و، هلته یې د شیروان ښار جوړ کړ او بیا د غزني له لارې ملتان ته ولاړ او د بهاوالدین سهروردي خپله شو."

د ایران د درېند هغه سېمه چې دی یې یادوي یو تفریحی ځای دی او د کردانو د سیمې نه ډېره لرې ده. بیا وایي "مالېر کوټله په ۱۴۴۲ کې د پنجاب خپلواکه نوابي وه" په اصل کې دا نېټه ۱۴۵۴ میلادي کال دی.

داسې ښايي چې نواب افتخارعلي خان نه غوښتل چې د پاکستان له پښتنو سره خپلې اړیکې وښايي او یا کېدی شي دا تقریر بل چا ورته لیکلی و چې هغه په خپله هم له ډېرو حقایقو خبر نه و.

نواب افتخارعلي خان یوازې یو کال د مالېر کوټله د نواب په توګه پاتې شو. ده په خپله په پنجاب کې د ټولو ریاستونو یوه اتحادیه جوړه کړه او له هند حکومت سره یې د یوځای کیدو اعلان وکړ. په نوی هند کې د نوابانو او د راجگانو ځای نه و پاتې افتخارعلي خان د انګریزي تعلیم تر څنګ اروپايي طرز ژوند هم کړی و، او ډېرو نورو ملکونو ته یې سفرونه هم کړي و خو د

نوابی ځېنې دود او دستور اوس هم پرځای و. نواب د خپلو خپلوانو د لېدو لپاره کله چې د دوی کور ته ورتلو نو هماغه شان دېدې به یې ساتله چې یو وخت د ده د پلار اونیکه په وخت کې ساتل کېدله.

د نواب د راتلو اعلان به له وړاندې کېدو او د هر چا کره چې به دی ورتلو هغوی به تیاري کړې وه. نواب به له خپلې گاډۍ ښکته شو، پلې به کوڅه کې د خپلو خپلوانو په بدرگه روان و او کور به به هم ورسره و. په کور کې به یې خپلۍ او بوتان د ناستې کوټې نه بهرو ویستل، په کوټه کې به په یو مسند کېښناستو او نور خلک به ورته چار چاپېره په خپلو ځایونو ناست و. بیا به د کور مشر له یوې تورې سره د نواب په لورې ولاړ، مخامخ به ورته په گوندو کېښناستو او خپله توره به یې ورته وړاندې کړه چې د کور به د وفادارۍ څرگندول و. نواب به په تورې لاس کېښود، دده د یو خدمتگار سره به مخملي کڅوړه وه، د کور نورو غړو او خپلو خپلوانو به په لاسونو کې د سرو یا د سپینو زرو سیکه نیولې وه او کله چې به دا خدمتگار ورته وړاندې شو نو دوی به دغه سیکه د هغه په کڅوړه کې واچوله، نواب به دا هرڅه څارل چې څوک څومره سیکې په کڅوړه کې اچوي. دا سیکې به د نواب د سر صدقه گڼل کېدې او کله چې به نواب د دغه کور نه ووت نو د کڅوړې ټولې پیسې به په غریبانو وویشل شوې. که په یوه کور کې نواب ته توره نه وړاندې کېدله او یا به د کڅوړې پیسې کمې وې نو نواب په دې سخت خپه و او له هغې کورنۍ سره به یې سمه دمه د ښمنۍ شوه ځکه د هغې مانا دا وه چې هغه کورنۍ ده ته پتمنه نه وه او یا یې درناوی ورته نه لرلو.

نواب افتخار علي خان درې پښتنې میرمنې را واده کړې، لومړۍ مېرمنه یې د رام پورد نوابې کورنۍ نه وه، دویمه یې د ټونک د نواب امیر خان لور او دریمه یې د مالېر کوټله د یوې پښتنې کورنۍ جینۍ وه خو له یوې نه یې هم اولاد ونه شو. د هند حکومت د زرعی اصلاحاتو په لړ کې له ځمکه والو نه



لويي ځمکې واخيستي او په عامو خلکو يې ووېشلې ، د نوابي سيستم له ختمېدو سره ډېر خلک يې روزگاره شول .

هغه ځمکه وال چې په مالير کوټله کې پاتې شول د هغوی شمېره ډېره کمه ده، پاتې نورو پښتنو به يا مزدوري کوله او يا يې اهنګري ته لاس واچوه، دلته اوس د خلکو شمېره د سلو زرو نه ډېره ده چې په کې شل زره مسلمانان او ډېر يې پښتانه دي .

## هغه تللی عظمت

د ۲۰۰۲ کال د دسمبر د مياشتې د پر شمه نېټه وه د مالير کوټله اسمان خړ و، د دې ځای د پخواني نواب کور سکندر منزل ته مې خبر ورکړی و چې زه د ساجده بيگم ليدل غواړم. سکندر منزل په اته جريبه ځمکه کې جوړ شوی دی او هر نواب په خپل وخت او په خپله سليقه دا ښکلی کړی او يا يې په کې ترميم کړی دی .

د مانۍ ودانې د وړو لهوړی خښتو جوړه ده ، د دې د پاسه سيمتي پلستر او ورباندې ژير رنگ د شلمې پيړۍ دی. د دې د لوی دروازې نه د ننه پراخ انگر د ځمکې نه لږ لوړ جوړ دی چې چټ نه لري او ښايي په خاصو موقعو او يا په اوږي کې ورباندې بي شمېره خلک کښېناستل او د حجرې کار يې ورکاوه. د دې انگر بل سر کې يوه بله لرگينه دروازه د ننه وړو کې دالان کې خلاصېږي چې ښايي د بوټانو او يا د خپليو د ويستلو ځای وو، خو دومره لوی و چې يو مېز او يوه لويه هېنداره پکې په ځای شوې و.

د مېز د پاسه د هند د پخوانۍ لومړۍ وزيراعظمې اندراگاندهي عکس ايښی و، په يو بل عکس کې د راجيوگاندهي سره يوه مېرمنه ښکارېده چې زما په

اندازه د نواب افتخار وروستۍ مېرمنه ساجده بيگم وه. د دالان بل سرته د لرگي په دروازه شيشې لگيدلي وې، يوې خدمتگاريې دا دروازه راته پرانيستله او د ننه يې د راتلو اشاره راته وکړله، ما غوښتل چې بوتان وباسم خو د ننه مې چې په قالين دوږې او خاورې وليدلې نو اراده مې بدله کړله. دا لوی هال (تالار) چې يو وخت د ماليرکوټله نوابانو پکې د خپلو خپلوانو سره ليدل او مهمې جنگي فېصلې به يې په کې کولې دومره لوی نه و. زما په اندازه دېرش مېټره اوږد او لس مېټره پلن و، د دې تالار ټول فرش په زړو قيمتي قالينو پټ و چې رنگونه يې خاوري شوي و. له ديوالونو ژېړ پلستر په رانږېدو و، د کرکيو ځينې شيشي ماتې او نور يې په ښيرو پټې وې. داسې ښکارېده لکه چې دلته چا په مياشتوهم صفايي نه کوله. د ديوالونو سره په قطار د لرگيو ښکلي نقشونه لرونکي د کږو پښو (پايو) انگرېزي طرز قديمي صوفي وې چې ورباندې مخملي گدۍ ايښې وې. په ديوالونو د پخوانيو نوابانو رنگين انځورونه ځوړند و چې د نواب احمد علي عکس په کې پاک او نوی برېښېدو خو د ديوال په بل سر کې تر ټولو لوی او رنگين انځور د نواب سکندر علي خان و چې لباس يې حيرانونکی و. ده د گيډي پرتوگ د پاسه چپنه اغوستې وه او داسې ښکارېده چې ډېر لوی او غټ سړی وي خو د ده په اړه په کتابونو کې ليکل شوي و چې نوموړی به ډېر ساده لباس اغوستو او په پښو به گرځېدو. يو څو شېبې وروسته ساجده بيگم د تالار د بل سر د دروازې نه را دننه شوه، ښښه يې وغوښته چې د دې زکام و او طبيعت يې ښه نه و. ما سره يې په ورين تندې روغې وکړ، کښېناسته او ډېره په مينه يې راسره خبرې پيل کړې. د دې په نيلا سترگو کې د زمانې غمونه پټ و خو اوس هم ښه ښايسته وه، لوړه دنگه او د مخ په گلابي پوټکۍ يې ډېرې گونځې نه وې، اواز يې دروند

و. ما د غږ د ثبت لپاره مايکروفون اوټپپ را وويستل نو دی راته په خندا وويل ته څه پوښتنې لري؟

ما ورته وويل، غواړم چې د نواب افتخار او وروستيو حالاتو په اړه درسره خبرې وکړم، خو هغې د پخوانيو حالاتو په اړه يا خو معلومات نه لرل او يا يې هم نه غوښتل چې په دې اړه څه ووايي د نواب افتخار په ذکر هم خاموشه شوه. ما د دې نه د شخصي ژوند په اړه پوښتنې وکړې خو دې په ډېر احتياط خبرې کولې او معلومات يې نه را کول.

د نوابې کورنۍ د مېرمنو په اړه يې وويل چې هغه وخت ډېره سخته پرده کېدله، د هېچا جرات نه و چې له اجازې پرته د ښځو خونو ته ورشي، هغه خدمتگارانې چې د کور د ننه به يې کار کاوو دوی هم يوازې د لوی تالار د دروازو د شانه له سړيو سره خبرې کولی شوې.

ښځو ته د سرکاري سفرونو اجازه نه وه، او که مېرمنې کله په ځانگړې گاډي کې له کوره بهر وتلې نو ددی چارچاپېره به پردې لگيدلې وې. کله چې به کومه ښځه ناروغه او مجبوره شوه چې حکيم ورته را وغواړي نو حکيم به د پردې د شانه نه يوازې د هغې د مرض د علايمو په اړه پوښتنې کولې. ډېر سخت مرض د تشخيص لپاره به يې کله کله د نبض کتلو اجازه اخيسته. په مالير کوټله کې پښتانه د يوبل سره د خپلوئ له کبله تگ راتگ کوي. دوی چې به کله د خپلو خپلوانو کره ورتلې. د نوابې کورنۍ مېرمنې به د چا کور کوڅې ته ورسېدې او گاډۍ به وړاندې نه شو تللې نو د کوڅې دواړو غاړو ته به يې څادرونه (پردې) ونيول، ښځې به د گاډۍ نه ښکته شوې نو دوی به د څادرونو په منځ کې د هغه کور دروازې ته ولاړې.

ساجده بيگم راته وويل ماچرې بورقه (بقره) نه ده په سر کېرې ځکه چې ضرورت يې نه وپېښ شوی د خپل لباس په اړه يې راته وويل "موږ زياتره کميس پرتوگ اغوستل، ساړهي زموږ لپاره پردې لباس و، کله کله به مو په خاصو موقعو

تنگه پا جامه (چوپي داریا چین دار) او اوږد پیشواز (کوچاني ډوله کمیس) اغوستل. په پنجاب کې د سرو زرو د گانو ډېر رواج دی نو د هرې یوې مېرمنې به ښه درانه بنگرې، کرې او نور کالي و.

ساجده بیگم د نولس سوه او یایمې په لسيزه کې د کانگرس گوند لخوا په ټاکنو کې برخه اخیستې او د مالېر کوټله لپاره د پارلیمان څوکۍ یې گټلې وه. هغې نه مې پوښتنه وکړه چې په ژوند کې یې تر ټولو گرانه فیصله څه وه نو مسکۍ شوه او وی ویل، کله چې مې په سیاسي ډگر کې قدم کېښود نوراته جوتنه شوه چې د پردې تر شا کارونه ناشونی دي، زما لپاره تر ټولو گران کار له پردې بهر را وتل و. زما د کورنۍ ځېنې غړي په دې خوشحاله نه و خونواب افتخار علي خان یو روڼ اندی و او ما سره یې پوره مرسته وکړه.

ما ترې د نوابې کورنۍ د قیمتي او زاړه اثارو په اړه پوښتنه وکړه نو هغه یوڅه نارامه شوه او وی ویل "هغه څه چې ما ته را رسېدلي اوس هم راسره دي، د هغې نه وړاندې د شيانو پوښتنه دې له هم هغو خلکو وشي.

ساجدې بیگم په کنایه کې راته وویل چې په کورنۍ کې یې د وراثت په اړه یو څه لاندې روانه ده او خبره تر محکمې رسېدلې ده گوره چې څه کېږي. ورته مې وویل چې ولې دا دومره ښایسته او ښکلې مانۍ حکومت ته نه ورکوي چې هغوی یې میوزیم کړي او یا پکې تعلیمي اداره جوړه شي. هغې راته وویل چې اوس یې په یوه برخه کې پخپله د جینکو یو ښوونځی پرانیستی (یعني د فیس په بدل تعلیم) او دا چې د دې مانۍ نه د میوزیم جوړولو په اړه به غور وکړي.

د هغې نه مې اجازه واخیسته چې د دې مانۍ د هندارو خونه (شیش محل) وگورم. چې د تالار نه بهر ښې لاس ته په بره پور کې جوړ و. دلته د تالار چت هم لوړ خو ساده و او د دې د یوې لویې دروازې نه هغه کوټې ته لاره وه چې دوی ورته شیش محل وایي، دلته په چتونو او دیوالونو په زرگونو وړې او

لويي هېندارې لگېدلې وې، کوټه د يوې خېمې په شکل وه او د دې په نړيو ستونو هم وړې رنگېنې شيشي وې. ما چې د هرې خوا نه هڅه وکړه، د دې کوټې بڼا بڼه مې په کپمره کې خوندې نه کړې شو، د هرې خوا نه د کپمرې د فلېش رڼا د پوې يا بلې هېندارې نه بهرته راتمېږده او تصوير يې خرابوو. هغه شيشې چې د دې د چټ نه رالوېدلې وې د پښولاندې راتلې، په ځمکه يو څادر غوړيدلی و چې شيشې د چا پښې ژوبل نه کړې. په دې ټوله کوټه کې مېرځو کې نه و.

د هندارو کوټه قريباً دولس مېټره اوږده او قريباً شپږ مېټره پلنه وه، او د دې په يو سر کې محراب جوړ و، په دوو ديوالونو يې په فریمونو کې زاړه او د انگریزانو د وخت عسکونه ځوړند و چې په کې د مالیر کوټله بيلابيل مشران د خپلو بهرنیو ملگرو سره ناست ښکاريدل. د لرگي په يوه فریم کې ليکلی فرمان هم ځوړند و خو دومره خاورې او دوړې پرې پرتې وې چې هېڅ نه لوستل کېده.

د دې کوټې د ستونو شا ته لوي کړکۍ يوی گيلری ته خلاصېدې چې د هغې يوی خوا نه د مانۍ انگرې ښکارېده. يو بل محراب نه ښکته د دربار هال ښکارېدو چې اوس تش پروت و، نه يې په فرش قالبېنې وې او نه يې په کړکيو وربښمنې پردې. د څښتنو په ديوالونو د جولا ځالې څرېدې. د شيش محل د کوټې په ورستۍ سر کې د شيشو او لرگيو يو شوکېس (د شيشې او لرگي وړوکی صندوق ډوله مېز) اېښی و، هاغسې لکه چې په موزيمونو کې وي او زاړه توکي پکې اېښودل کېږي. زه نژدې ورغلمه چې ووينم گوندې په کې کوم تاريخي يا لرغوني اثار اېښی وي. ځکه دې شوکېس ته يو جرنده (قفل) هم ځوړند و، نو تلوسه مې زياته شوه خو هلته د شلمې پېړۍ د پروړو جوړ شوی د اروپايي ښځو د سر خولۍ (هېټ) اېښی و. د چټ نه يوه وړه شيشه زما مخی ته را پريوته نو پام مې شو چې دا خونه په رږېدو وه.

د سکندر منزل د دویم پور نه مې چارچاپېره ولیدل، د دې د لویی دروازي نه بهر د دوکانونو د جوړولو کار کېدو، هغه لارې چې یو وخت په کې د نوابانو ګاډي او موټري تلې راتلې اوس سیمتو، خبستو او اوسپنې بندې کړې وې. د مانی بلي خوا ته د مېښو او د غواګانو غوډلې وې. د اتلسمې پېړۍ د دې ودانۍ د لویو دیوالونو په سوریو کې ابابیل او د مرغیو ځالي جوړې وې، په یوې برنډې کې د پیازو پوستکي هوا بادول، خدای خبر د کومې مېلمستیا نه پاتې و.

ښکته د ساجدې بیګم سره مې نوری خبرې وکړې. د شیش محل په اړه یې وویل زه خپل زیار باسم اوسو چ کوم چې د دی لپاره د لکهنو نه کارگران را وغواړم چې دا بېرته جوړ کړي. د دی کورنۍ د کتابونو او د پخوانیو اسنادو په اړه پوښتنه مې ترې وکړه نو هغې ډېر په خپګان وویل "څه موده وړاندې زموږ د مانی د یوې کوټې چت په باران او سېلۍ کې راپریوت او زیاتره کتابونه اوبو ووهل، هغه څه چې ترې پاتې شول موږ سره دي خو نور ضایع شول. په ساجده بیګم کې مې د ژوند هېڅ هیله نه لیده، داسې ښکاریدله لکه چې ژوند ورته یو پېټی شوی وي.

د نواب افتخار لومړئ میرمنه د ټونک د نواب خور چې زما د تګ پر وخت د اتیاوو کلونو وه، په یوې بلی مانی مبارک منزل کې اوسېده. مبارک منزل ته تللې ښکلې لاره په شنو ونو او ځنگلونو پټه وه، د ژېړ رنګ دا ودانۍ د لویو لویو باغونو په منځ کې جوړه ده، مانی ویجاړه، مارغانو په کې ځالي جوړې کړې او هیڅوک په کې نه ښکارېدل.

د لویی دروازي سره جوخت یو کټ پروت او یو زوړ سپری چې ځان یې په ګرانه خوځولی شو، یوازینی څوکیدار و. هغه راته وویل چې مشره نوابه څو کالو راهیسې ناروغه ده او په مالیر کوټله کې د جوړو شویو نویو بنگلو (ودانیو)

کی په یوه کې او سپړې خو د نوی بنگلی یوی نرسې راته وویل چې نوابه ډېره کمزورې ده او د هیچا سره لیدل نه غواړي .

درې کاله پخوا په فارسي لیکل شوی یو زوړ کتاب وموندل شو . زما نیکه د مالېر کوټله د وروستي نواب افتخار علی خان تروخته د مانۍ د کتابونو او لیکلو اسنادو د ساتونکي په توگه کار کاوه او د هغه له مړینې سره سم له مانۍ سره زموږ اړیکه پرې شوی وه . اوس چې مې دا کتاب وموند نو یوه تلوسه مې پیدا شوه چې په دې کې به څه لیکلي وي . زما اردو ژبه زده ده او دومره مې ولوستلی شول چې دا کتاب دوه نیم سوه کاله پخوا په لاس لیکل شوی او د مالېر کوټله ځینې پېښې په کې ثبت دي . د کتاب په وروستيو پاڼو کې یې تاويزونه هم لیکلي و او د دې لپاره چې کتاب یو څوک ولولي او یایې وژباړي زه د مالېر کوټله د نواب شېر محمد خان د علمي څېړنو مرکز ته ولاړم . د دې ادارې مشر زینت الله خان په فارسي ژبه پوهېږي خو ده راته وویل "زه وخت نه لرم" بیا مې د ښار مفتي فضل الرحمن عثماني ته دا کتاب ورکړو او ورته مې وویل چې زه به کله ناکله درځم چې په دې کتاب ځان پوه کړم او را ویې ژباړم . خو مفتي صاحب هم ډېر مصروفه سړی دی ، شپږ میاشتې یې دا کتاب له ځانه سره ایښی و ، بیا چې ورپسې ولاړم نو کتاب د ده په کتابتون کې بی درکه شوی و . ما دمفتي صاحب نه گيله وکړه نو دی نا راضه شو او راته یې وویل "وگوره که په کتابتون کې یې لټولی شي ویي لټوه او واخله" .

ما په خپله د هغه په کتابونو کې لټون پیل کړ او اخر مې کتاب پیدا او کور ته راوړ . یوه ورځ مې دا کیسه یوځای کې وکړه ، هلته د کالې خان په نامه یو تن راته وویل چې نیکه مې په فارسي ژبه پوهېږي او غوښتنه یې وکړه چې کتاب ورکړم چې خپل نیکه ته یې یوسي ، اوس کتاب له هغه سره دی ، یو کال کېږي چا راته وویل چې هغه دا کتاب بل چاته ورکړی دی .

دا ټوله کيسه په مالېر کوټله کې راته غضنفر علي خان وکړه چې له نوابي کورنۍ سره خپلولي لري. د هغه د مېلمنو په کوټه کې په ديوال يو زوړ ډال خوړند و، ماترې پوښتنه وکړه چې دا د کوم وخت دی او توره به هم ورسره وي او که څنگه، هغه څه شوه؟ غضنفر علي خان راته وويل چې "د دې ډال په شان يو بل هم و او توره هم ورسره وه، زما خورئ چې په پاکستان کې او سپري يو ځل په چکر مالېر کوټله ته راغلی و د هغه دا توره او ډال ډېر خوښ شول، راته يې وويل چې د خپلې کورنۍ يوه نښه له ځانه سره وړل غواړي. موږ هم ورته دا دواړه ډالۍ کړل او فکر مې وکړ چې له دې ځايه به هلته دا ډېر خوندي وي. د هند او پاکستان ترمنځ ناندريو او د جگړې له امله مسلمانانو د غلته په خپلو کورونو کې د دا ډول شيانو اېښودل بند کړي دي، په مونږ شک کېږي، زموږ ډېرو خپلوانو پخوانۍ تورې راټولې کړې او په يوه څاه کې وغورځولې چې ځان ترېنه خلاص کړي. زموږ په کور کې دا توره او ډال ډېر قيمتي و او د نواب له خوا زموږ نيکه ته د هغه د خدمتونو په بدل کې ورکړل شوي و".

کله چې غضنفر علي خان په ۱۹۹۱ کال کې د خپلې خور د ليدو لپاره پاکستان ته ولاړ او د تورې پوښتنه يې وکړه نو خورئ ورته وويل "ما هغه توره په کراچي کې د فرانسې سفير ته ډالۍ کړله او هغه دومره خوشحاله شو چې ماته يې يو سند راکړو چې په کې زما نوم ليکلی او دا چې زه د فرانسې نښه ملگري يم". غضنفر علي خان وويل زما خورئ د هغې موقع يو عکس را استولی چې د فرانسې سفير ته توره ډالۍ کوي.

ما د غضنفر نه پوښتنه وکړه چې ايا دی هم دغه کار يو وياړ گڼي؟ نو په دې خبره د هغه سترگې له اوبڼکو ډکې شوي. ما ترې د پخوانيو عکسونو پوښتنه وکړه چې څه يې کړل؟ هغه خپلې مېرمنې نصرت جهان ته وکتل او راته يې وويل "دوی هغه زاړه عکسونه کوم گودام کې اچولي دي" بيا دی ولاړ او



ځينې تور او سپين عكسونه چې په فريمونو كې بند و راوړل او دوې او خاورې يې ترې و څنډلې .

ما د ناستي د دې كوتې ديوال ته كتل چې پرې له يو سر نه واخلي تر بل پورې د هالېنډ د لاله گلانو يو لوى پوستېر لگيدلى و ، دا ډول پوسترونه په بازار كې شاوخوا پنځوس روپۍ قيمت لري . نصرت جهان ته مې وويل " فكر نه كوى چې دا عكسونه له هغه پوستېر نه زيات ارزښت لري؟ " زما په خبرو هغى ته يو څه تاو ورغى او راته يې وويل نن سبا خلك رنگه تصويرونه خوښوي . " ما ورته وويل " په لندن كې داسې عكسونه مې په انټيڪ پلورونكوپه نيلا مۍ كې ليدلي چې قيمت يې د سلو ډالرو نه كم نه وى ، دوى دواړو يوه شېبه داسې راته كتل ته به وائ زه ورسره ټوكې كووم .

اخر مې ورته وويل " تاسو خو هسې هم دا عكسونه په ردي كې غورځولي دي ، كه غواړئ زه به دا عكسونه درنه په بيه واخلم " ، نصرت جهان ژر پاڅيده او عكسونه يې ځاى پر ځاى كړل . غضنفر وويل " دا خو زموږ د خاندان يو ميراث دى " ما ورته وويل نو د پلار نيكونو ميراث كوم ځاى ساتل پكار دى؟ زما هيڅ اراده نه وه چې دا عكسونه يا بل څه ورنه په بيه واخلم خود دى لپاره چې دوى د عكسونو په ارزښت لږ پوه شي نو دا خبره مې وكړه .

غضنفر راته وويل " زما د نيکه ټول كتابونه او كاغذونه موږ په گودام كې اچولي دي ، اوس چې تا راته وويل نو زه به يې په يوې سمې كوتې كې خوندي كړم او هغه زوړ تاريخ خو هرومرو پيدا كووم " . هغه به د وروستي نواب افتخار على خان سره ډېر ليدل او راته يې وويل كله چې هغه د مالېر كوتله تاريخ ليكلو نو يوه ورځ يې زه را وبللم او د كاغذونو يوه گيډۍ يې راته راكړه ، په دې كې د مغل پاچاهانو او نورو واكدارانو له لوري په فارسي ژبه ليكل شوي فرمانونه او نور بى شمېره ليكونه و ، (بنايې د افغان واكمنو ليكونه هم پكې و )

په خپله د مالېر کوټله دنوابانو د لاس ليکلي شيان هم و، ما د ځينو ليکونو نېټې ورته ولوستلې، وروسته معلومه نه شوه چې دا کاغذونه څه شول. خو کاله کېږي چې د ماڼۍ د کوټې يو چت را پريوتی او ځيني قيمتي کتابونه په کې ضايع شول، ورسته ساجده بيگم ډېر کتابونه او کاغذونه په کباري کې خرڅ کړل، زه چې خبرېدم هر څه د زور کاغذ په بيه خرڅ شوي و او يوازې هماغه قلمي زړه نسخه چې په فارسي ليکل شوې ده په مشکله مې له چانه واخيسته او اوس رانه بيا ورکه ده.

د مالېر کوټله محمد اقبال خان د خپل نوم سره شېرواني لقب کاروي او وايي چې د ده نيکه په پښتو پوهيدو ځکه دی به سرحد صوبې ته تلوراتلو او د بوداگانو په هغه ډله کې شامل و چې په ۱۹۰۳ کې يې په ډېلي دربار کې گډون کړی و. دی د نواب يو صاحب منصب و او کاريې د نواب د ورځينو چارو سمبالول و د ده عهده سردار ډيورهي (د ميلمه پالو سردار) وه او رياست ته د راتلونکو مېلمنو د هرکلي نه را واخله تر نواب د سرکاري سفرونو او د پروټوکول کارونه به يې سرته رسول.

د اقبال خان په کور کې د ناستې په کوټه کې په ديوال دده د نيکه د عسکونو سره يو ډال هم ځوړند و چې د گېنډې (خرتمي ځناور) د څرمنې نه جوړ و، خود نيکه د تورې درک يې نه لگېده. اقبال خان د اسونو کاروبار کوي او په مالېر کوټله کې يې خلک د لمبردار په نوم پېژني. دی د پنجاب د بيلابيلو برخو نه اسونه راوړي، د دوی خسمانه کوي او بيا يې په لوړه بيه خرڅوي. د ده کورنۍ به اسونه ساتل او رياست ته به يې د جنگ او سفر لپاره ورکول خو داسې چې اوس يې په بازار کې خرڅوئ، دا کار هيچا نه و کړی، اقبال خان وايي دوی د لوديانو سره نژدې اړيکې ځکه ساتي چې د ودونو لپاره د پښتنو کورنۍ غوره گڼي، هغه وويل د پنجاب د وېش سره د مالېر کوټله پښتنو ته سخت تاوان رسېدلی دی. د اقبال خان دويم ورور محمد خان ځمکې ساتي

او د کروندگرو سره لگيا وي، کشر ورور اجمل خان يې په پوهنتون کې سبق وييلو. دده د معلوماتو له مخې درابن د پاکستان د اټک په سيمه کې دی او د غلته د دوی د مشرانو نه د يو صوفي پير زيارت اوس هم شته دی. هغه ته د پير نوم نه و معلوم خو وايي چې زيارت ته يې د اوسپنې قفل (جرنده) لگيدلی دی، د ده په وېنا کله چې د شپرواني کورنۍ غړي زيارت ته نژدې شي نو دا جرنده په خپله خلاصه شي. د زيارت مخې ته د يوې زړې او پخوانۍ ونې تنه هم پرته ده او مراد غوښتونکي دلته يو مېخ ټک وهي.

د مالېر کوتله د نوابانو سره نژدې اړيکې لرونکې يوه بله کورنۍ د اخلاق خان ده چې د شپرواني لقب کاروي. دی د محکمې وکیل دی او ځينې پخواني روايات يې لا اوس هم ساتلي دي. په ماشومتوب کې به دی سکندر منزل او مبارک منزل ته ډېر تلو، او د نوابي کورنۍ د حالاتو نه هم زيات باخبره و. د نواب احمد علي د ژوند په اړه يې د مشرانو نه اورېدلي و چې هغه به ډېر شراب څښل، د ماښام سره به دی د سکندر منزل په بره دالان کې کښېناستو، يو نژدې ملگری به ورسره و او جامونه به يې کړنگول.

اخلاق احمد شپرواني راته د نوابانو د لباس په اړه وويل چې دوی به تنگې پايجامې، هغه چې ډېر چين لري او د هغې د پاسه شپرواني (د بندي غاړي اوږد کوټ) اغوستو. د ده په فکر د دې کوټ نوم شپرواني د مالير کوتله د نوابانو لخوا ورته ورکړل شوی دی. نوابانو په سړپټکۍ تړلو او د هغه شمله به لوړه او ډېر ولونه يې لرل، د پټکۍ يوه پله به شاته تر ملا څرېدله، د دې پټکۍ د پاسه به د سرو او د قيمتي ډبرو ښايسته جيغه (بروچ) لگيدلې و.

د دوی خپلۍ (پنې) به افغاني وې او اکثر به ورباندې د تيلې کار شوی و. دا خپلۍ په مالېر کوتله کې د پتهاني جوتي (پښتنو پنې) په نوم شهرت لري او اوس يې هم خلک په خاصو موقعو او ودونو کې په پښو کوي. د سيمې پښتانه خميره ډوډۍ او غوښه ډېره خوري، دوی يو ډول ډوډۍ پخوي چې

غټه پېړه يا زواله اخلي لږ يې په تېۍ ږدي چې کلکه شي بيا يې په سرو  
سکارو ږدي چې غټه ډبله ډوډۍ ترې پخه شي، دوی روغني ډوډۍ هم خوري  
او غوښه زياتره په ښورا کې پخوي.

د اخلاق احمد په کور کې يوه پخوانۍ توره (دده په وېنا سل کاله زړه) تراوسه د  
شاوخوا خلک د ودونو لپاره ترې وړي د واده شاه ځلمی ته يې په ملا ورتړي.  
هغه وويل د واده شاه ځلمي ته د تورې ورکول يو وياړ گڼل کېږي. بيا يې هغه  
توره راوغوښته چې ماته يې راښکاره کړي. توره د نسواري مخمل په تېکې  
کې بنده وه او په لاستی يې طلاي کار شوې و، زما په غوښتنه دوی توره د  
تېکې نه د راويستلو هڅه وکړه، خو داسې معلومېده چې دا چېرې هم له  
تېکې نه وه راويستل شوې، د اخلاق احمد يو ځلمي زوی په ډېرو زورونو  
سره اخردا له تېکې راويسته او زما د توقع سره سم يوه زړه او زنگ وهلې  
توره ترې راووته.

د مالېر کوټله يو بل اوسېدونکی نصرت اکرام خان د هند د پارلمان لپاره دوه  
ځلي انتخاب شوی دی او د کانگرس په حکومت (۱۹۹۷-۲۰۰۰) کې د لوبو  
وزیر هم و. نصرت اکرام د شېرواني لقب د خپل نوم سره نه لیکي او د پښتو  
ژبې په اړه يې راته وويل چې د مالېر کوټله پښتنو له پيل نه پښتو ژبه نه ويله  
ځکه چې دوی په پنجاب کې ژوند کوو. دوی چېرې هم د خپلې ژبې او کلتور  
تبليغ نه دی کړی که څه هم ځايي خلکو د دوی ډېر رواجونه خپل کړي دي، د  
بيلگي په توگه پښتنې ښځې تل ستر او پرده کوي، په ځان څادر او يا بورقه  
اچوي، له دوی سره په سيالۍ د پنجاب ډېرو ښځو د څادرونو په سرول پيل  
کړل. د شېخ صدرالدين او د بهلول لودهی د کيسې په وييلو دده سترگی له  
اوبڼکو ډکی شوی.

ساجده بيگم په ۲۰۰۵ کال کې مړه شوه او دهغې د مړينې سره د مالېر کوټله د  
نوابي کورنۍ له ځينو نورو رازونو پرده پورته شوه. نواب افتخار خان په

۱۹۸۰م کي ساجدي بيگم ته طلاق ورکړې و او وروسته هغې د انور خان نومي يو کس سره واده وکړو خو د افتخار له مړينې وروسته ساجدي بيگم يو وارې بيا په سکندر منزل کې ژوند پيل کړ او ځينو خلکو پري شک کوو چې د نوابي کورنۍ شيان يې په يوه او بل پلمه خرڅول. د هغې د مړينې نه وروسته يو تن چې ساجد علي خان نومېدو ماني کي کښېناستو، ده دعوه وکړه چې د ساجدي بيگم لپور زوی دی، او په ماشوموالي کې هغې په فرزندی نيولی و. کله چې ساجد علي خان د خپلې کډې سره سکندر منزل کې داخل شو نو ځايي پوليس ورغلل، ټول يې له دغه ځايه وشړل او کور يې بند کړو.

د نواب افتخار علي خان په وصيت کې چې د ۱۹۷۱م د دسمبر په مياشت کې ليکل شوی و، دا ماني يو وقف بورډ ته سپارل شوي وه او خپل تر مرگه ساجده بيگم يې ددی مختاره ټاکلې وه چې هغه به د خپل مرگ نه وړاندې ماني وقف بورډ ته سپاري. خو د طلاق نه وروسته افتخار علي خان خپل وصيت بدل کړو او د روڼ اندو مسلمانانو يوه ديارلس کسيزه کمېشن يې جوړه کړه چې د دې ماني څارنه وکړي خو د نواب له مړينې وروسته د وقف د ديارلسو کسانو له خوا هېڅ داسې څه عمل و نه شو چې د ماني څارنه پري شوی وای. په مالېر کوټله کې عامو خلکو وييل چې ساجده بيگم د کانگرس له غړو سره اړيکې لري او خلک ترې وېرېږي او بله دا په خپله هم د وقف بورډ مشره وه نو ځکه چا څه نشوای کولی.

په لاهور کې يو تن فياض احمد خان چې د ساجده بيگم خپل سکه ورور و هم په دې ماني دعوه وکړه. د هغې يو ليکلی وصيت چې د مرگ نه يې نهه ورځې وړاندې ليکلې او دستخط کړی و را برسېره شوی دی، او په دې کې وايي چې د دې د مړينې نه وروسته د دې ټول جايداد به د دې ورور فياض احمد خان لاس ته ورځي. ځايي پوليسو د ساجدي سلطان د لاس ليکلی يو قانونی سند ترلاسه کړی دی چې په کې ليکل شوي چې د هغې د ناروغۍ پر مهال د هغې

خپلوانو په زوره ترې په ځېنو کاغذونو دستخط اخیستی و چې کېدی شي ځېنې په کې د جايداد کاغذونه وي. د مالير کوتله په مزکو يوه بله دعوه د کوروايې د نواب مېرمنې سرور جهان بيگم هم وکړه چې د نواب افتخار علی خان ورپه وه

هغه وخت يعنې په ۲۰۰۲ عيسوي کال په مالېر کوتله کې ما د ساجده بيگم په اړه څه ښه خبره نه وه اورېدلې. سره له دې چې په حکومت کې پاته شوی وه ډېره لوستې مېرمنه نه وه. ځينو خلکو ويېل چې هغې په چندي گره (د پنجاب ايالتي مرکز) کې ځان له بنگله جوړه کړې وه، له دې مانې ټول قيمتي او ښايسته شيان يې هلته وړل او ورو ورو د کورنۍ د ځمکو او نورو شيانو په خرڅولو لاس پورې کړی و او د مالېر کوتله د تاريخي شتمني د ژغورلو لپاره يې لکه د نورو رياستونو او يا له حکومت نه مرسته نه وه اخېستې.

د مالير کوتله د هغې زړې کلا يو څو ديواله اوس پاتې و چې د شيخ صدرالدين کړوسي د کوتله په نوم جوړه کړې وه. په کومو ځايونو کې چې د دېوال اثار پاتې دي هلته د دې لوړوالي شل فته قريباً اووه ميټره او پلن والی درې فته يو ميټر ښکاريږي چې د خطر پر وخت به پرې ساتونکي له غشو او ليندو او يا د ټوپکو سره ولاړ و. په دغه کلا کې اوس لارې او هتۍ جوړې دي. د ښار مرکزي ځای د شيخ صدرالدين صدر جهان زیارت دی چې له هرې خوا نه ورته خلک ځي. له زیارت سره جوخته کوڅه محلت د حضرت شيخ يا شيخ حېدر محلت نومېږي. د دې زیارت نه چار چاپېره د پخوانيو لويو تيږو ديوال جوړ دی. يوه نوبت خانه (نقار خانه) هم په کې شته چې د شيخ صدرالدين د کالنۍ عرس پر مهال په کې نغاړه غږول کېږي.

ځايي خلک په دې باور دي چې دا ديوال پيريانو په يوه شپه کې جوړ کړی دی. زیارت ته تلونکي په لوی سړک د يو هندو فقير بابا اتمارام يادگاري څلی دی چې په کې د هندو مذهب ځېنې انځورونه جوړ دي. دې څلي ته مخامخ په

جنوب کې يوه شاه ده چې څلور گوتپزه محرابي دروازې لري، له دې دروازو يوه پورې بنسټه تر کوهي جوړه ده خو په کوهي کې اوس اوبه نه شته. نواب سکندر علي خان د دې کوهي لپاره ځمکه وقف کړې وه او عامو خلکو به ترې اوبه وړلې.

د مالېر کوتله په شاهي هديره کې د دې ځای د نوابي کورنۍ غړي خښ دي. د ۱۷۱۲ کال راهيسې دلته د مېرمنو، ځوانانو او ماشومانو قبرونه دي چې په زياترو يې د مغلي طرز خښتې او کاشي تېرې کارول شوي دي خو د کوتله بنسټ ايښودونکي بازید خان قبر د ښار په بله څنډه کې دی. په شاهي هديره کې تر ټولو ښکلی قبر د نواب سکندر علي خان دی.

د ده د نوابۍ پر مهال د ده مور يو صوفي بزرگ غلام شاه ته ځمکه او د اوقافو پېسې ورکولې چې د دې هديرې ساتنه وکړي. اوس هم د غلام شاه اولادونو نه ځينې د وقف په پېسو گوزاره کوي نور يې په مالير کوتله کې دوکانداري او خياطي کوي. ښايي د نواب سکندر خان قبر ته تر ټولو زياته پاملرنه کېږي ځکه دا تل په ښه حالت کې وي. په هديره کې د نواب شېر محمد خان قبر تر ټولو ساده دی او په دې هېڅ سايوان نه شته، د ده وصيت و چې قبر يې ساده او خلاص پرېښودل شي د شاهي هديرې د ځېنو قبرونو نه ښکاري چې د نوابي کورنۍ ځېنو غړو د رامپور د نوابانو تر اغېز لاندې شيعه مذهب خپل کړی و، اود دوی په نومونو کې د علی لقب هم له هاغه وخت راهيسې اضافه شوی دی. د هديرې پر قبرنو د هر زيارت په ورځ شمعي بلېږي، په دې ورځ د هديرې منجاور دا ځای پاکوي او ځېنې خلک د خپلو مرادونو لپاره دلته راځي خو د نورو ځايونو په شان دغه هديره هم مخ په زوال ده. د دی برج او هغه ديوال چې ورسره جوړ دی اوس ځايي دوکاندارانولخوا د خطر سره مخ دی، هغه دوکانونه چې دې ديوال سره لگيدلي دي د هغوی خاوندان غواړي چې ديوال دی وغورځول شي، د هديرې متوليان يې محکمې ته تللي دي.

په مالېر کوټله کې اوس د زارو اثارو د ساتنې یوه ټولنه جوړه شوې ده او کیدی شي چې دوی دنورو تاریخي اثارو سره سره د هغو زړو کتابونو او تاریخي اسنادو ته هم پام وکړي چې نوابې کورنۍ نه پاتې شوي دي . د پارلمان یو غړی سردار سنگ مان هلی ځلی کوی او د نواب شېر محمد خان د قبر د موجودگۍ له امله یې دا د یو ژغورلي ځای په توګه اعلان کړی دی . د زړو اثارو او کلتور ډایریکټر اندرجیت سنگ ساند هو هم په دې کار کې ملاتړ کوي .

## د لاهور مالېری

زه د لاهور په ماډل ټاون کې د پو لوی او ښایسته کور د مېلمنو په کوټه کې ناسته ووم او دلته اېښی شیانو ته ځیر ووم . په دوو دېوالونو د مالېر کوټله د پخوانیو نوابانو رنگین قد ادم انځورونه ، یو خوا ته په لویه هنداره کې د چت سره څرېدلی فانوس ، د برونزو ، چینی ، بلورو او د ښیښې جوړه په رنگا رنگو شیانو دا کوټه را ته یو وړوکی میوزیم په شان ښکارېده . د کوټې د لویو کرکيو د شیشو نه بهر په چمن کې یو مالی (باغبان) نیالګی کښېښول . دا د شفقت خان کور و او ده راته ډېر په اعتماد وویل چې صدرالدین ملنګ نه بلکه د بهلول لودهی د یو جنرال ځوی و . هغه په دی باور دی چې دده د ملنګۍ کیسې د زیارت منجاورو جوړه کړی دی . دا خبره هم غلطه ده چې نوابانو تبغ (توره) او منجاورو دېغ (دېګ) غوره کړو . ایا صدرالدین خبر و چې دده په زیارت به دېگونه پخېږي . (دا دود د مغلو پر وخت پېل شو) ده د وروستی نواب افتخار علی خان په نوابۍ هم نیوکه وکړه چې سکندر علی خان بی اولاده و . ده د ژوند په وروستیو شېبو کې ابراهیم علی خان په فرزندۍ



واخيستو او دی د گدئ دعوی دار شو. شفقت خان خان د مالېر کوټله د عیسی خانی ټبر نه گڼی، په لویديځ پنجاب کې کارخانی لری او ځوی یې د پاکستان د پارلیمان غړی دی.

د مالېر کوټله ځینو کورنیو ته د لاهور په فېروز پور سړک مزکه ورکړی شوی وه چې اوس پکې کورونه جوړ دي دا ځای شېروانی ټاون نومېږي. خو د مالېر کوټله نه راکډه شوی پښتانه زیات تره د لاهور په ماډل ټاون کې ژوند کوي. او بنایسته کورونه لری. دوی هڅه کوي چې په شېروانی کورنۍ کې ودونه وکړي. د سجاد خان مېرمنه د شاهجهان پور شېروانی ده. دی د پاکستان د مظفرگره نواب نصرالله خان سره هم خپلوی لری چې مېرمنه یې د مالېر کوټله ده.

اخلاق خان دنصرت خانی ټبر نه دی او نیکه یې حیات محمد خان نومېدو. دی بزنس کوي خو پخپل کور کې یوه کتابتون لری چې د نور هر ډول تاریخ د کتابونو نه علاوه، د مالېر کوټله په اړه یې چاپ شوی هر څه پکې ساتلی دی. ده د مالېر کوټله د مخه ورو کسانو په اړه پورا معلومات لرل. د نواب

زوالفقار علی خان د ځوي رشید علی خان په اړه یې وویېل چې ده په ۱۹۰۱ کی د لاهور د گنگا رام روغتون سره نږدې یوه ماني جوړه کړې وه چې ځینی دېوالونه یې اوس هم شته. ده د لاهور په اپجیسن کالج کې سبق ویېلې و او ورسته د پتیالی مشر وزیر ټاکل شوی و. تر پاکستان جوړېدو په اس گاډی کې گرځېدو، دده مېرمنه انگرېزه وه او اخلاق خان وای چې قبر یې په لاهور کې دی. د رشید علی خان ځوي رضا علی په اټالپي کې ژوند کوي. د رشید ورور خورشید علی خان ځوي نوشاد علی خان په ترکی او زمبابوې کې د پاکستان سفير و.

اخلاق خان په دی باور دی چې هندته د شېخ صدرالدین ورتگ ددوي لپاره ښه و، دوي متمدنه شول، تعلیم یې وکړ، د ژوند شعور یې وموندلو. ما تری پوښتنه وکړه چې دی خلکو ته ځان ولی د یو افغان او یا د شېروانی په توگه

ورپېژنې. هغه وويېل دا زما پېژندگلوی ده او زما لپاره مهمه ده، هر انسان د خپل اصل په اړه د وېنا حق لري.

وقار خان د کمپيوټر انجینیر او په انټرنېټ يې د مالیر کوټله وېب پاڼه لري. دده سره د يو محکمې زړه دوسپه په کتابي شکل کې ده او د نيکه نه ورته يوه سيکه پاته ده چې د نواب اسداله خان (۱۷۸۰-۱۷۸۴) د وخت ده.

د وروستۍ نواب افتخار علي خان د وراره (د الطاف علي خان ځوئ) د کاظم علي خان سره می هم په دی سیمه کې دده په کور کې ولیدل. دی ځان د مالیر کوټله د جمال خانی ټبر بولي او مېرمنه يې د کنج پوري د غورغشتي نواب د کورنۍ ده. ده په علي گره پوهنتون کې لوړې ازکړې تر سره کړي وی. خو ماشومتوب يې د مالېر کوټله په مبارک منزل کې تېر شوی دی. ددی ماني په يو عکس کې يې راته په دوهم پوړ کې خپله کوټه را په گوته کړه. د ماني په اړه يې وويل چې دلته د دوهم پوړ نیمه برخه د انگرېز استاځي (واپسرائي) لپاره ځانگړې وه. پوه کوټه د موسيقي لپاره وه او انگرېزانو مېرمنو به پکې بيانو غږوله. د نواب د کورنۍ ځينو جينکو به هم کله نا کله ورسره ملگرتيا کوله. کاظم علي خان راته وويل زما د کوټې سره جوخته د خياط (درزی) خپله کوټه وه چې د نوابي کورنۍ د نارينو جامي به يې گنډلې. د خپل نيکه نواب احمد علي خان په اړه يې وويل چې دده څلور شخصي ساتندويان و چې دوه مسلمانان او دوه به سيکان و. کاظم علي خان په مالېر کوټله کې د خپل نيکه د مزکو او مانپو د قانوني وېش په اړه د هندوستان د محکمې له خوا ليک تر لاسه کړونو هلته يې د ځان لپاره يو سيک وکيل وټاکلو. ما ترې پوښتنه وکړه چې دی به د خپلې برخې جابېداد سره څه کوي نو راته يې وويېل "زيات امکان ددی چې هر څه خرڅ شي او دی پېسي واخلي. زما ددی خبرې په جواب کې چې فکر نه کوي په دی کار به ددوي د خاندان ميراث نورو خلکو

لاس ته ولو پړې، کاظم علی خان وویپل " هر څه ختم شی...پاچاهۍ او  
سلطنتونه ورک شول."

په مالېر کوتله کې د دوو کسانو نوم ته اوس هم درنښت کېږي، یو نواب شېر  
محمد خان او بل شېخ صدرالدین دی.

شجره

سرواني

شیخ نهال

شیخ جعفر

شیخ کاکړ

شیخ ابراهیم

شیخ محمود

شیخ موسی

شیخ احمد (جوان مرد)

شیخ مله‌ی (ملي)

شیخ علي شهباز

شیخ احمد (زنده پیر)

شیخ صدرالدین (۱۴۳۷)

شیخ حسن (مشر)

شيخ موسى (كشر)  
شيخ عيسى (د بهلول لودی لمسی)  
خان محمد شاه  
خان محمد اسحاق خان (خواجه مودود)  
فتح محمد خان (فاتح)  
بازيد خان (سيف الملك)  
(نواب) فيروز خان  
خضر محمد خان  
(نواب) شير محمد خان  
(نواب) غلام حسين خان  
(نواب) جمال خان

#### ماخذونه

- ۱- د سيک خلکو تاريخ ۱۹۷۸-۱۴۶۹ ډاکټر گوپال سنگ - نوی ډیلی
- ۲- تاريخ پنجاب - سپد محمد لطيف ۱۸۸۸ بيا چاپ- تخليقات لاهور ۱۹۹۴
- ۳ - لودی پښتانه- پوهاند عبدالشکور رشاد کابل دولتي مطبعه ۱۳۳۶ هـ ش
- ۴- تاريخ خان جهاني و مخزن افغاني- خواجه نعمت الله هروي ژباړه: ډاکټر محمد بشير حسين
- ۵- غزني - کابل او افغانستان - جي - ټي ويگنی - بيا چاپ سنگ ميل چاپ اداره لاهور ۱۹۸۲
- ۶- حيات افغاني - محمد حيات خان ژباړه : عبدالطيف يادطلبي، دانش خپرندويه ټولنه ، ۲۰۰۷

- ۷- په پنجاب کې يو کال، هربرټ - بي - ايډورډز، ۱۸۵۱
- ۸- حاکمان پنجاب، اسد سليم شيخ، اظهار سنز لاهور، کال نامعلوم
- ۹- د ملير کوټله تاريخ، نواب افتخار علي خان ۲۰۰۰
- ۱۰- د کوټله د مهمو افغانانو حال - د ملير کوټله خان عنايت علي خان، ملکی او پوځي گزېتير ۱۸۸۲ د لاهور کتابخانه.
- ۱۱- د هندوستان سوشيالوجي يوه برخه.
- خپلولی او سياسي نظام. د مالير کوټله افغان شيرواني مشران ۱۹۴۷ - ۱۴۵۴
- د ريتا براره تحقيقي مقاله ۱۹۹۴
- ۱۲- افغان شرفا او مغل، ريتا جوشي، وکاس چاپ اداره نوی ډلی ۱۹۸۵.
- ۱۳- شير شاهي تاريخ، د عباس سروانی تاليف، دکتور دولت محمد ترجمه، کابل افغانستان، ۱۳۵۴.
- ۱۴- پښتانه د تاريخ په رڼا کې، بهادر شاه ظفر کاکاخيل، يونيورسټي بک ايجنسي، پېښور، ۱۹۶۵.
- ۱۵- د هندوستان په مسلمانانو کې تفريق، د فرانسس رابنسن مقاله، کيمرج پوهنتون ۱۹۷۱، ۱۸۶۰ - ۱۹۲۳
- ۱۶- سيکان او افغانان، شهادت علی خان، ۱۸۳۹، بيا چاپ امر پرکاشان ۱۹۸۷، نوی ډلی.
- ۱۷- تواريخ خورشيد جهان، ۱۳۱۱ هجري، شير محمد خان گندهاپور (المکتبه الحقانيه، محله جنگی پېښور).
- ۱۸- احمد شاه درانی، گندها سنگ، ۱۹۵۹، رينا آرت پريس لاهور، بيا چاپ ۱۹۸۱.
- ۱۹- تمدن هند، د سيد علي بلگرامي ترجمه، ډاکټر گستاوولی بان، فرانسوی محقق، نيټه نامعلوم.

۲۰- تذکره روسائ پنجاب ( پنجاب چیفس) سر لپپل گریفن- کرنل مېسی  
۱۹۱۰ ژباړه سید نوازش علی ۱۹۳۶ ( دویم جلد) بیا چاپ سنگ میل  
پبلیکېشن لاهور ۲۰۰۲

۲۱- د کابل د سلطنت حالات. ماونت ستورټ الفبنټون ۱۸۱۵، بیا چاپ  
۱۹۹۲.

۲۲- د خیبر دره، د سلطنت او حملو تاریخ، پیدې ډوکرتی ۲۰۰۷، فېبر او  
فېبر لندن.

۲۳- د هندوستان کیسه، ماییکل ووډ، ۲۰۰۷، رینډم هاوس لندن.

۲۴- د پنجاب او د شمال لوېدیځ سرحدي صوبې قاموس- سر ډېنزیل  
ایبټسن، سراډوړډ مېکلاگن او ایچ ای روز- لومړۍ برخه- بیا چاپ سنگ  
میل پبلیکېشن لاهور- نېټه نامعلومه-

۲۵- په مالېر کوټله او لاهور کی د شیخ صدرالدین د کورنې غړي

## یادونه

ددې کتاب لپاره په څیړنو کې ماسره بي شمېرو خلکو مرسته کړې ده.

په مالیر کوټله کې. محمد اقبال شیرواني او اجمل شیرواني چې د خپلې  
کورنۍ عکسونه او پخواني پانې یې راڅرگند او ځینی یې د چاپ لپاره کاپی  
کړل- د نواب شیرمحمد خان انستې تیوت مشر پروفیسر زینت الله خان او د  
هغه میرمنې.. د ډپلی د جواهر لعل نهرو پوهنتون استاد عبدالخالق رشید.  
عبدالنافع همت او داود اعظمی چې ځینی کتابونه یې راته وموندل. په لاهور  
کی وقار خان، اخلاق علی خان او زاهد خان، د وروستی نواب وراره نوابزاده  
کاظم علی خان، شفقت خان او یو شمېر نورو پښتنو چې د خپلو کورنې پوه

اره ٻي معلومات راکړل- ، ميروېس مياخېل جعفر هاند اود اسرار کريمزي نه  
مننه چې د کمپوز برخه يې سمباله کړه.

**Get more e-books from [www.ketabton.com](http://www.ketabton.com)**  
**Ketabton.com: The Digital Library**